

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nejc Hočevar

Pomen vojaške simbolike v sodobni diplomaciji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nejc Hočevar

Mentor: doc. dr. Rok Zupančič

Somentor: doc. dr. Boštjan Udovič

Pomen vojaške simbolike v sodobni diplomaciji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

Pomen vojaške simbolike v sodobni diplomaciji

Magistrsko delo obravnava izbrane vidike vojaške simbolike kot vir moči, s katerim države delujejo in vplivajo v mednarodni skupnosti. Države danes ob upoštevanju pomena simbolov, ritualov ter doslednem izvajanju strogih predpisov diplomatskega in vojaškega protokola in ceremoniala kljubujejo klasični realistični misli o trdi moči. Bistvene značilnosti mehke, pametne in normativne moči ter sociološke predpostavke Bourdieujeve družbene teorije moči državam omogočajo pretvarjanje nematerialnih virov v prestiž, ki velja za simbolni kapital držav in velikost katerega je v največji meri odvisna prav od premišljene izvedbe (vojaških) ritualov in ceremonialov. Zadostna količina simbolnega kapitala, ki ga države dosegajo tudi zaradi spoštovanja ritualiziranega pomena častnih protokolarnih enot, simbolnega bistva vojaških parad ter dosledno izvedenih spominskih, žalnih in pogrebnih vojaških slovesnosti, poleg vplivanja na druge državam omogoča tudi pozicioniranje znotraj že ustaljenih struktur mednarodne skupnosti ter pomaga pri ustvarjanju novih mednarodnih realnosti, pravil in odnosov, ki se oblikujejo in razvijajo znotraj področja diplomacije.

Ključne besede: vojaštvo, diplomacija, moč, simbolika, diplomatski protokol.

The role of military symbolism in the contemporary diplomacy

The master thesis deals with selected aspects of military symbolism as a source of power with which countries function in the international community and with which they influence it. Taking into account the meaning of symbols, rituals and fully implementing the strict prescriptions of the diplomatic and the military protocol and ceremonial, countries today are defying the classic realistic ideas of hard power. The essential characteristics of soft, smart and normative power, as well as the sociological assumptions from the Bourdieu social power theory enable the countries to transform immaterial sources into prestige which is regarded as the countries' symbolic capital and whose size mostly depends on the well-thought-through performance of (military) rituals and ceremonials. A sufficient amount of symbolic capital, which the countries also achieve by respecting the ritualized meaning of the guard of honour, the symbolical essence of military parades and consistently performed commemorative, mourning and burial ceremonies, enables the countries not only to influence others, but also to position themselves inside the already established structures of the international community and to create new international realities, rules and relations which form and develop in the field of diplomacy.

Key words: military, diplomacy, power, symbolism, diplomatic protocol.

KAZALO

1	UVOD	6
1.1	RAZISKOVALNO VPRAŠANJE, STRUKTURA IN METODOLOGIJA.....	8
2	TEORETSKI OKVIR	10
2.1	OPREDELITEV POJMOV	11
2.1.1	Vojaška diplomacija	12
2.1.2	Obrambna diplomacija	15
2.2	ZGODOVINSKI OČRT RAZVOJA DIPLOMACIJE IN DIPLOMATSKEGA CEREMONIALA	18
2.2.1	Diplomacija starega veka	19
2.2.2	Klasična oz. antična diplomacija	20
2.2.3	Diplomacija srednjega veka	21
2.2.4	Novoveška diplomacija	22
2.2.5	Čas prenovljene klasične diplomacije	25
2.2.6	Moderna diplomacija	27
2.3	MOČ V MEDNARODNIH ODNOSIH	28
2.3.1	Teorije moči	29
2.3.2	Mehka, pametna in normativna moč	32
2.4	SIMBOLIZEM V MEDNARODNIH ODNOSIH	36
2.4.1	Simbolika v diplomaciji	38
2.4.2	Bourdieujevske razumevanje koncepta simbolne moči	40
2.5	SIMBOLIZEM KOT VIR MOČI V MEDNARODNIH ODNOSIH.....	42
2.5.1	Ritualizirana pravila	44
2.5.2	Prestíž kot vir simbolne moči.....	45
3	IZBRANI VIDIKI VOJAŠKE SIMBOLIKE	47
3.1	POLITIKA PRESTIŽA	48
3.1.1	Diplomatski protokol in ceremonial.....	49
3.2	ČASTNE PROTOKOLARNE ENOTE	52
3.2.1	Zgodovinski razvoj častnih enot	53
3.3	VOJAŠKE PARADE	59

3.3.1	Vojaški dril	59
3.3.2	Simbolni razvoj pomena vojaških parad	61
3.4	SPOMINSKE, ŽALNE IN POGREBNE VOJAŠKE SLOVESNOSTI	63
3.4.1	Vojaški spomeniki in pokopališča	63
3.4.2	Vojaški pogrebi	67
4	SKLEP	70
5	LITERATURA	75

1 UVOD

Mednarodno skupnost danes, v primerjavi s prejšnjim stoletjem, sestavlja širok nabor različnih mednarodnopravnih subjektov. Še posebej zanimivi so odnosi, ki se razvijajo in potekajo med državami kot primarnimi subjekti sodobne mednarodne skupnosti. Ne glede na razlike imajo vse države možnost uporabljati svojo politično voljo in moč za uresničevanje ciljev (Petrič 2010, 25). Povedano drugače, države za uresničevanje svojih nacionalnih ciljev uporabljajo instrument zunanje politike (Calvert 1986, 1; Benko 1997a, 227), ki preko organiziranih procesov in aktivnosti družbe v državi (Frankel 1963, 1; Vukadinović 1981, 29) in uporabi t. i. zunanjepolitičnih sredstev (Crabb 1972, 1), ohranja in spreminja položaj držav v mednarodni skupnosti, hkrati pa vpliva na bilateralne odnose med državami in drugimi subjekti (Rosenau 1968, 222; Carlsnaes 2003, 335). Država ima za doseganje svojih ciljev na voljo različna sredstva zunanje politike, kjer je za potrebe razumevanja magistrskega dela pomembna predvsem diplomacija. Medtem ko nekateri diplomacijo, ki se v največji meri uporablja za vodenje mednarodnih odnosov, preprosto enačijo s pojmom zunanje politike (Nicolson 1988, 3), jo drugi jemljejo kot mehanizem, ki državam omogoča vplivanje na druge (Vukadinović 1995, 107; Barston 2006, 1). Podobno se strinjajo tudi Bohte in Sancin (2006, 25) ter Benko (1997a, 255), ki dodaja, da je diplomacija v prvi vrsti institucija, s katero država uresničuje svoje interese v mednarodni skupnosti v interakciji z drugimi subjekti. Udovič (2013, 12) diplomacijo, kot način za vodenje miroljubnih odnosov med akterji v prvi vrsti vidi kot sredstvo za doseganje dveh glavnih ciljev – gospodarskega in političnega, kjer slednji danes velja za ključnega.¹

Pomen in spoštovanje simbolov že od nekdaj velja za pomembno komponento diplomatske komunikacije, saj bogati državo ter hkrati daje njenemu (diplomatskemu) delovanju značilno identiteto in namen (Kertzer 1988, 104; Faizullaev 2013, 93). Uporaba in razumevanje simbolov, kot enega ključnih instrumentov diplomacije, omogoča državam ustvarjanje, upravljanje in urejanje tako meddržavnih odnosov kot tudi mednarodnih politik, hkrati pa osmišlja morda na prvi pogled nerazumljivo delovanje drugih akterjev (Watson 1982, 14; Schirch 2005, 82). Ritualni ter diplomatski protokol in ceremonial, ki so se razvijali vzporedno

¹ Čeprav je bila gospodarska komponenta vse od razvoja klasične diplomacije glavni cilj vzpostavljanja diplomatskih stikov med državami, pa lahko končni primat politične diplomacije nad gospodarsko simbolno enačimo z obdobjem konca imperialističnega sistema v 70. letih 19. stoletja (Anderson 1993; Udovič 2013, 12–3).

z diplomatsko prakso, danes povezujejo akterje na višji, simbolni ravni (Jönsson in Hall 2005, 45; Langer in drugi 2011, 93–132). Vojaštvo, kot krovni pojem oboroženih sil, lahko zelo široko gledano razumemo kot dejavnost oz. zmožnost države reševanja nacionalnih interesov (tudi) z uporabo ali grožnjo sile (Bebler 2005). Velik del vojaštva pa v mednarodni diplomaciji vseeno zajemata vojaška in obrambna diplomacija, ki se na miren način in predvsem ob pomoči simbolike osredotočata na področje obrambno-vojaških struktur držav (Jazbec 1998, 91).²

Vojaška in obrambna diplomacija ob pomoči vojaške simbolike razvijata in utrjujeta vojaške odnose med državami, obenem pa skrbita za izvajanje drugih vojaških dejavnosti, ki med drugim skrbijo tudi za večanje nacionalne kolektivne zavesti (Jazbec 2009, 70). Rdečo nit celotnega vojaško-obrambnega diplomatskega delovanja držav tako v sodobni mednarodni skupnosti danes predstavlja širok spekter pisanih in nepisanih pravil, navad, ritualov ter ceremonialov, ki so se tekom večstoletnega izvajanja mednarodne diplomacije razvili in jo kot taki danes opredeljujejo in hkrati omejujejo (Benedetti 2008, 55). Morgenthau (1995, 104) tako razkazovanje moči vidi kot klasičen primer politike prestiža, kjer države svoje diplomatske prakse in rituale uporabljajo predvsem za manifestacijo simbolne moči in projiciranje le-te navzven. Bourdieu (1992, 170) dodaja, da moč nikoli ne more in ne sme biti razumljena zgolj in izključno v materialnem smislu, ampak je pri njenem proučevanju vedno treba upoštevati tudi njeno simbolno komponento, ki se je v praksi že velikokrat izkazala za veliko močnejšo od dejanske, t. i. trde moči. To se tako najbolje vidi prav pri izvedbi različnih protokolarnih dogodkov, ki ob sodelovanju častnih protokolarnih enot ob različnih spominskih, žalnih ter pogrebnih vojaških slovesnostih ter ob izvajanju vojaških parad (Poklukar 2011, 52), ne služijo samo simbolni in pietetni počastitvi nacionalnih idealov in simbolov, ampak zaradi svoje dodane simbolne vrednosti veljajo tudi za pomemben vir t. i. mehke oz. pametne moči, ki državam po eni strani služi kot sredstvo za uresničevanje nacionalnih ciljev, po drugi pa predstavlja način za večanje vpliva in moči v širšem mednarodnem okolju (Bourdieu 1992; Morgenthau 1995).

Vojaška organizacija kot bistven del sodobnega državnega ustroja ter pomemben sooblikovalec zunanjepolitičnih ciljev velik del svojega delovanja posveča tudi ohranjanju častnih običajev, herojskih tradicij ter spominskih in žalnih obredov in ritualov. Njihov simbolni pomen tvori splošno sprejemljive nacionalne in mednarodne ideale, ki kot del simbolnega kapitala držav

² Razvijanje, poglobljanje in ohranjanje odnosov med oboroženimi silami držav lahko danes štejemo kot glavni cilj in namen vojaške in obrambne diplomacije nacionalnih držav (Jazbec 2009, 70).

posledično predstavljajo moč in prestiž držav tudi ob neuporabi dejanske fizične sile oz. ob uporabi nenasilne rabe vojaškega ceremoniala (Connel in Mack 2004; Vuving 2009). Simbolna moč tako ne obstaja sama zaradi sebe, ampak jo kot tako opredeljujejo točno določena razmerja med lastniki moči in tistimi, ki so ji podrejeni (Bourdieu 1992, 170). Šele ko so države sprejete kot enotne in poosebljene entitete z lastnim bistvom, lahko diplomatska praksa in (vojaški) simbolizem povzdigneta državo kot prevladujočega akterja v mednarodnih skupnosti.

Zapisano v zgornjih odstavkih predstavlja raziskovalno izhodišče magistrskega dela. Medtem ko na eni strani diplomacijo in stanje vojaške pripravljenosti, kot dva izmed osmih elementov izvora moči države (Morgenthau 1995, 106–109) lahko preučujemo skozi prizmo klasične realistične misli, ki predvideva pozitivno korelacijo med vojaško zmogljivostjo in vplivanjem v mednarodni skupnosti, je Bourdieu (1992) predstavil bolj sociološki pristop k razumevanju moči države. Le-ta v ospredje postavlja simbolno moč, ki kot del mehke oz. pametne moči države poleg klasičnega pojmovanja zajema tudi simbolni interakcionizem, kjer države ob pomoči diplomacije, kot sredstva interakcije z drugimi, sodelujejo pri oblikovanju svetovnih politik, ki pa so dodatno podkrepjene prav s simboli, ki jih države v mednarodni skupnosti skupno oblikujejo (Saxer 1993, 127–151). Dodana vrednost magistrskega dela bo tako simbolno osmišljanje vojaškoprotokolarnih praks ter ugotavljanje njihovega praktičnega pomena za izvajanje diplomacije oz. povedano drugače, kako spoštovanje vojaških ritualov in simbolov ter dosledno izvajanje vojaških ceremonialov povečuje prestiž države ter posledično krepí njeno simbolno moč.

1.1 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE, STRUKTURA IN METODOLOGIJA

Relevantnost magistrskega dela bomo iskali v dejstvu, da države že dalj časa poleg materialnih virov za večanje moči in zmožnosti vplivanja v mednarodni skupnosti uporabljajo tudi druge, nematerialne vire moči, ki pa jih ni mogoče (več) razlagati zgolj skozi oči klasične realistične teorije mednarodnih odnosov. Cilj dela bo tako na sintezi klasične realistične miselnosti in bourdieujevske družbene teorije ter na osnovi analize vojaških ritualov in ceremonialov preučiti pomen in vpliv vojaške simbolike na večanje moči države, hkrati pa ugotoviti, kaj to pomeni za razvoj sodobne diplomatske prakse. Merjenje moči, ki je bila nekoč odvisna zgolj od števila čet, letal, tankov oz. ladij, ki jih je neka država posedovala, je že od nekdaj veljajo za zapleteno nalogo, kar pa lahko danes, ob upoštevanju še drugih, nematerialnih virov, potencialno predstavlja omejitev raziskovanja in preučevanja merjenja vpliva v sodobnih mednarodnih

odnosih.

Raziskovalno vprašanje, na katerega bomo iskali odgovore, se nanaša na še nepojasnen del mednarodnih odnosov, kako izbrani vidiki vojaške simbolike kot vir prestiža države, ki ga Bourdieu (1981; 1989; 1990; 1992) razume kot simbolni kapital držav, vplivajo na moč držav oz. na pozicioniranje držav znotraj že ustaljenih struktur sodobne mednarodne skupnosti. Prav tako pa bomo tudi ugotavljali, kako diplomacija kot področje Bourdieujevega družbenega okolja vpliva na simbolno moč držav.

Poleg uvodnega in zaključnega poglavja bomo v drugem poglavju magistrskega dela s pomočjo konceptualne analize ključnih pojmov vojaške in obrambne diplomacije njuno delovanje smiselno umestili v širši spekter delovanja sodobne diplomatske prakse, ki jo bomo ob pomoči zgodovinskorazvojne analize diplomacije, diplomatskega protokola in ceremoniala ter pripadajočih simbolov tudi podrobneje preučili. S sistemsko analizo interpretacije sekundarnih virov pa bomo poskušali razviti tudi povezavo med klasičnimi teorijami trde, mehke, pametne in normativne moči ter sociološko bourdieujevsko družbeno teorijo simbolne moči.

Ob pomoči dvonivojske analize bomo v tretjem poglavju v prvi vrsti ugotavljali, kaj nam izbrani vidiki vojaške simbolike, predvsem bistvo častnih protokolarnih enot, pomen vojaških parad ter simbolna vrednost spominskih, žalnih in pogrebniških vojaških slovesnosti, sporočajo o izvajanju sodobne vojaške prakse, hkrati pa ugotavljali, kakšna je njihova vloga pri večanju prestiža in posledično moči države. Ob interpretaciji sekundarnih virov ter uporabi konceptualne in zgodovinske analize bomo tudi podrobneje analizirali njihovo konkretno izvajanje ter poizkusili pojasniti njihovo simbolno vlogo, ki jo imajo pri večanju moči in vpliva.

2 TEORETSKI OKVIR

S pomočjo konceptualizacije in operacionalizacije glavnih konceptov vojaške in obrambne diplomacije, analizo zgodovinskega razvoja diplomatskega protokola in ceremoniala, pomena vojaštva v mednarodnih odnosih ter simbolike moči, bomo preučevali pomembnost vojaške ceremonialne prakse kot vira prestiža države za posledično večanje vpliva in moči v mednarodnih odnosih. Slednje bomo skušali umestiti v širši kontekst klasične realistične miselnosti ter sociološke bourdieuevske teorije družbene moči, ob koncu pa ob sintezi obeh ter ob pomoči razumevanja novejših teorij pametne in normativne moči držav smiselno povezati v zaključeno celoto.

Brglez (2014), diplomacijo razume kot interdisciplinarno znanost, ki zahteva večplastno raziskovanje in preučevanje. Znotraj krovnega pojma diplomacije sta se razvili najprej vojaška, kasneje pa še obrambna diplomacija, ki v splošnem razumevanju predvidevata vojaško in obrambno povezovanje in sodelovanje med vojaškimi organizacijami posameznih držav (Cottey in Foster 2004, 16; Jazbec 2007, 83). Za pomembno značilnost diplomacije velja tudi simbolika, za razumevanje katere je potrebno dobro predhodno razumevanje zgodovinskega razvoja diplomacije, ki je imela kot sredstvo urejanja odnosov med državami od nekdaj tudi svojo vojaško premiso delovanja in sodelovanja (Nick 1997, 71). Moč kot neposredni cilj izvajanja in vodenja politik držav predstavlja operacionalizacijo virov, fizičnih in simbolnih, ki jih država spreminja v zmogljivosti, kasneje pa preko odnosov z drugimi subjekti tudi v aktivno obliko doseganja ciljev in delovanja (Russett in Starr 1992; Hill 2003, 134–136). Od količine simbolnega kapitala oz. prestiža, ki ga med drugim sestavljajo tudi vojaški rituali in ceremoniali, s katerimi država razpolaga, sta posledično odvisna tudi moč in vpliv države (Bourdieu 1989, 21–23).

V prvem delu podpoglavja bomo najprej razčlenili pojma vojaške in obrambne diplomacije, ki jo bomo v drugem delu umestili v širši kontekst zgodovinskega razvoja diplomacije in diplomatskega ceremoniala. V tretjem in četrtem delu podpoglavja bomo pojem moči najprej preučevali v luči klasičnih teorij mednarodnih odnosov, kasneje pa to razumevanje dopolnili še s sociološko teorijo družbene simbolne moči. V zadnjem, sinteznem delu, pa bomo razumevanje simbolizma kot nematerialnega vira moči nadgradili še s poglobljenim razumevanjem simbolnega bistva ritualiziranih pravil vojaške organizacije.

2.1 OPREDELITEV POJMOV

Diplomatska praksa je že od nekdaj poznala tudi vojaško in obrambno delovanje. Kot sredstvo za doseganje ciljev oz. mehanizem zagotavljanja ravnotežja moči se je znotraj krovnega pojma diplomacije najprej razvila vojaška, kasneje pa še obrambna diplomacija, ki zaradi svojega bistva predvidevanja vojaškega in obrambnega povezovanja držav predstavljata pomembno konceptualno podlago za nadaljnje preučevanje vojaške simbolike v diplomaciji (Nick 1997, 71; Cottey in Foster 2004, 16; Jazbec 2007, 83).

Zgodnje vojaštvo je temeljilo na predpostavki, da sta mir in varnost lahko zagotovljena izključno z dobro vojaško pripravljenostjo oz. vojaško zmago nad sovražnikom.³ Države so izhajale iz prepričanja, da je vojna naravno stanje, ki mu ni moč ubežati in znotraj katerega mora država tudi v času miru krepiti svojo vojaško moč, v času vojne pa poznati in znati izkoristiti šibkosti nasprotnika (Hobbes 1651). Več stoletij je namreč veljalo splošno pravilo, da je za zmago v spopadu v prvi vrsti pomembna fizična moč in velikost vojske, po drugi strani pa tudi dobro poznavanje vojaške zgodovine, taktik in strategij (Žabkar 2005, 11). Krvava in kaotična obdobja v prvih mednarodnih skupnostih pa so prisilile vladarje, da so s sovražniki začeli sklepati pakte in mirovne sporazume, ki so se kasneje razvili v prva strateška zavezištva⁴ in ki so državam na dolgi rok omogočala preživetje v vse bolj soodvisni mednarodni skupnosti (Grizold 2005, 167).⁵ Naraščajoči pomen multilateralizma, težnje držav po bolj vključujočem članstvu v mednarodnih organizacijah in vse bolj negotovo mednarodno varnostno okolje⁶ so tekom zgodovine vplivali na drugačen tip odnosov med državami, sočasno pa tudi na drugačno diplomatsko refleksijo (Jazbec 2002, 19ff). Čeprav je bilo sodelovanje vseskozi pomembna prvina razvoja mednarodnih odnosov, pa se je šele s procesi internacionalizacije in globalizacije v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja pojavila priložnost za uveljavitev novih smernic varnostnega sodelovanja med državami (Luard in drugi 2001, 137–41).⁷

³ "*Si vis pacem, para bellum!*" kar v prevodu pomeni, da se v želji po miru pripravljaj na vojno.

⁴ Za eno od pomembnejših področij sodelovanja med državami, ki hkrati predstavlja indikator visoke stopnje razvitosti meddržavnih odnosov, je od nekdaj veljalo vojaško delovanje in sodelovanje (Nick 1997, 71).

⁵ Navkljub pojavi številnih novih mehanizmov in instrumentov za urejanje odnosov med državami, med katerimi je veliko vlogo igrala tudi diplomacija, so države za reševanje konfliktov in doseganje svojih nacionalnih ciljev v veliki meri še vedno najraje uporabljale silo (Grizold 2005, 167).

⁶ Pojav t. i. varnostne dileme, kjer uresničevanje varnostnih potreb ene države vedno ogroža tudi varnost druge, za države v soodvisni mednarodni skupnosti pomeni začaran krog brezciljnega tekmovanja za moč (Mangold 1990, 10).

⁷ Kooperativni model zagotavljanja mednarodne varnosti temelji na ideji o skupni varnosti v mednarodnih odnosih, kjer države nacionalno varnost dojemajo in uživajo kot skupno dobrino vseh (Luard in drugi 2001, 140–41).

2.1.1 Vojaška diplomacija

Znotraj vzporedno delujočih modelov zagotavljanja mednarodne varnosti so se postopoma oblikovale (tudi) posebne prakse in znanja, namenjena obravnavanju specifičnih vojaških in varnostnih tem v mednarodni skupnosti (Cottey in Foster 2004, 15). Vojaško-varnostni vidik diplomacije se je v razvoju človeške družbe sicer pojavil že zelo zgodaj, a bil šele ob koncu 19. stoletja prepoznan kot nova (pod)vrsta diplomacije (Jazbec 2007, 157–59). Vojaštvo je začelo svoje miroljubne diplomatske obrise pridobivati najprej znotraj pojma vojaške diplomacije, ko so se na začetku 18. stoletja v Evropi pojavili prvi vojaški atašeji. Kasneje, v luči konca hladne vojne in ponovnih teženj držav po vsesplošnem sodelovanju vseh akterjev mednarodne skupnosti, pa se je vojaštvo uveljavilo tudi kot pomemben del obrambe diplomacije držav (Jazbec 2009, 70–72). Čeprav je mnenj o tem, katera vrsta diplomacije je bolj pomembna, skoraj toliko, kot je avtorjev, ki o tem pišejo, pa si je stroka enotna v eni pomembni točki: tako vojaška kot tudi obrambna diplomacija sta obe sopomenki za mirnodobno diplomatsko dejavnost držav (Kocbek 2007, 78).

V vse bolj zapletenem globalnem varnostnem okolju predstavlja vojaška diplomacija novo in zelo uporabno dimenzijo moderne diplomatske prakse. Diplomacija, ki je kot instrument mednarodnega dialoga v svojem bistvu najprej politična, se je tekom zgodovine postopno dopolnjevala z vojaškimi temami, kar pomeni, da je osnovna terminologija vojaške diplomacije že dolgo poznana (Clausewitz 1985; Jazbec 2007, 37). Dolga leta je veljalo prepričanje, da za vojsko oz. oborožene sile v diplomaciji ni prostora. Kljub dejstvu, da je bilo diplomatsko sodelovanje v prvi vrsti vzpostavljeno ravno zaradi potrebe po prekinitvi vojaških spopadov, se je vojaška diplomacija vseeno izkazala kot zelo učinkovito sredstvo zagotavljanja meddržavnega zaupanja, preprečevanja konfliktov ter krepitve skupnih prizadevanj za izgradnjo globalnega miru in varnosti (Cottey in Foster 2004, 15–16; Leahy 2014, 15).

Jazbec (2007, 36–37) vojaško diplomacijo razume kot tripartiten pojem. Prvič, vojaško diplomacijo lahko opredelimo kot *diplomatsko organizacijo*, ki ob pomoči pristojnih ministrstev in obstoječe mreže diplomatsko-konzularnih predstavništev uresničuje zastavljene cilje. Drugič, vojaško diplomacijo lahko razumemo kot *specializirano dejavnost države* za (ne)posredno meddržavno komuniciranje, in tretjič, lahko vojaško diplomacijo opredelimo tudi kot *posebno znanje* o razumevanju, izvajanju in obvladovanju zapletenega ustroja vojaške organizacije.

Po osnovni dejavnosti se vojaška diplomacija od splošne oz. politične diplomacije ne razlikuje, saj v svojem bistvu uresničuje iste nacionalne interese (Jazbec 2007, 37).⁸ Z vidika nacionalne varnosti je bila diplomacija dolgo razumljena kot mehka moč (*soft power*), medtem ko sta velikost in moč vojske vedno predstavljala trdo moč (*hard power*) države (Leahy 2014, 15).⁹ Fokus delovanja vojaške diplomacije ni usmerjen na državo sprejemnico kot celoto, ampak je področje delovanja ožje in bolj natančno opredeljeno (Jazbec 2009, 70). Sestavni del so tako oborožene sile, ki so pri komuniciranju z oboroženimi silami druge države glede vojaških in varnostnih zadev glavni izvajalec zunanje politike (Jazbec 1998, 91). Za to vrsto diplomacije je značilno razvijanje, urejanje in poglobljanje odnosov med oboroženimi silami, fizična in tehnološka podpora pri razvoju vojaških zmožnosti, medsebojno urjenje, razvijanje obrambnih zmogljivosti ter pomoč pri reformah vojaškega aparata (Cottey in Foster 2004, 16).

Za razliko od splošne diplomacije, kjer glavno koordinacijsko vlogo znotraj države pošiljateljice igra ministrstvo za zunanje zadeve, je v organizacijskem smislu za izvajanje vojaške diplomacije odgovorno ministrstvo za obrambo (Jazbec 2007, 38). Za uspešno strateško pripravo politik vojaške diplomacije v državi pošiljateljici je v prvi vrsti nujno potrebno dobro sodelovanje ministrstva za obrambo z ministrstvom za zunanje zadeve, kar se kaže predvsem v skupnem oblikovanju obrambne politike kot pomembnem delu enotne zunanje politike države (Jazbec 2009, 71). Pri izvajanju politik vojaške diplomacije v državi sprejemnici pa pomembno vlogo igra predhodno vzpostavljena mreža diplomatsko-konzularnih predstavništev, kjer je za medsebojno komuniciranje držav glede vojaških in varnostnih zadev največkrat pristojen vojaškodiplomatski predstavnik oz. vojaški ataše kot sestavni del veleposlaništva ali diplomatske misije (Nick 1997, 71–79; Cottey in Foster 2004, 18).¹⁰

Vojaški ataše, po eni strani diplomat, po drugi pa predstavnik oboroženih sil,¹¹ v sodobnih mednarodnih odnosih tako velja za glavnega predstavnika in osnovnega nosilca izvajanja

⁸ Komuniciranje med subjekti mednarodne skupnosti, zbiranje informacij o drugih državah, zmanjševanje trenj v mednarodni skupnosti ter pogajanje glede doseganja skupnih dogovorov so štiri osnovne funkcije diplomacije, ki jih najdemo tudi znotraj delovanja vojaške diplomacije (Bull 1999, 267–269).

⁹ Danes razlika ni več tako očitna, saj se je vojaška diplomacija izkazala kot zelo učinkovito sredstvo uresničevanja nacionalnih interesov brez nepotrebnih konfliktov.

¹⁰ Razlikovanje med delovanjem vojaških atašeev doma in v tujini se kaže predvsem v dejstvu, da se organizacijskodiplomatski model vojaške diplomacije v državi pošiljateljici deli med obrambno in zunanje ministrstvo, medtem ko je v državi pošiljateljici veleposlaništvo oz. diplomatska misija edino, ki je pristojno za izvajanje tako diplomatskih kot tudi vojaških politik (Jazbec 1998).

¹¹ Položaj vojaškega atašeeja med politiko in vojsko lahko povežemo tudi z Clausewitzevim šestim postulatom opredelitve vojne, ki pravi, da ni vojna nič drugega kot nadaljevanje politike z drugimi sredstvi (Clausewitz 1985, 22).

vojaške diplomacije (Jazbec 2007, 42). V vsebinskem smislu znotraj enotnega pojma vojaških atašeev glede na ožje področje delovanja in pripadnost notranji hierarhiji oboroženih sil ločimo vojaške, letalske in pomorske atašeje, vendar pa ločnica danes ni več tako pomembna, saj je glavni namen izvajanja vojaškodiplomatske prakse enak vsem (Vagts 1967, 189–95; Jazbec 1998, 92). Čeprav so se funkcije vojaških predstavnikov razvijale skladno z razvojem splošne diplomacije, so že od nekdaj veljali za hibride v sferi mednarodnih odnosov; predstavljali so namreč mešanico diplomata, vojaka in vohuna (Shea 2005, 50). V prvih letih 20. stoletja sta bila tako vloga in pomen vojaških atašeev že globoko zasidrana v diplomatski skupnosti.¹² Že dolgo namreč niso več veljali (zgolj) za nezaželeni vohune, ampak so zaradi narave svojega dela in vojaške kariere predstavljali vojaško priznanega predstavnika tuje države; simbolna vloga vojaških atašeev se je iz opazovalne vloge spremenila v bolj pomembno, reprezentativno vlogo (D'Angelo 1972, 11).¹³

Sodelovanje vojske, vojaške industrije, vojaških šolskih centrov ter ostalih vojnih struktur države pošiljateljice zahteva konkretne cilje in natančno uresničevanje le-teh. Zaradi vedno kompleksnejšega ogrožanja nacionalne varnosti in vedno večje soodvisnosti držav se je v zadnjem času povečalo število držav, ki so se odločile reformirati in preoblikovati svoje vojaškodiplomatske strukture (Jazbec 2007, 55).¹⁴ Pristopi preoblikovanja se od države do države razlikujejo, vseeno pa lahko zasledimo dva prevladujoča trenda. Na eni strani so države, ki vse od konca hladne vojne niso v večji meri spreminjale svojih vojaško diplomatskih ciljev, medtem ko so na drugi strani predvsem države članice EU in zveze NATO, ki vseskozi iščejo nove, inovativne oblike uresničevanja vojaškodiplomatskih ciljev (Meline in Myshlovska 2007, 4–5). Vojaška diplomacija pa je v svojem bistvu vseeno precej manj spremenljiva, bolj

¹² Prvi zametki sodobnih vojaških odposlancev so se pojavili na začetku 17. stoletja, ko je Richelieu zaradi krvave tridesetletne vojne, ki je divjala v Evropi, v tujino odposlal visoke vojaške predstavnike s ciljem povezati se z nasprotnikovimi oboroženimi silami, spremljati vojaški razvoj in napredek ter pridobiti bistvene vojaškoobveščevalne podatke o vojaških zmožnostih nasprotnika. Institut vojaškega predstavnika je bil mikaven tudi za Napoleona, ki je v začetku 19. stoletja na Dunaj napotil De Lagrangea, prvega vojaškega atašeja, po funkciji in nalogah najbolj primerljivega današnjemu sodobnemu pojmovanju (Vagts 1967, 5–10; Koch 1993, 307).

¹³ Države so na položaje vojaških atašeev po večini imenovali častnike z najvišjimi čini – polkovnike oz. generale. Čini in položaji imajo v vojski že od nekdaj zelo pomembno vlogo, predvsem z vidika dostopanja in pridobivanja podatkov. Višji vojaški položaji atašeev so bili skoraj vedno rezervirani za najpomembnejša vojaška predstavništva, ki so hkrati s svojo velikostjo predstavljali tudi simbole ugleda in vojaško moč države. Vojaško najmočnejše države so sebi enakim državam vedno pošiljale generale, medtem ko so bili nižji čini vojaških atašeev namenjeni šibkejšim, manjšim oz. manj pomembnim državam. Višji položaj je vedno nad nižjim, kar posledično pomeni tudi večje spoštovanje, ki pritiče državi pošiljateljici. Posebna pozornost pri izbiri vojaških atašeev in njihovih podrejenih je aktualna še danes, tako z diplomatskega kot simbolnega vidika (Dupuy 1993, 307).

¹⁴ Vedno več držav zapira svoja vojaška predstavništva v državah sprejemnicah, zlasti na račun povečevanja števila obrambnih svetovalcev pri regionalnih in mednarodnih organizacijah, kot so vojaški oddelki znotraj EU, OZN in zveze NATO (Meline in Myshlovska 2007, 4).

formalna in posredna ter precej bolj toga od splošne (Jazbec 2009, 71). To se posledično odraža tudi na delu vojaškega atašeya v državi sprejemnici, ki je za svoje vsakodnevno delovanje¹⁵ (obiski vojaških enot, udeležba na vojaških vajah, srečanja z različnimi visokimi vojaškimi predstavniki) v primerjavi z delovanjem drugih diplomatov znotraj istega veleposlaništva oz. diplomatske misije odvisen od večjega števila dovoljenj in soglasij (Jazbec 2007, 40). Manevrski prostor delovanja vojaškega atašeya je posledično zelo omejen in nadzorovan, a hkrati tudi precej bolj jasen, kar daje njemu in pomenu vojaške diplomacije kot celote še dodatno simbolno težo in pomembnost v sodobnih (bilateralnih) mednarodnih odnosih.

2.1.2 Obrambna diplomacija

Pojem obrambne diplomacije je glede na dolgo prisotnost 'splošne diplomacije' novejšega porekla. Tako kot je povezovanje oboroženih sil od držav zahtevalo oblikovanje posebne vojaške diplomacije, tako sta razvoj in povezovanje obrambnih sektorjev zahtevala vsebinsko in razvojno nadgradnjo le-te (Jazbec 2007, 113). Vojaška diplomacija je s pojavom mednarodnih organizacij in prevladujočega trenda povezovanja sfer državnega delovanja v skupne meddržavne politike dobila nov multilateralen značaj. Države so tako k že uveljavljenemu političnemu in vojaškemu udejstvovanju, dodale novo premiso obrambnega delovanja in sodelovanja (Jazbec 2007, 83).

Ideja o obrambni diplomaciji je bila prvič predstavljena v 90. letih prejšnjega stoletja, ko je prihodnost Evrope ponovno visela na nitki. V luči padca komunizma in konca bipolarne razdelitve se je Evropa mrzlično spopadala z vprašanjem, kako državam Vzhodnega bloka čim učinkoviteje zagotoviti prehod k demokraciji (Grizold 1996, 67; Black 2010, 224). Razpad Varšavskega pakta, vojaške zveze držav vzhodnega bloka, ustanovljene kot odziv na zahodno ustanovitev zveze NATO, je za številne bivše sovjetske republike pomenil odsotnost centralne oblasti, ki je vse od konca druge svetovne vojne določala in vodila varnostnoobrambne politike držav (Kissinger 1994, 762–63; Murray 2006, 457–61). Zahodne sile so se zato upravičeno bale, da bi lahko stari in nereformirani vojaški režimi, prežeti z nezaupanjem in starimi zamerami, predstavljali veliko oviro pri občutljivem prehodu v novo politično ureditev (Mearsheimer 1990, 48–50; Kocbek 2007, 80). Preko izmenjave vojaškega znanja in pomoči pri izobraževalnih programih¹⁶ na področjih varnosti in obrambe so zahodne države

¹⁵ Izhodiščna naloga vsakega vojaškega atašeya je v prvi vrsti dobro poznavanje razmer v državi sprejemnici (Jazbec 2007, 51).

¹⁶ Sodelovanje v Akcijskem načrtu za članstvo v zvezi NATO ali Partnerstvo za mir (Jazbec 2009, 71).

mobilizirale lastne obrambne strukture znotraj zveze NATO, s tem pa reformirale ne samo stare sovjetske vojaške sisteme, ampak hkrati tudi integrirale njihove obrambne sisteme v že obstoječe sisteme in mehanizme kolektivne varnosti v Evropi in tako idejo obrambne diplomacije prenesle v moderno diplomatsko prakso (Lundestad 2010, 211–15; Winger 2014, 2).

Za obrambno diplomacijo je značilno strukturno povezovanje obrambnih sistemov držav. Sodelovanje na obrambnih področjih velja v sodobni mednarodni skupnosti za enega pomembnejših delov obrambnovarnostne politike nacionalnih držav, tako na področju povezovanja v sklopu zunanje-politične dejavnosti kot tudi v oblikovanju in izvajanju obrambnih reform znotraj države (Winger 2014, 3–5). Za razliko od vojaške diplomacije, kjer je izvajanje deljeno med zunanje in obrambno ministrstvo, je pri izvajanju obrambne diplomacije ministrstvo za obrambo edino, ki določa smernice sodelovanja in povezovanja znotraj države, prav tako pa tudi znotraj integracij (Cottey in Foster 2004, 16). Čeprav obrambna diplomacija zajema tako bilateralno kot multilateralno sodelovanje, pa je slednje v luči vedno bolj pomembne vloge mednarodnih organizacij v mednarodni skupnosti, prevladujoče. Tako gre v prvi vrsti za multilateralno sodelovanje in povezovanje obrambnih sistemov držav znotraj zveze NATO (in drugih mednarodnovarnostnih organizacij), ki pa do določene mere vključujejo tudi bilateralne elemente neposrednih dogovorov med državami; svetovalna mnenja, priprava ekspertnih študij ter gostovanja posebnih obrambnih svetovalcev (Jazbec 2007, 83–85). Področje delovanja obrambne diplomacije je tako po eni strani ožje in bolj specifično od delovanja splošne diplomacije držav, a vseeno precej širše od področja delovanja vojaške diplomacije, kjer je obrambno-varnostna dimenzija drugotnega pomena (Jazbec 2009, 71).

Glavni cilj obrambne diplomacije kot mirnodobne, normative in usmerjene zunanje-politične dejavnosti je ob uporabi obrambnih struktur izven ozemlja države doseči večje medsebojno zaupanje ter večjo stabilnost in varnost v mednarodni skupnosti (Kocbek 2007, 79). Naloge in cilji se sicer spreminjajo skladno s političnimi razmerami v posamezni državi in varnostnimi grožnjami v svetu, vsem pa je skupno, da stremijo k promociji sodelovanja in zagotavljanja pomoči pri krepitvi demokratičnega nadzora nad vojsko in obrambnimi strukturami (Jazbec 2007, 159). Imenovanje obrambnih svetovalcev v tujini, urjenje tujega civilnega in vojaškega osebja, posredovanje nasvetov in dobrih praks za področja demokratičnega nadzora vojske, obrambnega menedžmenta in ostalih vojaško-tehničnih področji, priprava skupnih vojaških vaj

z namenom urjenja vojaškega osebja tuje države, napotitve vojaških in civilnih oseb v obrambne strukture partnerskih držav ter bilateralni sporazumi in dogovori glede obrambnega sodelovanja so tako zgolj nekatere od nalog in izzivov, s katerimi se ukvarja sodobna obrambnodiplomatska praksa (Cottey in Foster 2004, 4; Du Plessis 2008, 98).

Winger (2014, 9) dodano vrednost obrambne diplomacije za mednarodne odnose vidi tudi v drugačnem pristopu k splošni predpostavki, da je odsotnost nasilja edina dimenzija obrambne diplomacije. Čeprav se strinja z Benkom (1998, 56) in Simonitijem (1995b), ki obrambno diplomacijo razumeta 'zgolj' kot instrument mednarodnega dialoga zagotavljanja varnosti, vidi obrambno diplomacijo kot umetnost vodenja države oz. državništva (*statecraft*). Upoštevajoč dejstvo, da pomoč k mirnemu prehodu v demokracijo, ki so jo zahodne sile po koncu hladne vojne namenile bivšim sovjetskim republikam, ni bila zgolj mednarodni altruizem, ampak strateški načrt vključevanja, lahko obrambno diplomacijo prepoznamo tudi kot zelo učinkovito sredstvo mehke moči države (Nye 2011a, 3–25). Obrambna diplomacija tako ne stremlji k sodelovanju zgolj zaradi sodelovanja samega, ampak je tudi odlična metoda strateškega prenosa obrambnega in varnostnega mišljenja države B (*recipient state*), bilateralno ali ob pomoči integracij, v harmonijo s strateškim obrambnim in varnostnim mišljenjem države A (*practitioner state*). Glavni cilj razumevanja, kot ga vidi Winger (2014, 10–11), tako ni več samo spodbujanje sodelovanja kot univerzalne dobrine, ampak izgradnja partnerstev, ki so v prvi vrsti koristne interesom države, ki tako mehko moč uporablja.

Glavni predstavnik in izvajalec nalog obrambne diplomacije je t. i. obrambni svetovalec. Diplomatski status obrambnih svetovalcev, ki je vezan na okvir delovanja in velja kot pomemben indikator obsega vpletenosti v obrambno diplomatsko dejavnost, kot jo opredeljuje Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (DKDO), ni nujno samoumeven (Jazbec 2007, 88–89).¹⁷ Četudi se poraja vprašanje, ali je obrambni svetovalec, ki mu ni podeljen status diplomata, sploh lahko legitimen izvajalec obrambne diplomacije neke države, ostaja neizpodbitno dejstvo, da je kvaliteta obrambnega sodelovanja v največji meri odvisna prav od sposobnosti obrambnega svetovalca ne glede na njegov diplomatski status. Področja, s katerimi se ukvarja so tako različna; od prenašanja znanj in izkušenj iz enega obrambnega sistema v

¹⁷ V kolikor gre za multilateralno delovanje znotraj integracij, jim po DKDO pripada status diplomata z vsemi privilegiji in imunitetami, brez katerih svojega dela ne bi mogli učinkovito opravljati. Drugače pa je pri bilateralnem delovanju, kjer diplomatski status ni nujno potreben. Gre namreč 'zgolj' za začasni dogovor med obrambnima ministrstvom, kjer so vse podrobnosti trajanja mandata, obsega dela in pristojnosti vnaprej dogovorjene in zatorej dodatni privilegiji in imunitete načeloma niso potrebni (Cottey in Foster 2004, 31–32).

druge, svetovanja pri izvajanju obrambnih aktivnosti in sodelovanje v procesih odločanja znotraj mednarodnih organizacij, pa do izvajanja pogajalskih funkcij in ocenjevanja in analiziranja napredka v okvirih svojega področja (Jazbec 2007, 89; Kocbek 2007, 81).¹⁸

Za izvajanje obrambne diplomacije kot celote lahko tako rečemo, da je zelo dobro izoblikovana in v splošnem precej bolj strukturno uravnotežena kot splošna ali vojaška diplomacija. Ker gre pri izvajanju celostne zunanjepolitične volje države za upoštevanje mnenj in nasvetov tako vojaških kot obrambnih strokovnjakov, je vloga obeh vrst diplomacije za moč in ugled v mednarodni skupnosti neprecenljiva. Če je vojaška diplomacija s svojimi vojaškimi predstavniki nekoč predstavljala simbolno grožnjo represije oz. agresije, je danes v prvi vrsti mirnodoben simbol skupne promocije globalne obrambne varnosti, temelječ na grajenju neprecenljivih bilateralnih vojaškodiplomatskih odnosov med državami, tako na vojaških področjih, vedno bolj pa tudi na obrambnih in varnostnih.

2.2 ZGODOVINSKI OČRT RAZVOJA DIPLOMACIJE IN DIPLOMATSKEGA CEREMONIALA

Zaradi različnega razumevanja pojma diplomacije v političnem in mednarodnem okolju lahko kaj hitro pride do zmede, saj obstaja skoraj toliko različnih interpretacij, kot lahko najdemo avtorjev, ki se ukvarjajo z njenim proučevanjem (Nicolson 1988, 3). V naslednjih podpoglavjih bomo ob pomoči zgodovinske analize pregleda razvoja diplomacije preko posameznih zgodovinskih obdobj, poseben fokus raziskovanja namenili analizi razvoja diplomatskega protokola in ceremoniala, obenem pa iskali vzroke za pojav vojaških ritualov ter razvoju njihovega simbolnega pomena.

Podobno kot za pojem globalizacije, lahko tudi za diplomacijo rečemo, da je postala nepogrešljiv del naših življenj. Čeprav je v osnovi rezervirana za mednarodno dejavnost držav, je lahko njen pomen tudi popolnoma vsakdanji in pomeni spretnost oz. taktno obnašanje in ravnanje posameznika (Bohte in Sancin 2006, 25). Na prvi pogled in zelo posplošeno lahko diplomacijo kot sredstvo zunanje politike utemeljimo kot urejanje odnosov med državami in drugimi subjekti mednarodnega prava (Jazbec 2009, 19). Vseeno pa ne gre zanemariti dejstva, da ima diplomacija, upoštevajoč njen dolgi zgodovinski razvoj, veliko večje število med seboj

¹⁸ Podobno kot vojaški ataše je tudi obrambni svetovalec vezan na navodila države pošiljateljice (Jazbec 2009, 71).

ne nujno nasprotujočih si definicij in interpretacij, kar jo danes postavlja v samo središče preučevanja mednarodnih odnosov (Benko 1997a, 255; Jönsson in Hall 2005, 1).

Za podrobno razumevanje diplomacije je najprej potrebno ločiti med pojmom in dejavnostjo. Pojem diplomacije izvira iz grške besede *díploma* in pomeni dvakrat prepognjeno uradno listino (Berković 1997, 11).¹⁹ V angleškem jeziku je bila beseda *diplomacy* prvič uporabljena leta 1693, ko jo je v političnem kontekstu uporabil filozof in pravnik Gottfried W. Leibniz v delu *Codex iuris Gentium Diplomaticum*, čeprav večina avtorjev za prvo uradno omembo besede šteje leto 1787, ko je sir Ernest Satow besedo prvič uporabil tudi samostojno (Bohte in Sancin 2006, 25). Po drugi strani je diplomatska dejavnost mnogo starejša, čeprav nihče zares ne ve, kdaj se je dejansko pojavila oz. začela uporabljati (Pašić 2008, 17). Temelji diplomacije, kot jo v veliki meri poznamo danes, nesporno segajo v 14. in 15. stoletje, v čas italijanskih mestnih držav. Takrat so se namreč prvič pojavila stalna diplomatska predstavništva (Mattingly 1937, 427; Anderson 1993, 2–11), v prvi vrsti namenjena vzpostavljanju gospodarskih povezav med mesti (Mitić 1978, 13; Udovič 2013). Vseeno pa so za razvoj diplomatske prakse pomembna tudi predhodna zgodovinska obdobja, začenši z diplomacijo starega veka, klasično oz. antično diplomacijo in diplomacijo srednjega veka ter vzporednim pojavom osnovnih zapovedi diplomatske prakse in ceremoniala (Jönsson in Langhorne 2004).²⁰

2.2.1 Diplomacija starega veka

Zametke diplomatske dejavnosti kot sredstva zunanje politike lahko najdemo že pri starih Sumerjih in Egipčanih ter v Indiji in na Kitajskem (Jelić 1978, 2). Diplomacija Mezopotamije, v kateri so sicer prevladovale predvsem gospodarske koristi, je kot ena prvih razvila institut suverene enakosti vladarjev ter reciprocitete, prav tako pa uvedla vnaprej določeno protokolarno naslavljanje (Udovič 2013, 20–4). Podobna protokolarna in ceremonialna pravila je prevzela in dopolnila tudi egipčanska oz. amarnska diplomacija, kasneje pa tudi diplomacije Indije in Kitajske, ki so določale stroge kriterije osebne nedotakljivosti, uvedle poseben diplomatski jezik, prav tako pa še izpopolnile ceremonialna pravila sprejemanja in obnašanja diplomatskih odposlancev pred vladarji (Straka 1998, 19; Cohen 1999, 7). Čeprav diplomacija

¹⁹ Izraz se še danes uporablja za svečano uradno potrdilo o končanem študiju in pridobitvi določenega statusa in naziva (Bohte in Sancin 2006, 25).

²⁰ Čas nastanka diplomacije največkrat pripisujemo obdobju plemenskih skupnosti, ki so poleg vseobsegajočega bojnega stanja za obstoj in preživetje že bile zmožne izvajati prva pogajanja in sklepati organizirane dogovore in odnose za doseganje optimalnega sobivanja; dogovori o delitvi ozemlja in plena, ustavitve ali odložitev bojev, sklepanje premirij (Jazbec 2009, 31).

starega veka, kot trdi Black (2010, 19–20), ni neposredno vplivala na nastanek moderne diplomacije, kot jo poznamo danes, pa je zaradi želje po miru, večanju gospodarskega ugodja ter strogimi simbolnimi zapovedanimi oblikami diplomatskega ceremoniala, že moč opaziti zgodnje zametke pomembnosti vloge simbolike v diplomaciji, prav tako pa lahko prvič zasledimo tudi ceremonialno sodelovanje vojske.²¹

2.2.2 Klasična oz. antična diplomacija

Diplomacija starega veka je z uvedbo osnovnih diplomatskih praks začrtala jasne smernice, ki so jih stari Grki in Rimljani v veliki meri posvojili. Meddržavno komuniciranje v stari Grčiji in s tem povezana vprašanja so bila še vedno glavno gonilo klasične oz. antične diplomacije (Udovič 2013, 35). Zaradi želje po ohranjanju gospodarskega in političnega zavezništva ter zagotavljanja miru med Atenami in Šparto²², je bil glavni fokus nadgradnje diplomatske prakse usmerjen predvsem v institut odposlancev in njihovo predstavljanje interesov v drugi mestni državi (Vukadinović 1995, 17). V ta namen so razvili tudi različne vrste odposlancev, za diplomatsko varovanje katerih so prevzeli kar staroveško prakso osebne nedotakljivosti.²³ Za še dodatno spoštovanje in omogočen prost prehod čez tretja ozemlja so le-to nadgradili z vidno prepoznavnimi oznakami bele palice, zelene vejice ali posebnega pasu, točno določenimi božjimi simboli, neupoštevanje katerih bi bilo grešno in brezbožno, pomenilo pa bi tudi hudo kršitev in nespoštovanje diplomatskega protokola in ceremoniala (Bohte in Sancin 2006, 44).

Rimljani obstoječe diplomatske prakse niso pretirano nadgradili, vseeno pa so doprinesli k njenemu razvoju z uvedbo t. i. zbora fecialov, ki zaradi svoje politične diplomatske vloge velja za osnovno obliko diplomatskega zbora, kot ga poznamo danes (Bohte in Sancin 2006, 45; Udovič 2013, 43). Glavna razlika med staroveško diplomacijo in klasično grško diplomacijo je predvsem v namenu uporabe le-te. Medtem ko so staroveška ljudstva diplomacijo v največji meri uporabljala za vsiljevanje, vzpostavitev in ohranjanje svoje fizične moči (politične, verske, vojaške) nad drugimi, pa so grške države diplomacijo in svoje odposlance uporabljale

²¹ Sprejeti odposlanec je moral imeti pri sebi uradne listine o namenu obiska, prav tako pa ga je pred vladarjem čakal še vojaški sprevod, skozi katerega se je moral sprehoditi. Neupoštevanje in nespoštovanje predpisanih protokolarnih pravil je lahko vodilo v meddržavni konflikt in celo vojno (Straka 1998, 10).

²² Posebnost starogrške diplomacije je tudi v njeni blokovski ureditvi med Peleponeškim zavezništvom s Šparto na čelu in Delsko-atiško zvezo z vodilnimi Atenami. Čeprav je bila politična ureditev blokovska, pa je bila diplomacija znotraj posameznega zavezništva močno multicentrična; politična pogajanja med blokoma sta vodila izključno Šparta in Atene, medtem ko je bil gospodarski dialog znotraj bloka prost (Bratož 1997, 55–7).

²³ Grki so glede na namen razvili različne tipe odposlancev – *glasnike*, ki so prenašali sporočila, *poslanike*, ki so imeli možnost pogajanj in sklepanja sporazumov, *proksene*, ki so zastopali gospodarske interese in izvajali nadzor nad tujimi odposlanci, ter mnoge druge (Bohte in Sancin 2006, 44; Udovič 2013, 38–41).

predvsem za vzdrževanje ravnotežja moči (*power symmetry*), kar pa že kaže na prve zametke uporabe diplomacije za doseganje simbolne moči vladarja oz. države (Bjola in Kornprobst 2013, 12).²⁴

2.2.3 Diplomacija srednjega veka

Čeprav se srednjeveška diplomatska praksa ni pretirano razlikovala od antične, pa je zaradi pomembnih zgodovinskih dogodkov vseeno dodala svoj kamenček v mozaik že uveljavljenih diplomatskih praks in ceremonialov (Udovič 2013, 53).²⁵ Za začetek lahko govorimo o t. i. profesionalizaciji diplomacije, ki se je v času Bizanca, z ureditvijo kanonskega in rimskega prava²⁶ ter posledično uvedbo univerzalnih temeljev za urejanje diplomatskih odnosov, širila najprej na diplomacijo Beneške in Dubrovniške republike ter diplomacijo italijanskih mestnih držav, kasneje pa prešla v zavest in uporabo celotne takratne Evrope (Nicolson 1988, 24–5). Pomembno vlogo pri oblikovanju srednjeveške diplomacije je po Morgenthauu (1995, 283) igrala tudi metoda *divide et impera*, ki je Bizancu omogočala vzdrževanje ravnotežja moči oz. zadrževanja močnih in opolnomočenja šibkih okoliških barbarskih plemen, ki so ogrožala mir in varnost imperija, kar Obolensky (1963/2004, 119) poimenuje tudi kot metodo ekstenzivno-defenzivnega imperializma.

Diplomatski aparat, ki je bil na začetku zaradi stalnih ogrožanj varnosti usmerjen v diplomacijo vojne in miru, se je kasneje usmeril v bolj gospodarsko sfero, čeprav so bile informacije o državni varnosti in vojaški moči nasprotnikov, ki so jih pridobivali posebni diplomatski odposlanci, še vedno ključnega pomena (Hamilton in Langhorne 1996, 20; Udovič 2013, 55). Tako so imeli na primer nunciji kot posebni odposlanci papeške države, ki jih je imenoval sam papež in so ga simbolno predstavljali in mu neposredno odgovarjali, moč izrekati proteste in ultimat, v skrajnih primerih pa izdati tudi vojno napoved oz. nuditi svoje znanje (versko, strokovno in vojaško) naklonjeni strani v vojni (Queller 2004, 195). Za kazanje simbolne moči je v srednjeveški diplomaciji skrbela bogata protokolarna in ceremonialna dejavnost, k večanju katere je dodatno pripomoglo tudi poznavanje moči in vojaške pripravljenosti sosednjih držav

²⁴ Podobno so pomen simbolne moči poznali tudi Rimljani, ki so v času centralizirane rimske republike, diplomacijo uporabljali predvsem za širjenje rimskega ugleda in moči navzven (Udovič 2013, 46).

²⁵ V srednjeveško diplomacijo poleg bizantinske uvrščamo še diplomacijo Beneške in Dubrovniške Republike ter diplomacijo papeške države, ki je v svojem večstoletnem razvoju oblikovala številne institute, ki so jih kasneje za svoje vplivanje na takratno mednarodno skupnost uporabljale prve suverene države (Udovič 2013, 71).

²⁶ Cesar Justinijan je v času svojega vladanja (527–526) kot prvi zbral in zapisal t. i. Justinijanov zakonik, skupek rimskega in kanonskega prava, ki še danes velja za temelj preučevanja in učenja moderne pravne znanosti (Udovič 2013, 54).

(Jönson in Hall 2005, 47). Pridobivanje informacij s pomočjo intrig, spletk in uporabo sile je bilo za tisti čas nekaj povsem običajnega in dovoljenega, kar pa so države v svojih diplomatskih praksah kasneje odpravile oz. zamenjale (Udovič 2013, 54).

2.2.4 Novoveška diplomacija

Pojav strukturno zapletene mreže predstavnikov, ki je zaradi želje držav po neprekinjenem posedovanju informacij, kaj na političnem in gospodarskem področju počnejo sosednje države v 14. in 15. stoletju postala stalna, predstavlja prvi večji preskok v razvoju takratne diplomatske prakse (Bjola in Kornprobst 2013, 19).²⁷ V italijanskih mestnih državah je cilj gospodarske koristi skoraj popolnoma izrinil pomen simbolike in ceremoniala, zato namen ustanovitve prvega diplomatskega zbora ni bil nič drugega kot oblikovanje stalnih kanalov pridobivanja političnih informacij oz. nadzorovanje pridobivanja le-teh (Mattingly 1954/2010, 106). Neupoštevanje pomena simbolike, kar je bilo poleg zavnitve odposlanca brez retorizacije²⁸ najlepše vidno v različnih socialnih ozadjih, iz katerih so prihajali diplomatski predstavniki, je privedlo do neenakomernega razvoja diplomatskih praks držav in diplomacije kot celote (Bjola in Kornprobst 2013, 19).²⁹ Lep primer omeni Carter (2004), ki izpostavi, da so bili angleški predstavniki tako skoraj vedno splošno kompetentni veleposestniki, francoski običajno nižji plemiči z dobrim smislom za izkoriščanje strateških priložnosti, španski plemenitaši pa cenjeni zaradi svojih diplomatskih izkušenj medtem ko so bili nizozemski iz vseh ravni družbe in le poredko uspešni v svoji diplomatski službi. Šele kasneje, ko je postalo jasno, da so stalni in kompetentni diplomatski predstavniki tisti, ki odločilno vplivajo na delovanje in obnašanje države v mednarodni politiki, prav tako pa veljajo za simbolem zgled, so se začeli vzpostavljati kriteriji za imenovanje prvih ambasadorjev, posledično pa so se začeli oblikovati tudi prvi zametki diplomatskih rangov (Udovič 2013, 88–9).

Verske vojne, ki so v 16. stoletju močno pretresle evropsko celino, so prav tako pomembno vplivale na razvoj diplomatske prakse. Izkazalo se je namreč, da v času hudih ideoloških sporov, ki so v glavnem potekali med evropskimi vladarji, odposlanci niso imeli veliko vpliva

²⁷ Stalno diplomatsko zastopstvo predstavlja enega od dveh glavnih elementov diplomacije. Razvoj stalnosti pa je posledično vplival tudi na razvoj drugega elementa t. i. medsebojnega komuniciranja države pošiljateljice z njeno misijo v državi gostiteljici (Jazbec 2002, 129).

²⁸ Ločitev aktivne in pasivne pravice do odposlanstva sta pripeljali do točke, kjer zavnitev začasnega, kasneje pa tudi stalnega odposlanca, ni pomenila sovražnega dejanja in se posledično ni odražala v simbolični povratni zavnitvi oz. odpoklicu (Udovič 2013, 86).

²⁹ Državam je bilo včasih v interesu dobiti manj kompetentnega odposlanca od njihovega, saj je to posledično pomenilo manj točnih posredovanih informacij (Udovič 2013, 86).

na učinkovito reševanje nastalih konfliktov.³⁰ Navkljub krhkemu evropskemu miru so trenja med katoliškimi in protestantskimi vladarji ostala in leta 1618 privedla do krvave t. i. tridesetletne vojne, ki je poleg ogromnega števila mrtvih in oslabiljenega gospodarstva, imela za posledico tudi stagnacijo evropske diplomacije, ki je prekinil šele *vestfalski mir*.³¹

Čezmorska ekspanzija v 17. in 18. stoletju je na od vojn razvneti evropski politični zemljevid postavila kar nekaj novih kolonialnih sil, med katerimi sta na fizični in simbolni moči začeli pridobivati predvsem Anglija³² in Nizozemska, medtem ko se je položaj Španije in Portugalske, začetnic selitve centra moči iz Sredozemlja na Atlantik, začel slabšati (Udovič 2013, 95). Pojavila so se nova (vojaška) zavezništva, zaradi želje po moči in prestižu pa se je povečalo tudi število medsebojnih bojov za prevlado. Posledično se je to pozitivno odrazilo pri nadaljnjem razvoju diplomatske prakse, hkrati pa vplivalo tudi na povečanje števila rednih srečanj evropskih vladarjev, kar štejemo za prve zametke 'diplomacije na vrhu' kot jo poznamo danes (Jazbec 2009, 36).

Diplomska praksa, ki se je začela razvijati po vestfalski ureditvi, pa je poleg številnih inovacij v ospredje ponovno postavila nerešena vprašanja vloge odposlancev. Teorija reprezentance, ki predvideva, da so odposlanci direktna preslikava svojega vladarja, je povečala vlogo odposlancev v medsebojnih odnosih, posledično pa jih tudi zavarovala.³³ Kot navaja Udovič (2013, 97), je teorija v praksi pomenila, da je kakršnokoli škodljivo delovanje proti odposlancu simbolično pomenilo tudi škodljivo delovanje proti njegovemu vladarju, kar je v že tako napetih odnosih med državami lahko pomenilo ohladitev ali prekinitev diplomatskih stikov, v najslabšem primeru pa celo vojno napoved. Vladarji si v nemirnih povojnih časih niso mogli privoščiti biti videni šibki oz. manj pomembni od drugih, zato je postalo ob pomoči teorij

³⁰ Leta 1548 je takratni rimsko-nemški cesar in glavni posrednik med sprtimi stranmi kot inovacijo reševanja konfliktov zunaj zastavljenih diplomatskih praks predlagal *augšburški medsporazum*, ki ni bil sprejet, je pa vseeno postavil temelje za kasnejši *augšburški mir*, ki je leta 1555 za silo umiril strasti med državami, hkrati pa z načelom *cuius regio, eius religio*, ki je v praksi pomenilo, da lahko suvereni vladar na svojem ozemlju določa vero lastne države, določil politično in versko sliko Evrope (Benko 2000, 31–4).

³¹ Podpis treh mirovnih pogodb (Hamburška pogodba, Pogodba iz Münstra in Pogodba iz Osnabrücka), ki jih danes poznamo pod skupnim imenom *vestfalski mir*, je leta 1648 končal več kot trideset let trajajoče obdobje krvavih vojn, hkrati pa določil nove smernice razvoja sodobne mednarodne skupnosti, ki v veliki meri veljajo še danes (Udovič 2013, 91–6).

³² Glavni cilj takratne angleške diplomacije je bil doseči in ohraniti globalno ravnotežje moči. Pri tem je pomembno vlogo igrala močna in zanesljiva angleška mornarica, ki je obenem zagotavljala vojaško moč na morju, hkrati pa simbolizirala moč in prestiž v nasprotju z drugimi evropskimi državami (Hočevvar 2015, 179).

³³ Privilegiji in imunitete so odposlance varovale pred sovražnim delovanjem, hkrati pa so jim omogočale tudi nemoteno delovanje v državi sprejemnici (Udovič 2013, 97).

reprezentance in ekstrateritorialnosti³⁴ rangiranje odposlancev pomembno vprašanje prestiža, za vodilne države pa tudi pomembno sredstvo večanja simbolne moči (Bjola in Kornprobst 2013; Udovič 2013, 117).

Novo oblikovani trikotnik moči, ki se je oblikoval med Francijo, Anglijo in nizozemskimi provincami, je zahteval nove pristope ustvarjanja in ohranjanja veličine države. Medtem ko sta Anglija in Nizozemska za večanje *grandeurja* države ob pomoči gospodarske diplomacije in dobro razvite imperialistične politike pospešeno večali svoje gospodarske koristi (Arrighi 2009, 43), je Francija za večanje svojega *grandeurja* uporabljala politiko prestiža, s tem pa kot cilj povečevanja moči države krepila svoje državnštvo (Udovič 2013, 95). Benko (2000, 57) izpostavlja, da je Francija poleg simbolnega večanja moči želela tudi dejansko prvenstvo pri vodenju takratne mednarodne skupnosti, kar ji je ob pomoči kardinala Richelieuja tudi uspelo.³⁵ Zaradi stalnega izpopolnjevanja in prilagajanja diplomacije, ki se je odražala v moči in prestižu države, je Richelieu diplomacijo videl kot *raison d'être*³⁶ sodobne države, načelo, po katerem bi za uresničevanje svojih nacionalnih interesov morale delovati vse evropske države (Udovič 2013, 102). Franciji pa je poleg primata, ki si ga je v mednarodnih odnosih zagotovila s politiko prestiža, uspel tudi veliki met uvedbe francoščine kot *lingue france*³⁷ diplomacije; diplomati, ki so govorili francosko, so tako simbolno veljali za pomembnejše in pametnejše od ostalih (*prav tam*).

Vzporedno so se za moč in prestiž v Evropi borile tudi nizozemske province in Anglija. Za razliko od francoske politike prestiža je bil Angliji in Nizozemski glavni vir moči države gospodarski razvoj in večanje trgovskega vpliva tako v celinski Evropi kot tudi na morju (Potemkin 1947, 209). Rivalstvo za gospodarsko premoč je nemalokrat vodilo v spore in vojne, pri katerih pa je bila bolj uspešna Anglija, ki je na lovorikah osvojene slave lahko še bolj

³⁴ Teorija ekstrateritorialnosti razširi prakso teorije reprezentance tako, da predvideva, da je odposlanec upravičen do določenih privilegijev in imunitet tudi na podlagi dejstva, da je ozemlje, na katerem se nahaja, razumljeno kot ozemlje države pošiljateljice in ne države sprejemnice (Bohte in Sancin 2006, 128).

³⁵ Richelieu, idejni oče prvega zunanjega ministrstva in gibalo razvoja diplomacije 17. stoletja, je v svojem 18-letnem mandatu vodenja francoske diplomacije močno pripomogel k njenemu razvoju, za posledico pa je imel tudi dejstvo, da je bila francoščina vse do versajske mirovne konference ob koncu prve svetovne vojne edini jezik diplomacije (Hamilton in Langhome 1996, 157; Leguey-Feilleux 2009, 40–1).

³⁶ *Realpolitik* oz. usmerjanje zunanje politike države izključno v doseganje nacionalnih interesov, brez obzira na druge omejitve. Države so si tako v 17. in 18. stoletju preživetje zagotavljale z 'racionalno rabo' moči, največkrat z uporabo dejanske vojaške moči oz. posledičnega simbolnega zagotavljanja ravnotežja moči z drugimi državami (Bjola in Kornprobst 2013, 219).

³⁷ Francoščina je bila za *linguo franco* izbrana predvsem zaradi svoje sposobnosti združevanja vpljdnosti in natančnosti, pomembnih elementov dobre diplomatske prakse (Nicolson 1954/1977, 57).

intenzivno utrjevala svoj status evropske velesile (Cameron 1993). Španska nasledstvena vojna³⁸, ki velikokrat velja za zgledni primer boja za prestiž, je premoč Anglije le še potrdila, moč in vpliv francoskega prestiža pa sta ob prihajajočih uporih ki so vodili v krvavo francosko revolucijo (1789),³⁹ in kasnejših osvajalnih pohodih Napoleona (1799)⁴⁰ začela drastično upadati (Benko 2000, 88–9). Vodenje ravnotežja moči v Evropi je tako prevzela Anglija, ponovno se je obudila praksa vrhovne diplomacije, novo dogovorjeno ravnotežje moči na Dunajskem kongresu leta 1815 pa je postavilo prenovljen diplomatski okvir za nadaljnjih 100 let.

2.2.5 Čas prenovljene klasične diplomacije

Dunajski kongres je na enem mestu ponovno združil vse najpomembnejše evropske vladarje, ki so družno odločali o prihodnosti ponapoleonske Evrope. Udovič (2013, 141) ugotavlja, da je s simbolnega vidika eden glavnih dosežkov kongresa, pomembnih za nadaljnji razvoj diplomacije, sprejetje t. i. Dunajskega pravilnika⁴¹, ki je po večstoletnem tavanju v temi dokončno mednarodnopravno uredil range diplomatskih predstavnikov. Dodatno je predvidel tudi enoten in uniformiran ceremonial sprejemanja in odpravljanja diplomatov, ki je s časom in prakso pripomogel k jasnim določitvam diplomatskega obnašanja in aktivnosti, ki pritičejo posameznemu diplomatskemu rangi (prav tam). Anderson (1993, 142–45) dodaja, da je demokratizacija diplomacije v podunajskem obdobju ponovno vzpostavila tudi prenovljena izhodišča konferenčne in vrhovne diplomacije, ki so jo sprva sicer še vedno uporabljali vladarji in ministri, kasneje pa so v ospredje prihajali predvsem strokovnjaki. Ti so sicer sledili državnim smernicam in politikam, a so vseeno posedovali dovolj političnega znanja in zaupanja vladarjev za samostojno oblikovanje odločitev (Simoniti 1995a, 29).

Fragmentacija diplomacije v ospredje ni postavila zgolj političnih strokovnjakov, ampak je v

³⁸ Nasledstvena vojna, ki je potekala med Francijo in Habsburško monarhijo za zavzetje Španije in njej pripadajočih kolonij, je zaradi iskanja skritih gospodarskih koristi v boje pritegnila tudi Anglijo in nizozemske province, kar pa se je končalo s fizičnim porazom Francije in simbolnim vzponom Anglije (Potemkin 1947, 247–49).

³⁹ Revolucionarna diplomacija je na vsak način želela odstraniti stare oblike diplomacije, ki so bile v veliki meri še vedno razumljene kot klasično vohunjenje, kar pa je bilo neskladno s ciljem uvajanja novega političnega in socialnega režima Francije (Udovič 2013, 122).

⁴⁰ Napoleon je diplomacijo razumel kot nadaljevanje vojne z drugimi sredstvi. Dobro je vedel, da so gospodarske zmage boljše od političnih; uporaba gospodarstva za doseganje političnih ciljev je posledično pomenila večanje moči države tako navznoter kot tudi navzven (Udovič 2013, 126).

⁴¹ Dunajski pravilnik je skupaj z dodatki iz Aachenskega protokola, ki je bil sprejet tri leta kasneje, simbolno predstavljal ustavo mednarodne takratne mednarodne ureditve, konferenčno in vrhovno srečanje voditeljev, ki so zagotavljali evropsko ravnotežje sil pa simbolnega varuha le-te (Craig in George 1990, 31).

diplomatsko prakso uvedla tudi t. i. posebne odposlance, ki so se ukvarjali s zelo ozkimi in točno določenimi področji diplomacije. Med njimi lahko prepoznamo kulturne in gospodarske odposlance, prav tako pa tudi prve pomorske in vojaške odposlance, zametke kasnejših vojaških atašeev, ki so skrbeli za skupno vojaško in obrambno politiko med državami (Anderson 1993, 129). Vedno večjo vlogo pri razvoju državnih diplomacij je dobivalo tudi richelieujevske ministrstvo za zunanje zadeve, katerega glavni cilj je bil zagotavljanje državne moči in vodenje politike prestiža države; slednjega so zagotavljali tudi z večanjem števila diplomatskih predstavništev v tujini (Hamilton in Langhorne 1996, 107–15). Benko (1997b, 55) izpostavi, da se je klasična diplomacija poleg osnovne funkcije predstavljanja po novem posvečala tudi opazovanju; diplomati so prestopili stroge okvire ceremonialnih dogodkov in se vedno pogosteje udeleževali tudi družbenih in družabnih srečanj, kjer so v širšem krogu domačih pomembnežev krepili svoja poznanstva, hkrati pa še vedno ostajali zvesti svoji nalogi zbiranja pomembnih informacij ter simbolnemu predstavljanju vladarja in države.

Klasična diplomatska praksa se je po Dunajskem kongresu spremenila tudi v svojem bistvu; namesto nacionalnih interesov posameznih držav je v ospredje vse bolj in bolj prihajal boj za obstoj in preživetje celotnega sistema oz. t. i. *raison de systeme*.⁴² Ta ni predvidel samo prilagajanja uresničevanja nacionalnih interesov interesom širšega nabora skupnih ciljev, ampak tudi uporabo diplomacije za doseganje globalnega miru in stabilnosti (Bjola in Kornprobst 2013, 219). Diplomacija je tako v prvi vrsti v primerjavi s prejšnjimi obdobji, ko je velikost gospodarstva narekovala moč in prestiž države, predvidevala predvsem politično zagotavljanje ravnotežja moči, k čemur so močno pripomogle tudi različne formalne zveze in neformalne koalicije držav (Black 2010, 152; Udovič 2013, 149). Sveta aliansa in koncert velikih sil sta ravnotežje dokaj uspešno vzdrževala, kaj kmalu pa je postalo jasno, da so zahteve po demokratizaciji, militarizaciji in javnosti diplomacije prevelik zalogaj za ohlapne neformalne zaveze iz začetka stoletja.⁴³

Berlinski kongres leta 1878, ki ga je z željo po zaščiti nemških interesov sklical takratni nemški

⁴² Omejena uporaba fizične moči, upoštevanje drugih akterjev oz. karkoli za ohranitev težko prigarane ravnotežja moči med velesilami (Bjola in Kornprobst 2013, 219).

⁴³ Vse spremembe pa le niso bile tako slabe. Leguey-Feilleux (2009) kot zgleden primer dobre prakse za naprej izpostavlja postopen pojav dearistokratizacije. Slednja je preko izobraževanja in vzpostavljanja posebnih diplomatskih šol in akademij diplomatsko profesijo odpirala širši zainteresirani javnosti. Prav tako so ministrstva za zunanje zadeve, še vedno najpomembnejši organi zagotavljanja moči in vodenja politike prestiža, postala vse bolj podobno strukturirana in hierarhično urejena, kar se je posledično odražalo tudi v uniformiranem odločanju in obnašanju v zunanji politiki in diplomaciji držav (Nicolson 1954/1977, 72–5).

kancler Bismarck, je naznanil novo ravnotežje moči v Evropi. Okrepljeni sistem tajnih zavezništev je za seboj potegnil dejstvo, da je mir v Evropi postajal vse bolj odvisen od vojaške (pre)moči posameznih držav in ne več od meddržavnega sodelovanja; na predvečer prve svetovne vojne je bila tako evropska diplomacija v enem najmanj stabilnih obdobj (Hamilton in Langhorne 1996, 95). Stalno rušenje težko prigarane ravnotežja moči⁴⁴ in večanje sovražnosti med državami je navkljub povečanemu trendu mnogostranskega sodelovanja držav neizogibno pripeljalo do dejstva, da je čas klasične diplomacije končan, kar je kasneje potrdil tudi začetek prve svetovne vojne (Craig in George 1990, 44).

2.2.6 Moderna diplomacija

Spremembe v diplomaciji v času med obema vojnoma so postavile smernice razvoja, ki so v vsakodnevni diplomatski praksi v veliki meri prisotne še danes. Sistem urejenih in trajnih stikov med državami, ki so ga države bolj ali manj uspešno ohranjale vse od padca Napoleona, se je po pričetku prve svetovne vojne sesul kot hišica iz kart (Anderson 1993). Države so bile primorane redefinirati in prilagoditi svoje notranje in zunanje politične cilje, spremembe pa so bile vidne tako v obnašanju držav kot tudi pri ustvarjanju novih smernic v diplomaciji (Udovič 2013, 211).

Ponovno razbito ravnotežje moči po koncu prve svetovne vojne je od držav zahtevalo, da na novo določijo ravnotežje, ki bi ne samo učinkovito vzdrževalo mir med velesilami, ampak tudi omogočalo malim in novonastalim državam, da se v procesu dekolonizacije osamosvojijo in tako postanejo enakopravne članice mednarodne skupnosti (Bjola in Kornprobst 2013, 38). Ideja o sistemu kolektivne varnosti,⁴⁵ ki jo je v sklopu svojih 14 točk o povojni ureditvi predstavil takratni ameriški predsednik Wilson, je dobila množično podporo tudi v Evropi, saj so se države zavedale, da je mednarodni sistem ogrožen ne zaradi odsotnosti ravnotežja, ampak zaradi želje po vpeljavi starega, dokazano neuspelega ravnotežja (prav tam).⁴⁶ Kissinger (1994, 222–23) izpostavi, da je glavna prednost sistema kolektivne varnosti v ideološki spremembi pojmovanja varnosti. Varnost mednarodne skupnosti tako ni odvisna le od zasledovanja lastnih

⁴⁴ Devetnajsto stoletje predstavlja učbeniški primer spreminjanja ravnotežja moči v trenutku, ko ta postane stalen, nedinamičen in neprilagodljiv na spremembe v mednarodni politiki (Craig in George 1990, 42).

⁴⁵ Ironično je idejo o kolektivni varnosti v mednarodni skupnosti prva predstavila Velika Britanija, ki se je skupaj s Francijo najdlje oklepala ideje starega ravnotežja moči, v katerem sta imeli obe državi največjo moč in prestiž (Bjola in Kornprobst 2013, 38).

⁴⁶ Kolektivna varnost kot diplomatska alternativa ravnotežju moči je s pomočjo medsebojnega zaupanja, mednarodnega sodelovanja in mirnega reševanja sporov skušala rešiti stare konflikte ter preprečiti vojaško tekmovanje med državami (Bjola in Kornprobst 2013, 42).

nacionalnih interesov prav tako pa tudi ne zgolj in samo v uresničevanja skupnih interesov – pomembna je kodifikacija mednarodnih pravil, ki bodo mir uveljavila kot pravni koncept h kateremu bodo vsi zavezani in predani (prav tam). Progresivni razvoj multilateralne diplomacije, je zaradi svoje vedno večje kompleksnosti in potrebe po stalnem in mnogostranskem sodelovanju ter zasledovanju globalnega miru zahteval tudi določeno stopnjo lastne institucionalizacije (Udovič 2013, 211). Ob tej predpostavki je leta 1919 ustanovljeno Društvo narodov kot prva univerzalna politična organizacija in hkrati prvi sistem kolektivne varnosti začelo delovati na podlagi točno določenih predpisov in običajev, ki so prvič veljali za širšo mednarodno skupnost.

Razmah demokratizacije diplomacije je imel poleg večje vključenosti strokovnjakov in praktikov ter karseda jasne, odprte in vnaprej določene diplomacije za posledico tudi rastočo kompleksnost diplomatske prakseologije; zahteve po še večji strukturiranosti in zahtevnosti diplomatskega udejstvovanja so bile večje kot kdajkoli prej (Brglez 1996, 47; Udovič 2013, 215). Stare, predvsem pa novo nastale države, so po eni strani sicer želele široko in vsevključujočo diplomacijo, po drugi strani pa so se vseeno z namenom direktnega vplivanja na druge vse pogostejše zatekale k uporabi sredstev javnega obveščanja,. Propaganda je tako vsaj v medvojnem času postala najmočnejše orožje držav, čeprav je bila v svojem bistvu glavno nasprotje ideje o javnosti diplomacije (Hamilton in Langhorne 1996, 144–49). Pospešena demokratizacija diplomatske prakse pa je imela za posledico še eno veliko spremembo. Simbolni pomen in ritualizacija diplomacije, ki sta skozi dolgo zgodovino vedno veljala za temeljni kamen vsakršnega diplomatskega udejstvovanja, sta ob dodatnem povečanju delokroga kadrov, ki so vstopali v diplomatski aparat, počasi, a vztrajno tonila v pozabo (Udovič 2013, 226).⁴⁷

2.3 MOČ V MEDNARODNIH ODNOSIH

Za preučevanje mednarodnih odnosov je koncept moči ključnega pomena, saj velja za enega najtežje določljivih in najbolj kontroverznih problemov v sodobni politični znanosti (Bjola in Kornprobst 2013, 154). Moč, ki jo nekateri vidijo kot zmogljivost, spet drugi pa kot proces vplivanja oz. nadziranja, v splošnem pomeni, da ob uporabi najrazličnejših načinov delovanja ljudje in države dosežejo, kar želijo (Morgenthau 1995, 103–04). Čeprav je moč kot osrednji

⁴⁷ V tem času je tudi dokončno opuščena klasična ideja o vezanosti diplomacije na potrebe in želje vladarjev; diplomatska praksa je postala klasičen birokratski postopek (Sofer 1988/2004, 409).

družbeni pojav, ki ga proučuje politologija, prisotna v vseh družbenih institucijah in odnosih, je za razumevanje širšega pomena odnosov med državami, prav tako pa tudi diplomacije in njenega vpliva, le-to potrebno opazovati, meriti in analizirati v okviru mednarodnega okolja (Bojinović Fenko 2014, 7). Fokus raziskovanja je moč države v mednarodnih odnosih, kar si najlažje predstavljamo kot razmerje, kjer je moč države odvisna predvsem od njenega vplivanja na druge. Ne glede na skupek vseh končnih ciljev je tako moč vedno neposredni cilj izvajanja in vodenja politik držav (Russett in Starr 1992, 213).

Moč lahko najbolj splošno definiramo kot zmožnost in željo spodbujati dejanja akterjev, ki jih sami sicer ne bi storili.⁴⁸ Nye (2011b, 10–13) izpostavlja, da je sodobna definicija moči v zunanjih odnosih dvopomenska, saj temelji na dveh predpostavkah, statični in dinamični, ki pa ju ne gre zamenjati.⁴⁹ Prvo obliko moči, ki jo je mogoče izmeriti v obliki, kot jo država poseduje, predstavlja operacionalizacija virov, izhajajoč iz geografske in družbeno-politične strukture notranjega okolja države, ki jih posamezna država spremeni v zmogljivosti in posledično predstavljajo vir njene moči (Hill 2003, 134–36). Druga oblika moči oz. vpliv v obliki izkazovanja moči v odnosih z drugimi akterji v mednarodnem okolju pa predstavlja sposobnost držav, spremeniti predhodno pridobljene zmogljivosti v aktivno obliko doseganja ciljev, s katero države preko odnosov z drugimi subjekti vsakodnevno delujejo v mednarodni skupnosti (prav tam). Tovrstna oblika moči, kjer se na podlagi posedujočih virov države moč izraža kot vpliv, mora za svojo učinkovitost nujno vključevati tudi odnos med akterji (Holsti 1995, 118–122; Neack 2003). Glede na dejstvo, da sta predpostavki komplementarni, lahko tako moč najprej razumemo kot statično analitični skupek zmogljivosti države, hkrati pa tudi kot relacijsko analitični način delovanja držav v odnosu do drugih akterjev, ki sodelujejo v mednarodnih odnosih (Bojinović Fenko 2014, 8).

2.3.1 Teorije moči

Tako kot vse ostale politike je tudi svetovna politika v svojem bistvu borba za moč (Morgenthau 1995, 102). Bistvo mednarodnih in tudi notranjih odnosov je potrebno iskati v moči in interesu, dveh ključnih politoloških pojmov. Borba za moč je stalnica človeškega obstoja in razvoja in jo je zato potrebno razumeti kot vseprisotno in časovno neomejeno (Morgenthau 1995, 10). Želja

⁴⁸ Politična moč, kot sredstvo za doseganje nacionalnih ciljev držav je psihološki odnos med izvajalcem in tistim, nad katerim se moč izvaja (Russett in Starr 1992, 214).

⁴⁹ Moč kot del metateoretskega koncepta tako lahko na eni strani preučujemo kot konceptualno prvino, po drugi pa jo lahko umeščamo v širši kontekst teoretičnega okvirja procesov medsebojnega učinkovanja med akterji (Guzzini 2005, 500).

po moči oz. dominaciji usmerja vsakodnevno delovanje držav v mednarodni skupnosti. Tiste države, ki si v svojih dejanjih prizadevajo za ohranitev moči in ne delujejo v smeri spreminjanja obstoječega ravnotežja moči, izvajajo t. i. politiko *status quo*, medtem ko države, ki težijo k večanju svoje moči in posledično težijo k spreminjanju ravnotežja moči, izvajajo politiko imperializma. Tretjo skupino držav pa sestavljajo tiste države, ki svojo moč, bodisi z namenom ohranitve bodisi za povečanje le-te zgolj prikazujejo in ne dejansko tudi uporabljajo, pa to izvajajo s politiko prestiža (Morgenthau 1995). Različne teorije znanosti, posebno teorije mednarodnih odnosov, se tako v največji meri ukvarjajo prav z obstoječim problemom moči, ki ga vidijo kot izhodiščni koncept za nadaljnje preučevanje mednarodnih odnosov (Schmidt 2007).

Realizem, najstarejša in najdlje uveljavljena teorija mednarodnih odnosov, je v središče svojega raziskovanja postavila koncept interesa, definiranega kot moč (Morgenthau 1995, 76).⁵⁰ Interes kot objektivna in splošno veljavna kategorija mednarodnih odnosov v osnovi ni odvisen od časa in kraja, je pa interes, ki v danem zgodovinskem trenutku določa politično akcijo mednarodnih akterjev, odvisen od političnega in kulturnega konteksta znotraj katerega je bil zastavljeni interes zasnovan (Morgenthau 1995, 81–83). Podobne ugotovitve veljajo tudi za pojem moči, ki v svojem bistvu zajema vse družbene odnose, od fizičnega nasilja do psihološkega nadzora, vse s ciljem vzpostavljanja in ohranjanja nadzora enega akterja nad drugim (prav tam). Realistična teorija za pojasnjevanje mednarodne politike ne ločuje dveh komplementarno povezanih tipov moči, ampak ju razlaga kot inherentno povezani entiteti; temeljni vir moči, izhajajoč iz oprijemljivih materialnih zmogljivosti države, direktno oblikuje različne vrste moči države (Bojinović Fenko 2014, 8).

Nye (2004, 627) izpostavi tri prevladujoče tipe politične moči, s katerimi države delujejo in vplivajo v mednarodni skupnosti: vojaška moč, gospodarska moč in mehka moč. Vojaško in gospodarsko komponento moči avtor združuje v skupen pojem t. i. trde moči, medtem ko na nasprotno stran postavlja t. i. mehko moč držav (prav tam). Za prvo obliko moči, kjer prevladujeta vzvoda poveljevanje grožnje in sile (*command power*), je značilno doseganje željenih učinkov s pomočjo siljenja in zastraševanja, kjer velja izpostaviti predvsem sredstva prisilne (vojaške) diplomacije, fizično prisilo ter različne oblike sankcij (Hill 2003, 135). Za

⁵⁰ V mednarodni politiki države, kot glavne nosilke moči v mednarodnih odnosih stalno sodelujejo v borbi za moč, kjer šele ravnotežje moči omogoča, da se odnosi v mednarodni skupnosti relativno stabilizirajo (Morgenthau 1995, 8–11).

gospodarsko komponento trde moči je značilno doseganje učinkov s spodbudami in siljenem, kjer lahko država svojo gospodarsko moč izvaja ob pomoči gospodarske pomoči, podkupnin ter z gospodarskimi in ekonomskimi sankcijami (Nye 2004, 627). Trda moč na splošno izhaja iz spodbud in groženj oz. korenčkov in palic, s katerimi države, ki se lahko pohvalijo z močnimi vojaškimi in gospodarskimi zmogljivostmi, svojo trdo moč uporabljajo za vplivanje na države, katerih vojaške in gospodarske zmogljivosti so drastično manjše (Nye 2011a).

Čeprav moč držav izvira iz skupnega seštevka oprijemljivih virov, ki jih država poseduje, pa se zmogljivosti vedno ne preslikajo neposredno v vpliv. Neack (2003, 128) zato dodaja, da se moč med državami v prvi vrsti odraža predvsem v odnosih, na podlagi katerih razdeli države na velike, srednje in male sile. Vojaško, gospodarsko, politično in diplomatsko močne velike sile tako zaznamuje predvsem želja, da svoje zmožnosti ne samo kažejo navzven, ampak jih po potrebi tudi uporabijo, medtem ko srednje sile odlikuje zadostna količina virov za njihovo pozicioniranje ob boku velikih sil, medtem ko svojo moč v odnosu do velikih sil raje uporabijo za mediacijo in vzdrževanje mednarodnega miru in varnosti. Manjše sile pa so tiste, ki imajo omejene možnosti lastnih virov, kar se posledično odraža v manjši državni moči in omejenem vplivu na mednarodni sistem in politike (Neack 2003, 135–59). Realizem kot osrednja teorija preučevanja pojma moči je tako najbolj dosledna ravno pri pojasnjevanju trde moči države, kjer veljata sila in prisila za najbolj oprijemljivi in pogosto uporabljeni sredstvi trde moči države (Wilson 2008, 114).⁵¹

Nye (2002, 5) vseeno ugotavlja, da postaja trda moč držav v vse bolj medsebojno odvisni mednarodni skupnosti dotrajan način doseganja vpliva. Barnett in Duvall (2005, 41) se strinjata in opozarjata, da se zaradi dejstva, da so realisti za svoj izhodiščni pojem vzeli prav koncept moči, velik del mednarodne stroke zateka ravno k realističnemu razlaganju pojma moči, kar posledično vodi v zapostavljanje in podcenjevanje dejanskega pomena moči v mednarodni politiki. Kljub vsemu so tudi preostale teorije mednarodnih odnosov začele poudarjati in analizirati druge, nematerialne in neoprijemljive vire moči, ki se lahko prav tako izrazijo v večanju vpliva v mednarodni skupnosti (Nye 2011a, 495). Tako postavljajo na primer liberalistične teorije mednarodnih odnosov v ospredje primerjalne prednosti oz. soodvisnost

⁵¹ Potrebno je razlikovati tudi med močjo in silo, predvsem v točki dejanske uporabe fizičnega nasilja. Medtem ko je grožnja s fizičnim nasiljem v obliki politične akcije že od nekdaj pomemben element vodenja politik med državami, pomeni dejanska uporaba sile abdikacijo politične moči in nadomestitev le-te z veliko tršo obliko vojaške moči (Morgenthau 1995, 104).

držav (*complex interdependence*), ki predvideva, da morajo države za uresničevanje nacionalnih interesov in posledično večanje moči oz. vpliva nujno delovati po načelih medsebojnega sodelovanja (Keohane in Nye 1989, 24–25). Konstruktivistične teorije po drugi strani zagovarjajo identitetno zavezanost mednarodnim normam in pravilom, ki predstavljajo bistveno komponento oblikovanja interesov, ki nastajajo v kontekstu različnih situacij, v katerih se države znajdejo in znotraj katerih delujejo (Wendt 1992, 397–98). Postpozitivistične teorije pod vprašaj postavljajo prevladujoče paradigme mednarodnih odnosov in razbijajo dihotomije, ki očitno niso več učinkovite (Daddow 2013, 221). Teoretiki izpostavljajo diskurzivno moč jezika oz. teksta (*speech acts*), ki političnim odločevalcem omogoča (re)konstrukcijo političnih realnosti v obliki novih pravil in norm. Jezik torej služi kot eno izmed orodij moči posameznika oz. države, s katerim lahko večja svoj vpliv (Debrix 2002, 204).

Vseeno pa, navkljub številnim alternativnim in za nadaljnje znanstveno raziskovanje pojma moči in vplivanja v mednarodnih odnosih vsekakor zelo pomembnih ugotovitvah, teoretikom omenjenih teorij ni uspelo 'zavreči' realistične paradigme moči oz. razviti alternativnega koncepta moči (Barnett in Duvall 2005, 40–41). Prav tako jim tudi ni uspelo dokazati, kako lahko majhne in gospodarsko šibkejšje države same proizvedejo dovolj nematerialnih zmogljivosti, s katerimi bi ne samo nadomestile izpad materialnih zmogljivosti, ampak bi bile obenem tudi zmožne vplivanja na druge, vojaško in gospodarsko močnejše države v mednarodni skupnosti (Bojinović Fenko 2014, 8). Družbene spremembe, ki so zaznamovale pretekla desetletja, pa so tako pri vojaško in gospodarsko močnejših kot tudi šibkejših državah povzročile, da se temelji moči oz. zmožnosti vplivanja držav vse bolj in bolj odmikajo od klasičnega poudarjanja vojaške moči in v ospredje postavljajo druge, bolj neoprijemljive in nematerialne elemente, ki jih Nye (1991) najprej opredeli v pojmu mehke moči, kasneje pa nadgradi še s pojmom pametne moči.

2.3.2 Mehka, pametna in normativna moč

Mehka moč kot posreden način izvajanja moči deluje na veliko bolj privlačen, državam prijazen način. Čeprav sta si trda in mehka moč dokaj podobni – pri obeh gre namreč za zmožnost doseganja ciljev z vplivanjem na obnašanje drugih – gre pri mehki moči vseeno za bolj blag način pritegovanja (*co-optive power*) (Nye 2011a, 489). Za razliko od trde mehka moč namreč deluje po principu, pri katerem država, ki tako moč izvaja, ne povzroča in ne sili v določeno ravnanje, ampak s svojim lastnim ravnanjem, cilji in vrednotami postavlja zgled, ki mu druge države sledijo, ker same tako želijo (Nye 2002, 8). Hill (2003, 135) še dodatno razloči med

mehko in trdo močjo, kjer slednjo razume kot ciljno fizično, takojšnjo in prisilno usmerjeno, medtem ko mehko moč opredeli kot veliko bolj posredno, prepričevalno in predvsem dolgoročno naravnano. Tako mehka moč kot bolj prefinjena oblika moči za doseganje svojih ciljev v mednarodnih odnosih uporablja bolj prepričljiv pristop, ki temelji na kulturnem, zgodovinskem in diplomatskem vplivu, ki ga neka država poseduje (Nye 2004). Bojinović Fenko (2014, 9) se s prevladujočo konceptualizacije moči strinja, a dodaja, da je trda moč v prvi vrsti relacijska moč, ki se izvaja skozi neposredne odnose z drugimi, medtem ko se mehka moč izraža kot produkcijska, normativna in strukturna moč, delujoč po principih konstitutivnih družbenih elementov.

Vseeno pa je potrebno upoštevati dejstvo, da mehka moč ni alternativna oblika pojmovanja trde moči, ampak velja za njeno dopolnitev oz. alternativo k splošno uveljavljeni realistični teoriji analize moči v mednarodnih odnosih (Cooper 2004, 175–78; Nye 2004, 7).⁵² Nye je s pojmom mehke moči razvil in opisal zmožnost privlačiti in sodelovati (namesto uporabljati silo), kar pripelje do ključnega koncepta mehke moči, to je privlačnost (*attraction*) (Fabiani 2015, 20). Temeljna sposobnost mehke moči je tako določanje političnih ciljev na način, da se oblikujejo in upoštevajo tudi preference drugih; doseganje, da drugi želijo isto kot ti (Nye 2002, 9). Mehko moč kot sposobnost posrednega vplivanja in prepričevanja države in drugi akterji v mednarodni skupnosti tako v največji meri uporabljajo predvsem za predstavljane svojih interesov z namenom preoblikovanja oz. prilagajanja interesov drugih lastnim interesom (Nye 2011a, 84).

Ker zmogljivosti države same po sebi še ne zagotavljajo vpliva v mednarodnih odnosih in ker pretvarjanje moči kot zmogljivosti v moč kot vpliv ni nujno samoumevno, je Nye (2011b, 13) v ta namen predstavil tudi koncept pretkanosti (*smartness*), s katerim je dokazal, da so strategije pretvarjanja moči (iz zmogljivosti v vpliv) ključna spremenljivka za razumevanje nove oblike moči, t. i. pametne moči (prav tam).⁵³ Pametna moč⁵⁴ oz. moč prihodnosti je v neki točki nadgradnja koncepta mehke moči, ki v svojem bistvu uspešno združuje vire trde in mehke moči s posebnim poudarkom na kontekstu njene uporabe (Fabiani 2015, 40).⁵⁵ Pametna moč ni niti

⁵² Trda in mehka moč veljata za dve plati istega kovanca (Cooper 2004, 180).

⁵³ S strategijami pretvarjanja moči je mogoče povezovati sredstva s cilji, kar predstavlja ključno komponento za razumevanje ne samo trde in mehke moči, ampak predvsem njuno združitev v pametno moči (Nye 2011b, 13).

⁵⁴ Čeprav je Nye koncept pametne moči razvil v luči Obamove administracije in se zato v prvi vrsti nanaša na delovanje Združenih držav Amerike (ZDA), je koncept pametne moči uporaben tudi za majhne države oz. države v vzponu (Fabiani 2015, 42).

⁵⁵ Kontekst 21. stoletja je v svojem bistvu tridimenzionalen skup unipolarne vojaške moči ZDA na vrhu, multipolarne ekonomske moči EU, Japonske in Kitajske na sredini, ter transnacionalne odnose nedržavnih akterjev na dnu lestvice (Nye 2002, 140).

trda niti mehka, ampak predstavlja učinkovito kombinacijo obeh in pomeni enoten komplet orodij ter razvijanje enotne strategije za doseganje ciljev; gre za pristop, ki na eni strani poudarja vlogo trde moči v obliki močne vojaške sile, ki pa za razširitev svojega vpliva v mednarodni skupnosti vseeno potrebuje strategije privlačnosti, prepričevanja ter pretkanosti, ki pa so del mehke moči (Armitage in Nye 2007, 7). Na pametno moč lahko namesto kot na tretjo obliko moči vplivanja gledamo bolj kot na specifično metodo oz. obliko pristopa, ki političnim odločevalcem omogoča najboljšo izbiro uporabe razpoložljive moči za doseganje zastavljenih ciljev oz. za reševanje nastalih problemov (Pallaver 2011, 105–06).

Pametna moč se v kontekstu današnjega časa sooča tudi z difuzijo moči kot posledico informacijske revolucije, ki v ospredje postavlja nove prostore izražanja vpliva kot moči (Nye 2011a, 113–51). Tako se je v zadnjih letih pojavila nova realnost t. i. kibernetске moči, ki zaradi svojega edinstvenega prostora delovanja (elektronsko in računalniško okolje) glavne akterje pametne moči, torej države, postavlja na stranski tir, v ospredje pa postavlja, nove nedržavne akterje, ki še dodatno povečujejo difuzijo moči (prav tam). Pametna moč se tako v prvi vrsti ne ukvarja več samo z namenom povečanja moči države oz. ohranjanja hegemonije v mednarodni skupnosti, ampak išče različne poti kombiniranja virov v uspešne strategije, ki bodo državam omogočale delovanje v novem kontekstu difuzije moči in vzponu novih mednarodnih akterjev (Fabiani 2015, 41).⁵⁶

Pri mehki oz. pametni moči gre tudi za način vplivanja in ne samo za moč kot tipično lastnost držav. Moč države je še vedno odvisna od moči v obliki virov (zmogljivosti) na eni in moči v obliki odnosov (vpliva) na drugi strani (Fabiani 2015, 37). Uporaba nematerialnih virov zmogljivosti za doseganje vpliva v meddržavnih odnosih se kaže na različne načine, med katerimi velja izpostaviti predvsem sredstva kulturne, klasične ter javne diplomacije, celoto političnih vrednot, ki jih država poseduje, ter skupek zunanjih politik, ki jih država izvršuje (Nye 2011a, 84).⁵⁷ Če je kultura neke države razvita do te mere, da vsebuje univerzalne vrednote, ki jih drugi opazijo in ponotranjijo, to pomeni večjo moč države, posledično pa tudi večjo možnost doseganja želenih rezultatov in ciljev le-te (Nye 2004, 298). Podobno velja tudi za klasično diplomacijo, ki lahko na podlagi načina izvajanja tako doma kot na tujem bodisi

⁵⁶ Pametna moč združuje tudi pomembne predpostavke realizma in liberalizma, kjer glavno prednost vidi prav v združevanju mehke in trde moči na eni strani (realizem) in zagotavljanju mednarodne varnosti s podporo demokracije na drugi (liberalizem) (Nye 2011a).

⁵⁷ Gre pravzaprav za vsa neprisilna sredstva, temelječ na državnih in/ali družbenih iniciativah, ki ob svoji privlačnosti predstavljajo glavni element mehke moči (Nye 2009).

okrepi ali pa oslabi mehko moč države; arogantno in sebično naravnane politike jo lahko spodkopljejo, prav tako pa jo lahko vrednote in norme, za katere se država zavzema na notranjepolitičnem parketu (demokracija), v mednarodnih organizacijah (sodelovanje) ter v izvajanju zunanje politike (zagovarjanje miru in enakosti), povečujejo (Nye 2004, 340–50). Politike, ki vsebujejo široko vključujoče in dolgoročno zastavljene nacionalne interese, bodo tako veliko bolj privlačne drugim kot politike ozkoglednega in kratkotrajnega delovanja na drugi strani, kar pa je na koncu bistvo koncepta mehke oz. pametne moči držav (Nye 2004, 1084; Fabiani 2015, 21).

Vplivanja kot logične posledice moči, pa ni mogoče izvajati brez instrumentov in mehanizmov, ki odločilno vplivajo na pretvarjanje nematerialnih virov moči držav v sredstva privlačenja in vplivanja (Rothman 2011, 56). Krasner (1982), kasneje pa tudi Manners (2002, 239), sta v ta namen razvila pojem normativne moči, kjer sta norme kot standard obnašanja oz. nematerialni vir države združila s klasičnimi predpostavkami mehke oz. pametne moči. Normativna moč tako ne predstavlja nove oblike državne moči, ampak kot podporni teoretski koncept družbene difuzije in normativnih praks (Diez in Manners 2007, 179) ob upoštevanju znanih predpostavk vojaške, gospodarske, kulturne in simbolne moči (Zupančič in Hribernik 2014, 82) pomembno vpliva na sposobnost vplivanja, določanja skupnih konceptov ter oblikovanja 'normalnega' v mednarodnih odnosih, kar Manners (2002, 253) vidi kot največjo moč, ki jo država lahko poseduje.

Države lahko normativno moč večajo ob pomoči dveh glavnih mehanizmov mehke moči. Proizvodnja zadostne količine uspešnih politik, idej ter dobrih praks, ki jih drugi akterji prepoznajo kot univerzalne oz. jih ponotranjijo in delijo naprej, pomeni difuzijo oz. razpršenost norm preko državnih meja, kar po eni strani pomeni oblikovanje novih mednarodnih realnosti, po drugi pa predstavlja pomemben način večanja normativne moči države (Rothman 2011, 56–58). Po drugi strani pa lahko države z uporabo simbolov, retorike ter dialoga spreminjajo že obstoječe prakse in okvire mednarodne skupnosti oz. vplivajo na oblikovanje odziva drugih akterjev na spremenjeno zavedanje bistva mednarodnega okolja; strateško izkoriščanje retorike oz. ustvarjanje nove ob pomoči simbolov in ritualov povečuje državno moč in omogoča vplivanje na globalni ravni (Rothman 2011, 59–60; Kavalski 2013, 248).

Čeprav določeno stopnjo normativne moči kot nematerialne oblike državne moči posedujejo vse države, je njen dejanski doprinos k razvoju mednarodnih odnosov odvisen od stopnje njene

dejanske uporabe (Hamilton 2007, 77). Države morajo za učinkovito uporabo normativne moči najprej veljati za moralno nesporne mednarodne akterje, kar lahko dosežejo le ob doslednem in poštenem izvajanju zunanje politike ter ohranjanju dobrih odnosov s sosedskimi državami, prav tako pa morajo posedovati zadostne količine političnega (in družbenega) kapitala, ki se posledično odraža v pozitivnih zmožnostih uresničevanja zastavljenih ciljev in interesov (Kavalski 2013, 249–50). Za uspešno uporabo normativne moči morajo države posedovati tudi dovoljše količine materialnih in nematerialnih virov, ki jih v luči diskurza in interakcije z drugimi uporabljajo za oblikovanje vrednot in norm, ki jih drugi akterji mednarodne skupnosti posledično prepoznajo kot univerzalne (Björkdahl 2007, 539–41; Zupančič in Hribernik 2013, 109–10). Skupna konstrukcija in promocija družbenih norm tako velja za pomembno komponento oblikovanja mednarodnih normativnih standardov, ki se daljnoročno pozitivno odražajo na (so)oblikovanju svetovnega reda ter v povečanem vplivanju držav v mednarodni skupnosti.

2.4 SIMBOLIZEM V MEDNARODNIH ODNOSIH

Razprava o pojmu moči je skoraj tako stara kot začetki pojmovanja mednarodnih odnosov kot znanosti. Čeprav je dolgo veljala klasična državocentrična distribucija moči v mednarodnem sistemu, so družbene spremembe v zadnjih desetletjih dokazale, da je potrebno koncept moči kot zmožnost vplivanja postaviti in analizirati v novih okvirih, ki bodo obsegali tudi novejša, manj državocentrično naravnane sisteme moči (van Ham 2010, 2). Kot so nakazali že Nye (2002; 2004; 2011a; 2011b) s svojo teorijo o pametni moči ter Krasner (1982) in Manners (2002) s predpostavkami normativne moči, izkazovanje moči države ne pomeni več samo manifestiranje vplivanja s trdo materialno vojaško močjo, ampak se v ospredje vse bolj postavlja nematerialne vire moči, kamor umeščamo tudi koncept simbolne moči, ki jo države posredno ali neposredno izražajo skozi vsa svoja dejanja in ravnanja v mednarodnih odnosih (Bilgin in Elis 2008, 12; Dussel 2008).⁵⁸ Le-ta osmišlja posamezna obnašanja in delovanja držav v mednarodni skupnosti in posledično pomembno vpliva tudi na razvoj mednarodnih odnosov med njimi (Faizullaev 2013, 91). Simbole, rituale ter simbolna dejanja kot pomemben del simbolne moči države lahko najdemo v vseh vrstah politik, za potrebe razumevanja magistrskega dela pa bomo pod drobnogled vzeli predvsem simbole, ki se pojavljajo pri

⁵⁸ Zaradi konceptualnega okvira moči, ki sta ga razvila Barnett in Duvall (2005) lahko tako klasičnemu razumevanju koncepta moči dodamo zmožnost analiziranja in razumevanja različnih pojavnih oblik moči, med katere spada tudi simbolna moč.

izvajanju mednarodnih politik in kot taki osmišljajo ter bogatijo vsakodnevno delovanje držav s točno določenim pomenom.⁵⁹

Raba simbolov in simbolnih dejanj v mednarodnih odnosih pomeni vplivanje na druge. Države za vsakodnevno delovanje in vplivanje v mednarodni skupnosti v največji meri uporabljajo diplomatsko dejavnost, zato je potrebno oba pojma, ki sta danes neločljivo povezana, razumeti in analizirati skupaj (Faizullaev 2013, 92–93). Mednarodna diplomacija, v kateri države že od nekdaj veljajo za glavne akterje delovanja in komuniciranja, ima dolgo zgodovino tradicij, pisanih in nepisanih pravil ter najrazličnejših navad, ki predstavljajo temelje delovanja držav, zato ni čudno, da simboli in rituali še vedno igrajo pomembno vlogo tudi v sodobni diplomatski praksi držav (Jönsson, 2000, 191–92). Simbolizem kot neločljiv del diplomacije uporablja simbole za oblikovanje in ohranjanje nacionalne identitete držav ter za lažje uresničevanje nacionalnih interesov, ki se preko procesov stalne interakcije med akterji mednarodne skupnosti več čas razvijajo in na novo definirajo (Zhang 2006, 26).

Geografija, naravni viri, stanje vojaške pripravljenosti, industrijska zmogljivost, nacionalni karakter, prebivalstvo, nacionalna zavest ter diplomacija predstavljajo osem elementov izvora moči države. Morgenthau (1995, 106–09) slednjo opiše kot najpomembnejši vir, ki predstavlja možgane celotne moči države.⁶⁰ Moči diplomacije pa nikakor ne gre razumeti zgolj v materialnem smislu, ampak jo je potrebno preučevati tudi v njenem simbolnem kontekstu. Simboli in simbolna ravnanja tako po eni strani predstavljajo orodje za smiselno objektivizacijo države v mednarodni skupnosti, hkrati pa instrument, ki državam omogoča, da se zavedajo odnosov in politik okoli sebe ter da posledično na podlagi teh delujejo in vplivajo (Wendt 1999, 5; Faizullaev 2013, 92).⁶¹ Barnett in Duvall (2005, 45) simbolno moč vidita kot neke vrste družbeno moč, kjer gre pri vplivanju na delovanje akterjev za neke vrste psihološki odnos med izvajalci in prejemniki tovrstne oblike moči. Tako v mednarodnem okolju odnosi med akterji ne temeljijo zgolj na materialnih virih ampak tudi na simbolni moči, ki jo posamezni akter poseduje. Simbolna moč v simbolnem sistemu tako ne obstaja zgolj zaradi sebe, temveč jo kot

⁵⁹ Zaradi simbolov in simbolnih dejanj dojemajo drugi akterji v mednarodni skupnosti države kot enotne akterje z značilno identiteto ter točno določenimi interesi in vrednotami (Faizullaev 2013, 91).

⁶⁰ Kot taka mora diplomacija za svoje uspešno delovanje opredeliti svoje cilje glede na moč, ki jo ima na razpolago, hkrati upoštevati cilje ter moč, s katero razpolagajo drugi, preveriti združljivost različnih ciljev ter za končno uresničitev le-teh uporabljati sredstva, ki so za doseg ciljev primerna (Morgenthau 1995, 106–109).

⁶¹ Simbolizem predstavlja eno izmed sredstev družbene izgradnje države, ki drugim akterjem mednarodne skupnosti omogoča, da države dojemajo kot resnične in oprijemljive entitete in ne zgolj kot abstraktne koncepte (Walzer 1967, 194).

tako opredeljujejo točno določena razmerja med lastniki take moči in tistimi, ki so ji podrejeni (Bourdieu 1992, 170).

Prav tako kot posamezniki sodelujejo v socialnih interakcijah skozi prizmo ponavljajočih se vzorcev govorjenih in negovorjenih dejanj, s pomočjo katerih ocenjujejo sebe in druge ter hkrati delijo svoje videnje in mnenje o stvareh, tako tudi države na podoben, simbolen način delujejo v mednarodni politiki (Goffman 1967, 5). Simbolni interakcionizem, ki se je kot družbena teoretska paradigma uveljavil v prvi polovici 20. stoletja, je za potrebe znanstvenega raziskovanja oblikovanja identitet in simbolov v ospredje raziskav postavil posameznike in njihovo komuniciranje znotraj skupin (LaRossa in Reitzes, 1994, 135–137). Tekom raziskovanja so bili akademiki še posebej pozorni na simbolna dejanja, ki so potekala vzporedno z interakcijo, ter na oblikovanje mnenj, ki so se v interakciji z drugimi oblikovala, nadgrajevala in na koncu postala del vsakdanjega življenja posameznikov oz. bila prisotna na vseh ravneh skupnega življenja znotraj določenih skupin (Plummer 1991).⁶² Šele v zadnjih letih, ko se je bistvo raziskovanja oblikovanja identitet in simbolnih dejanj preusmerilo s posameznika na države, je simbolni interakcionizem ponovno začel pridobivati na svojem pomenu. Države, kot glavne nosilke svetovne politike, so začeli preučevati v okvirih mednarodnih organizacij (Gordon 1997, 59–63), znotraj katerih države vzpostavljajo in delujejo po ponavljajočih se vzorcih dejanj, tako fizičnih kot simbolnih, ki se nato odražajo v oblikovanju skupnih mnenj in politik, posledično pa tudi v vsakodnevnem diplomatskem delovanju držav v mednarodni skupnosti (Leiss in drugi 1997). Simbolni interakcionizem tako ponuja alternativo že obstoječim paradigmam meddržavnih odnosov v mednarodni skupnosti, kjer države ob pomoči diplomacije kot sredstva interakcije z drugimi, sodelujejo pri oblikovanju svetovnih politik, ki jim dodaten pomen in bistvo dajejo prav simboli, s katerimi države razpolagajo in jih skupno oblikujejo (Saxer 1993, 127–51).

2.4.1 Simbolika v diplomaciji

Čeprav so države glavni akterji diplomatske prakse, uspešne diplomacije ne morejo izvajati brez za to določenih struktur in instrumentov. Zunanja ministrstva, diplomatska predstavništva v drugih državah ter predvsem diplomatski predstavniki, ki vsakodnevno operirajo s simboli in uporabljajo simbolna dejanja za doseganje in uresničevanje zastavljenih ciljev in interesov, tako

⁶² Simbolni pomen delovanja posameznika je na podlagi rezultatov, ki jih je ponudil simbolni interakcionizem, v prvi vrsti odvisen od posameznikovega zavedanja samega sebe in drugih ter predvsem od njegove interpretacije pomena nekega dogodka oz. dejanja, ki se je zgodil v interakciji z drugimi (Cooley 1902, 179–85).

predstavljajo utelešenje državne simbolike (Faizullaev 2013, 94). S predstavljanjem kot ključnim strukturnim in funkcionalnim elementom diplomacije se diplomatski aparat pojavlja v vlogi nosilca simbolnega bistva države (Morgenthau 1995, 663).⁶³ Diplomatski predstavniki delujejo na različnih političnih, pravnih in analitičnih področjih diplomatskega predstavljanja, kjer se vsako njihovo ravnanje in beseda tudi simbolno vrednoti.⁶⁴ K vplivu simbolike v diplomaciji pa poleg diplomatskih predstavnikov močno pripomorejo tudi uradni in neuradni državni simboli, kot so državna zastava, grb, himna, častna garda, različna obeležja v čast preteklim zgodovinskim dogodkom ter različni ceremoniali in rituali, kot so polaganja vencev in vojaški pogrebi, ki ne samo simbolno predstavljajo državo navznoter in navzven, ampak hkrati služijo tudi kot vir simbolne moči.

Simboli v diplomaciji so skoraj vedno povezani tudi s kulturnimi simboli, ki jih neka država poseduje in uporablja in kjer je pomen in njihov vpliv v veliki meri povezan s stopnjo oz. zavedanjem kulturne razvitosti določene države (Faizullaev 2013, 99). Čeprav je simbolizem prisoten v vseh kulturah, ima v nekaterih večji vpliv na simbolno moč kot v drugih. Države z visokim kulturnim kontekstom (*high-context cultures*), ki jih odlikuje močan smisel zavedanja lastne zgodovine in tradicij, posedujejo večjo simbolno moč, saj svojo pozornost poleg izrečenega in narejenega namenjajo tudi načinu izvedbe in prezentaciji. Ravno obratno velja za države z manjšim kulturnim kontekstom (*low-context cultures*), kjer je glavni fokus delovanja usmerjen zgolj v komuniciranje z drugimi brez posvečanja posebne pozornosti vsebinskim niansam tovrstnega delovanja, kar se posledično lahko odraža v manjši simbolni moči (Hall 1976, 105–29). Simboli v diplomaciji pa so ob že omenjenih kulturnih simbolih močno povezani tudi z državno in vojaško simboliko, ki jo sestavljajo predvsem zapleteni vojaški ceremoniali in rituali in ki ob pomoči vojaške (in obrambne) diplomacije prav tako pomagajo pri večanju simbolne moči države (Faizullaev 2013, 99–100).

Simbolizem v diplomaciji je lahko uporabljen tudi pristno ali manipulativno. Uporaba simbolov in simbolnih dejanj je pomemben instrument diplomacije, ki ga morajo diplomatski predstavniki ter drugi mednarodni odločevalci znati uporabljati pravilno in efektivno (Faizullaev 2013, 112–113). Tako lahko pretirana uporaba simbolov in simbolnih dejanj,

⁶³ Geste diplomatskih predstavnikov služijo na eni strani prestižu, ki ga države pošiljateljice uživajo v tujini, po drugi strani pa prestižu, s katerim država pošiljateljica gleda na državo sprejemnico (Morgenthau 1995, 663).

⁶⁴ Tako kot je osramočenje državnega predstavnika osramočenje celotnega naroda, tako je tudi fizični napad na diplomatskega predstavnika, napad na državo (Faizullaev 2013, 94).

privede do uporabe simbolike zgolj zaradi nje same; države pri svojem delovanju uporabljajo zgolj simbolno strukturo brez dodane vrednosti (prav tam).⁶⁵ Sklenemo lahko, da diplomacija kot taka ne more obstajati brez simbolike, kar pa samo po sebi še ni dovolj za njeno uspešno delovanje. Šele ko so države sprejete kot enotne in poosebljene entitete z lastnim bistvom, lahko simbolizem in diplomatska praksa povzdigneta državo v prevladujočega akterja v mednarodnih skupnosti. Prav tako pa lahko države šele s smiselno uporabo simbolov in ritualov v diplomaciji prispevajo k resničnemu napredku univerzalno sprejetih vrednot in načel mednarodnih odnosov.

2.4.2 Bourdieuevsko razumevanje koncepta simbolne moči

Konceptualna analiza kot del metateoretskega konteksta moči omogoča razumevanje različnih oblik moči (Barnett in Duval 2005, 39). Podpoglavje se osredotoča na osnovne koncepte bourdieuevske družbene teorije, čigar razumevanje (simbolne) moči izhaja iz družbenih odnosov med različnimi akterji v mednarodnih odnosih, ki sooblikujejo pomen in bistvo simbolov.

Področje, na katerem države delujejo, sodelujejo in oblikujejo pomene svojih politik, je strukturiran prostor družbenih odnosov, določen z omejitvami in točno določenimi pravili (Bourdieu 1992). Države znotraj takega družbenega področja težijo k uresničitvi svojih ciljev, ki velikokrat predstavljajo ohranjanje ali izboljšanje obstoječega položaja znotraj ustaljenih smernic delovanja, pri čemer si pomagajo z močjo, ki jo črpajo iz lastnega kapitala (Adler-Nissen 2014, 660). Večplastna družbena razdelitev takega področja temelji na vrsti kapitala kot vira moči, kjer pa je učinkovitost kapitala, tako simbolnega kot materialnega, odvisna od storilnosti konteksta, znotraj katerega se le-ta uporablja (Bourdieu 1992, 229–30). Za dejansko delovanje področja, ki ga v bourdieuevski teoriji predstavlja diplomacija, opredeljena z določili in načeli mednarodnega prava, je potrebno razumeti tudi strukturo.

Čeprav so države glavni akterji diplomatske prakse, diplomacije ne morejo izvajati brez instrumentov, nahajajočih se znotraj točno določene družbene strukture. Pri slednji gre za produkt skupne zgodovine, norm in prepričanj, povezanih z družbeno razdelitvijo, v kateri struktura pomaga soustvarjati družbeno moč, hkrati pa tudi proizvaja predvidljive vzorce, ki jih

⁶⁵ Države se lahko na nekem spornem območju oz. regiji dogovorijo za ustanovitev skupnega foruma za doseganje boljšega sodelovanja, kar sicer lahko velja za simbolni dosežek, ki pa je lahko brez konkretne vsebine in dodatnega truda vseh sodelujočih brez pravega simbolnega pomena (Faizullaev 2013, 112).

akterji prevzemajo in znotraj katerih delujejo (Guzzini 2000, 165; Hayward in Lukes 2008, 15). Strukturo znotraj področja diplomacije predstavlja diplomatski protokol, skupek simbolov in pravil, ki državam omogoča pridobivanje moči, tako družbene kot simbolne. Slednja pa, kot že omenjeno, izhaja iz psihološke interakcije oz. odnosa med izvajalci in prejemniki take moči (Morgenthau 1995, 104). Družbena moč tako pomeni sposobnost oblikovanja vrednot, norm ter standardov, ki jih kot legitimne in želene prepoznajo tudi drugi akterji (van Ham 2010, 3–8).⁶⁶ Povedano drugače, družbena moč predstavlja alternativo klasični konceptualizaciji moči, saj v obzir jemlje dejstvo, da izvajanje moči poteka v posebnem družbenem kontekstu in je ravno zaradi tega kontekstualno pogojena (prav tam). Ravno nadgradnja klasične konceptualizacije moči igra pomembno vlogo pri razumevanju pomena simbolike v diplomaciji, ki v določenih situacijah sebi v prid izkorišča različne druge oblike moči (Arbeiter 2016, 26).

Simboli, ki veljajo za pomembno orodje mednarodne diplomacije, so uspešni šele takrat, ko jih drugi prepoznajo kot kredibilne, kar velja tudi za temeljno predpostavko normativne moči (Krasner 1982; Kertzer 1988, 4; Manners 2002).⁶⁷ Simbolni pomen lahko dobi praktično vse, kar je v družbenem prostoru mogoče zaznati ali narediti, zato je natančno in predvsem skupno razumevanje pomena takega simbola oz. delovanja nujno potrebno (Mach 1993, 35). Čeprav veljajo mednarodni odnosi in diplomacija za dokaj strukturirane celote družbenega prostora, katerih deli so sistematično povezani med seboj, so v svojem bistvu vseeno razdeljeni na podlagi različnih lastnosti in pogledov posameznih akterjev, ki tak družbeni prostor sestavljajo (Bourdieu 1989, 19). Preko distribucije spektra različnih značilnosti med seboj povezanih akterjev lahko na družbeni prostor gledamo tudi kot na simbolem sistem, organiziran in polno funkcionalen ravno zaradi različnih pogledov in značilnosti.

Bourdieu (1992, 81) je v ta namen razvil tudi pojem *habitusa*⁶⁸, ki v bourdieuevski teoriji velja za glavno dinamiko družbenega področja, določenega s strani stališč in mnenj akterjev. *Habitus* tako predstavlja družbeno konstituiran sistem trajnih značajev in stališč, ki generirajo dejanja akterjev brez zavestnega se zavedanja pravil in rezultatov (Weininger 2005, 91). Značaji znotraj

⁶⁶ Moč izhaja iz političnih interakcij komunikacije, ekonomije ter družbenega znanja. Skupni element je tako interakcija z drugimi; družbena moč izhaja in deluje zgolj v odnosih, kjer pomembno vlogo igra tudi percepcija in dojetje s strani drugih akterjev, ki sodelujejo v omenjenih odnosih (van Ham 2010, 3).

⁶⁷ Bolj kot bo neko simbolno dejanje države splošno razumljeno in sprejeto, večja bo njena simbolna moč.

⁶⁸ O definicijah *habitusa* je nujno potrebno govoriti v množini, saj je Bourdieu pojem ves čas razvijal, na novo definiral ter ga prilagajal aktualnim dogajanjem (Štrajn 2012, 70).

habitusa ustvarjajo spontane in inovativne prakse delovanja akterjev, ki posledično razmišljajo, delujejo in dojemajo po vnaprej določenem načinu, skladnim z osnovnim področjem delovanja (Adler-Nissen 2014, 5).⁶⁹ Skupek značajev pa po Bourdieuju (1990, 55) predstavlja tudi generativno shemo, ki omogoča proizvodnjo zaznav ter oblikuje temeljne pomena, ki jih akterji kasneje vključujejo oz. upoštevajo pri oblikovanju ritualov, simbolov ter drugih simbolnih dejanj. *Habitus* tako v najširšem smislu akterjem omogoča, da brez preteklih omejitev in na podlagi predhodno ustvarjenih značajev in stališč oblikujejo trajne pomena simbolnih dejanj oz. določajo bistvo simbolov, ki se direktno odražajo v simbolnem kapitalu držav.⁷⁰

Obstoj različnih pojmovanj istih simbolov in simbolnih dejanj znotraj *habitusa* predstavlja osnovo za pluralistično gledanje na svet oz. oblikovanje večjega števila različnih pogledov. Posledično to vodi v oblikovanje osnove za t. i. simbolni boj, ki po Bourdieuju (1989) po eni strani pomeni boj za uvedbo in uveljavitev legitimnega pomena oz. pogleda na svet, po drugi pa boj za večanje simbolnega kapitala države. Kot že nakazano, lahko simbolni boji za prevlado nad percepcijo v družbenem svetu potekajo na dva načina. Po objektivni strani, akterji delujejo po principu individualne ali kolektivne reprezentacije z namenom uvedbe določene realnosti oz. pomena simbola kot legitimnega, medtem ko po subjektivni strani delujejo v smeri spreminjanja že obstoječih percepcij in pomenov, ki kot legitimni v družbenem svetu že obstajajo (prav tam, 20). Medtem ko gre pri individualnem simbolnem boju za uveljavljanje simbolov in dejanj v luči osmišljanja samega sebe, gre pri kolektivnem delovanju akterjev bolj za konstruiranje novih družbenih realnosti, katerih pomen in bistvo veljata za vse (Bourdieu 1981).⁷¹

2.5 SIMBOLIZEM KOT VIR MOČI V MEDNARODNIH ODNOSIH

V luči diskurza trde, mehke, pametne in normativne moči velja izpostaviti tudi t. i. simbolno moč, ki kot nematerialen vir moči predstavlja še eno izmed uporabnih orodij, ki državam omogoča (še) dodatno večanje vpliva v sodobni globalizirani mednarodni skupnosti. V

⁶⁹ Na *habitus* vpliva več stvari, med katerimi gre izpostaviti predvsem prestiž kot simbolni kapital, s simbolno moč, ki iz takega kapitala izhaja ter prakso delovanja skozi katero se simbolna moč izvaja.

⁷⁰ Simbolni kapital držav kot del ekonomskega in družbenega kapitala je uveljavljen in prepoznan skozi različne kategorije percepcij in pomenov in zato pomembno vpliva na reprodukcijo in okrepitev simbolne moči in vpliva akterjev znotraj struktur družbenega okolja (Bourdieu 1989, 21).

⁷¹ Tako individualni vsakdanji simbolni boji kot tudi kolektivno organizirani političnosimbolni boji, igrajo pomembno vlogo pri oblikovanju pomena in bista splošno sprejetih in veljavnih simbolov in dejanj akterjev, prav tako pa na teoretičnosimbolni ravni predstavljajo legitimno avtonomijo od ustaljenih simbolnih struktur, po katerih akterji delujejo (Bourdieu 1989, 21).

podpoglavju bomo ob predhodno analiziranih predpostavkah moči, pomoči Bourdiejeve družbeno konceptualizirane simbolne moči ter bistvu ritualiziranih (vojaških) pravil poskusili razviti povezavo med klasično realistično miselnostjo in sociološko Bourdiejevo družbeno teorijo, ki jo bomo v empiričnem nadaljevanju magistrskega dela dodatno podkrepili z izbranimi vidiki vojaške simbolike.

Dejstvo ostaja, da moč in izvajanje vplivanja oz. realizacija moči ni nekaj, kar bo minilo. V luči povečane globalizacije in številnih družbenih sprememb diplomacija mehke in pametne moči ni več samo produkt ameriške politike, ampak pomemben proces v praksah držav po celem svetu (Fabiani 2015, 44). Diplomacija, ki je v prvi vrsti povezana z družbo in njenimi spremembami, tako postaja vse bolj prepletena z novimi nematerialnimi področji delovanja, kot so kultura, znanost in celo šport. Kljub upoštevanju spremenjene družbene slike diplomacije pa moč v mednarodnih odnosih še vedno ostaja temeljna prvina delovanja držav (prav tam). Vseeno pa na njeno delovanje danes vpliva večje število dejavnikov, ki, kot že omenjeno, niso vedno materialne narave.

Simbolika kot ena bistvenih značilnosti diplomatske prakse se pojavlja na vseh ravneh, tako v mednarodnih odnosih kot tudi pri izvajanju mednarodnih politik. Jezik, rituali, podobe ter različni ceremoniali predstavljajo različne pojavne oblike simbolike, ki jo akterji pri vsakdanji diplomatski praksi uporabljajo kot instrument upravljanja in urejanja odnosov med akterji, prav tako pa z njimi na miroljuben način uresničujejo lastne cilje in interese (Faizullaev 2013, 100). Državni simboli in rituali predstavljajo bistvo držav in so hkrati živ dokaz obstoja države kot akterja mednarodne skupnosti. Vsaka stvar v diplomatski praksi je polna simbolnih pomenov in kot taka nikakor ne more in ne sme biti razumljena izven svojega simbolnega konteksta. Zato je za prestiž, zgled, ugled in vpliv države, nujno potreben predhodni natančen razmislek o izvedbi (vojaškega) rituala oz. o uporabi določenega simbola (prav tam, 96–98). Raznovrstnost in kompleksnost simbolov in ritualov, ki si jih vsaka država lahko razlaga po svoje, predstavlja njihovo dodano vrednost, saj države šele preko medsebojne interakcije oblikujejo točno določene pomene simbolov in ritualiziranih simbolnih dejanj (Shirch 2005, 82). Ker pa lahko simboli oz. njihovo razumevanje in dojemanje združuje ali ločuje, je skupno oblikovanje pomenov simbolov in ritualov tako bistveno ne samo za dobre meddržavne odnose, ampak tudi za večanje simbolne moči posamezne države (Jönsson in Hall 2005, 45).

2.5.1 Ritualizirana pravila

Rituali, ki jih lahko poleg vojaške organizacije najdemo na vseh področjih človeškega delovanja, predstavljajo način simbolne komunikacije. Čeprav se ritualizirana pravila od države do države razlikujejo oz. so prilagojena zgodovinskemu in kulturnemu kontekstu izvajanja, v svojem bistvu vsa nosijo enak pomen in namen – služenje državi in ohranjanje državne časti in prestiža (Jelušič 2002, 112–113; Hlastec 2009, 10). Za nadaljnje razumevanje magistrskega dela se bomo pri analizi ritualov osredotočili predvsem na rituale, ki so značilni za sodobno vojaško organizacijo.

Kertzer (1988, 9) rituale opredeljuje kot visoko strukturirano simbolno obnašanje, ki je ponovljivo in splošno družbeno standardizirano. Vsak ritual ima na podlagi konteksta oz. okolja znotraj katerega se izvaja svoj točno predpisan pomen in namen (Jelušič 2002, 112). Posebnost vojaške organizacije so zanjo značilni rituali, ki jo navzven prikazujejo kot strogo racionalno in nadzorovano strukturo brez čustev, kar pa ne drži popolnoma, saj vojaki za svoje vsakodnevno delo in sodelovanje uporabljajo širok spekter čustev, ki veljajo za *spiritus agens* vojaške organizacije (Perinbanayagam 1989, 73). Čustva,⁷² ki so za motiviranje vojakov nujno potrebna, so lahko vzpodbudna ali entropična; slednja so v dolgi zgodovini vojaštva veljala za neustrezna, saj so povzročala strah pred bojem, težnjo k umiku oz. begu ter so v splošnem zmanjševala pripravljenost vojakov (Jelušič 2002, 114–116). Ker se tudi v modernem času entropičnim čustvom ni moč izogniti, mora vojaška organizacija po svojih najboljših močeh poskrbeti za njihovo primerno upravljanje oz. ritualizacijo (Šadl 1997, 237–242).

S ciljem odprave negativnih entropičnih čustev vojaška organizacija uporablja visoko stopnjo vojaške discipline kot pomembnega dela vojaškega profesionalnega elitnega kodeksa. Vojaška disciplina se izvaja na podlagi strogo predpisanih pravil delovanja in ravnanja, ki se v praksi najbolje kažejo prav preko izvajanja posebej določenih vojaških ceremonij in ritualov (Vlada Republike Slovenije 2009, 5–6). Rituali menjave častnih straž pred objekti vojaškega ali državnega pomena, na grobovih neznanim vojakom ali ob krsti preminulega vojaka s svojo strogostjo simbolizirajo moč volje in discipline (Virag 2017). Ceremoniali, povezani z rokovanjem z zastavami, predvsem vojaški rituali dvigovanja in spuščanja državnih zastav ter blagoslovi vojaških zastav ter praporov, v pripadnikih vojaške organizacije vzbujajo občutek zaščite in varnosti, hkrati pa simbolno predstavljajo živ narod in državo (Smith 1982, 5).

⁷² Med vzpodbudna čustva v vojaški organizaciji štejemo pripadnost, lojalnost in pogum, medtem ko med entropična med drugim spadajo plašnost, strah in gnus (Jelušič 2002, 113).

Vojaške sprejemne časti⁷³ izvajajo pripadniki častnih gardnih enot, ki s posebej okrašenim orožjem, častnimi protokolarnimi uniformami in odlikovanji ter v brezhibno urejenih postrojih in kordonih predstavljajo prvi stik visokega gosta z državo gostiteljico in hkrati temelj za nadaljevanje poteka obiska (Hlastec 2014). Pomembno vlogo za dvig kolektivne zavesti imajo tudi rituali slovesne prisege, s katero pripadniki vojaške organizacije izrazijo pripravljenost služenja, obrambe in žrtvovanja za domovino, ljudstvo ter državne simbole in ideale (Mogolič 2004, 40–41).

Ritualizacija, kot lahko vidimo, ni namenjena samo zaviranju negativnih čustev, ampak služi tudi oblikovanju vzpodbudnih čustev. Tako kot so rituali ustvarjanja pripadnosti in lojalnosti potrebni za doseganje cilja večje stopnje kohezije, podobno so tudi rituali za dvigovanje poguma potrebni za višanje kolektivne zavesti in pripadnosti, ki pa v luči postmodernističnega razmišljanja vse bolj poudarjajo tudi pomembnost določene stopnje individualnosti (Jelušič 2002, 124–125).⁷⁴ Za delovanje častnih protokolarnih enot se motiviranje ob pomoči patriotizma oz. s poudarjanjem skupinskega duha, pozitivno odraža v visoki stopnji medsebojne povezanosti, (so)odvisnosti ter usklajenosti, kar se posledično kaže v izvajanju protokolarnih nalog preko brezhibno urejenih vojaških vrst in postrojev ter častnega predstavljanja države, s katerim le-ta krepi svoj simbolni kapital in posledično večja svojo moč in vpliv v mednarodni skupnosti.

2.5.2 Prestiž kot vir simbolne moči

Vir simbolne moči po Bourdieuju (1989, 21–23) predstavlja prestiž, ki ga razume kot simbolni kapital držav. Simbolni kapital je kredit oz. moč, ki je dodeljen tistim, ki so v družbenem okolju dosegli zadostno stopnjo prepoznavnosti, da lahko spreminjajo in oblikujejo nove realnosti. Odvisno od količine simbolnega kapitala, s katerim država razpolaga, je odvisna tudi moč države.⁷⁵ Države pa simbolne moči brez predhodnega posedovanja dovoljšne količine simbolnega kapitala ne morejo uporabljati za večanje svojega vpliva v mednarodni skupnosti,

⁷³ Ritual sprejema z vojaškimi častni po navadi zajema postroj častne garde, zastavonošo z državno zastavo, orkester, ki zaigra domačo in tujo himno, predajo poročila poveljnika častne enote ter svečani mimohod skozi kordon vojakov (Mogolič 2004, 40).

⁷⁴ Tradicionalna pravila vojaške organizacije so v ospredje vedno postavljala kolektivne cilje pred individualnimi, kar se je po koncu hladne vojne z nastopom t. i. postmodernizma spremenilo. Postmoderna vojaška organizacija, za katero je značilno večje prepletanje vojaške in civilne sfere, internacionalizacija oboroženih sil ter preoblikovanje nalog vodenja vojne v naloge mimodobnega (in ceremonialnega) delovanja in predstavljanja, v ospredje vse bolj postavlja individualna čustva, ki so za razliko od 'prisilnih' kolektivnih čustev vojakom bližja (Moskos in drugi 2000, 2).

⁷⁵ Večja je količina takega kapitala, večja sta moč in vpliv države v mednarodni skupnosti.

saj lahko šele ob doslednem izvajanju ritualiziranih pravil ter ob uporabi diplomatskega protokola in ceremoniala kot enega izmed virov doseganja prestiža države, dosežejo najvišjo stopnjo učinkovitosti oz. popolno simbolno moč, ki lahko v idealnih pogojih pomeni tudi popolno odpoved materialni moči. Bistveni pogoj za večanje simbolne moči je v prvi vrsti premišljena uporaba diplomatskega protokola in ceremonialov, ki, poleg tega da služijo kot sredstvo za komuniciranje z drugimi akterji, predstavljajo tudi sredstvo izkazovanja moči posameznega akterja v mednarodni skupnosti (Morgenthau 1995, 87).

Države pridobljeni prestiž v vsakodnevni diplomatski praksi tako izrabljajo predvsem za večanje vpliva ter za pozicioniranje znotraj ustaljenih struktur mednarodne skupnosti, kar vodi do sklepa, da je diplomacija kot področje Bourdiejevega družbenega okolja, znotraj katerega akterji delujejo, sodelujejo in oblikujejo bistvo ter skupne pomene simbolov in dejanj, glavno gonilo simbolne moči države (Faizullaev 2013, 99–100). Simbolika v diplomaciji, ki se lahko izraža v jeziku, podobah, dejanjih ter predvsem ritualih in ceremonialih, tako predstavlja enega izmed instrumentov upravljanja in urejanja odnosov v mednarodni skupnosti. To posledično tudi pomeni, da imajo države na voljo širok spekter različnih instrumentov, ki jim dajejo simbolno moč in s pomočjo katerih lahko brez uporabe dejanske fizične sile mirno uresničujejo zastavljene cilje in interese.

3 IZBRANI VIDIKI VOJAŠKE SIMBOLIKE

S pomočjo operacionalizacije diplomatskega protokola in ceremoniala kot enega izmed dveh ključnih konceptov politike prestiža ter dvonivojske analize izbranih vidikov vojaške simbolike kjer velja izpostaviti predvsem častne protokolarne enote, vojaške parade ter izbrane spominske, žalne in pogrebne slovesnosti, bomo v luči zgodovinskega pregleda razvoja njihovega simbolnega pomena, slednje skušali smiselno umestiti v širši kontekst razumevanja pametne in normativne oz. simbolne moči, hkrati pa njihovo sporočilno vrednost navezati na simbolni kapital držav s katerim države povečujejo in vzdržujejo svojo moč v mednarodnih odnosih.

Vojaštvo je kot skupen predmet družb prisoten v diplomatski praksi že od nekdaj. Vojaška organizacija, katere bistvo sta red in disciplina, poleg vzgajanja in urjenja vojakov velik del svojega delovanja posveča tudi ohranjanju častnih običajev, herojskih tradicij ter dostojanstvenih obredov, katerih simbolni pomen tvori ob primernem spoštovanju splošno sprejemljive ideale. Slednji kot del simbolnega kapitala držav posledično predstavljajo moč in prestiž, s katerim države v meddržavnih odnosih delujejo in sodelujejo. Prestiž, kot ga je Morgenthau (1995) predstavil v *Politiki med narodi*, zunanji opazovalec predstavlja način vrednotenja notranje moči države, medtem ko z diplomatskim protokolom in ceremonialom, eno izmed oblik izvajanja politike prestiža, predstavlja in ilustrira razmerja moči navzven, torej med državami v mednarodni skupnosti (Reynolds 2012, 2). Znotraj prestiža, diplomatski protokol in ceremonial, prav tako pa tudi izbrani vidiki vojaške simbolike, predstavljajo na eni strani politični barometer za različne politične odnose znotraj države, prav tako pa služijo tudi kot dvosmerno ogledalo, ki uspešno ali neuspešno odraža delovanje države v okviru svoje politike prestiža (Roosen 1980, 464; Morgenthau 1995, 87).

V prvem delu podpoglavja bomo najprej razčlenili pojem politike prestiža, kjer bomo še posebej pozorni na diplomatski protokol in ceremonial. Tega bomo v drugem, tretjem in četrtem delu podpoglavja podrobneje preučili v luči izbranih vidikov vojaške simbolike, s pomočjo katerih bomo v praksi preučevali in dokazovali povezavo med klasično realistično mislijo, bourdieujevsko družbeno teorijo ter bistvom pametne in normativne moči.

3.1 POLITIKA PRESTIŽA

Politika prestiža obsega velik del borbe za moč v sodobnih mednarodnih odnosih. Čeprav prestiž le redko velja za samostojen cilj akterjev, gre pri izvajanju politike prestiža v veliki meri za eno od sredstev doseganja zastavljenih ciljev v mednarodni skupnosti (Morgenthau 1995, 165–67).⁷⁶ Politika prestiža, ki velja za pomemben element odnosov med akterji, je v prvi vrsti želja po družbenem priznanju, ki pri svojem delovanju ustvarja različne družbene realnosti. Kot navaja Berridge (2001, 75), velja prestiž za enega izmed štirih najpomembnejših virov moči, ki kot tak ustvarja moč, moč pa ustvarja prestiž brez uporabe fizične oz. materialne sile.

V vseprisotni borbi za moč in vpliv velja mnenje drugih o določenem akterju za njegov temelj in njegovo bistvo; šele ob pomoči svojih ravnanj, tako simbolnih kot tudi fizičnih, lahko drugi do njih začnejo izražati spoštovanje in legitimnost, kar pa se pozitivno odraža v večanju njegove (simbolne) moči. Glavni cilj politike prestiža je, da država na druge države napravi zadosten vtis z močjo, ki jo le-ta lahko ali pa tudi ne poseduje in za katero druge države verjamejo, da jo ima. Cilj politike prestiža je tako izpolnjen takrat, ko država pridobi zadostno količino ugleda in spoštovanja, da uporaba fizične oz. materialne sile za doseganje lastnih interesov ni več potrebna.⁷⁷ Ker velja, da je prestiž v prvi vrsti odvisen od percepcije drugih, je skozi zgodovino mogoče opaziti veliko primerov, ki jasno nakazujejo, kako so se ravnotežja moči med državami spreminjala prav zaradi različnih dojemanj (Morgenthau 1995, 167–72).⁷⁸ Za doseganje čim večjega prestiža pa imajo države v osnovi na voljo dve sredstvi; na eni strani izkazovanje vojaške sile države, na drugi pa širok spekter diplomatskih ceremonialov ter ritualov (Morgenthau 1995, 125–26).

Velikost vojaških sil že od nekdaj velja za merilo moči države. Demonstriranje zmogljivosti vojaških enot pri gledalcih vedno vzbuja strahospoštovanje, hkrati pa navzven ustvarja simbole vtis o moči ljudstva in države. Primeri iz zgodovine jasno nakazujejo, kako so velesile tuje diplomatske in vojaške predstavnike vabile na mirnodobne manevre kopenske vojske in mornarice z glavnim namenom napraviti vtis oz. pokazati prestiž države (Morgenthau 1995,

⁷⁶ Prestiž v družbenem okolju služi kot pretvornik iz realne v simbolno sfero in obratno (Morgenthau 1995, 166).

⁷⁷ Zgolj simbolno moč, ki služi kot sredstvo za doseganje lastnih interesov, lahko države uporabljajo šele, ko dosežejo najvišjo stopnjo prestiža.

⁷⁸ Izpostaviti velja predvsem Napoleonovo kronanje leta 1804, ki lepo ponazarja pomembnost prestiža. Napoleon je namreč svojo moč in premoč nad papežem uveljavil tako, da si je krono na svojo glavo posadil kar sam, s čimer je jasno pokazal simbolno premoč Francije nad papežem (Morgenthau 1995, 167).

173–74; Bjola in Kornprobst 2013).⁷⁹ Razen mirnodobnega dokazovanja moči vojske je v preteklosti razkazovanju simbolne moči oz. prestiža služila tudi delna ali popolna mobilizacija vojaških enot, s katero so države v veliko večji meri kot zgolj skozi vojaško paradiranje drugim državam demonstrirale, da so za doseganje svojih ciljev oz. branjenje nacionalnih interesov pripravljene in odločene uporabiti vso razpoložljivo silo.⁸⁰

3.1.1 Diplomatski protokol in ceremonial

Podobno je tudi pri diplomatskem protokolu, kjer gre za različne oblike delovanja, ravnanja in organiziranja, ki na podlagi ustaljenih pravil, ritualov in ceremonialov določajo in ohranjajo prestiž države. Urejanje zapletenih odnosov med akterji v diplomaciji lahko v zelo širokem smislu imenujemo kar protokol, ki v svojem bistvu zajema tako družabna kot uradna in mednarodnopravno priznana pravila (Bohte in Sancin 2006, 172).⁸¹ Pri diplomatskem protokolu gre tako v prvi vrsti za formalno urejen in dogovorjen način in obliko medsebojnega komuniciranja, ki simbolično in praktično ureja paleto odnosov med šefi držav ter drugimi visokimi državnimi predstavniki oz. diplomati, ki v komuniciranju z drugimi simbolično predstavljajo šefe držav oz. države same. V praksi mednarodnih odnosov to pomeni simbolično in dejansko izkazovanje medsebojne časti in spoštovanja, predvsem pa vljudnost, zaupanje ter pozornost, vse z namenom razvijanja in poglobljanja prijateljskih odnosov med državami (Jazbec 2009, 225).⁸²

Ceremonial je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1999) definiran kot skup predpisov, ki določajo potek slovesnosti in obredov oz. predpisujejo njim pripadajoče pravilno obnašanje in vedenje. Čeprav sta si pojma ceremoniala in protokola v tem kontekstu zelo podobna, ju je za potrebne magistrskega dela potrebno razlikovati. Diplomatski protokol v splošnem predstavlja kodifikacijo in uporabo pravil diplomatskega ceremoniala, medtem ko ceremonial nima mednarodno predpisanih oblik in načinov izvajanja (Bohte in Sancin 2006, 172). Način izvajanja ceremoniala je v pristojnosti posameznih držav oz. njihovih šefov držav, seveda v skladu s splošno veljavno mednarodno prakso in običaji (Veljić 2005, 18). Če pojem

⁷⁹ Zelo priljubljen instrument razkazovanja prestiža države je v preteklosti veljalo razkazovanje moči mornarice, ki je zaradi svoje številčnosti in mogočnosti, predvsem pa zaradi mobilnosti, lahko ponesla moč in prestiž države po celem svetu (Morgenthau 1995, 173).

⁸⁰ Razkazovanje vojaške moči lahko služi kot grožnja s silo ali pa kot opozorilo za odvrčanje od njene uporabe.

⁸¹ Protokol izhaja iz grških besed *protos*, kar pomeni prvi ter *kolla*, ki pomeni lepilo, skupaj torej *protokollen*, kar v starogrškem jeziku predstavlja list papirja, ki je bil prilepljen na prednjo stran listin in dokumentov; beseda je vrsto let služila zapisovanju različnih vrst uradnih korespondenc med diplomati (McCaffree in Iniis 1997, xi).

⁸² Ustalen in enoten diplomatski protokol kot zbir pravil o izkazovanju časti in spoštovanja zmanjšuje kulturne razlike med državami, hkrati pa preprečuje spore glede prestiža (Jazbec 2009, 225).

ceremoniala zajema načela lepega vedenja, kurtoazije in spoštovanja dostojanstva, katerih cilj je zaščita ugleda in prestiža države (Benedetti 2003, 95) lahko protokol razumemo kot sredstvo uveljavljanja njihovega. Tako je ne glede na blišč in svečanost diplomatskega ceremoniala, ki – čeprav se od države do države razlikuje, v svojem bistvu vseeno zajema elemente, ki so skupni večini držav – diplomatski protokol tisti, ki skrbi, da se ceremonial pravilno izvaja in da so ga kot takega deležni vsi tuji državniki (Mikolić 2002, 13).

Ceremonial kot etiketa obnašanja vladarjev je bil v preteklosti precej bolj pomemben kot danes, saj se je z njim merila ne samo naklonjenost tistemu za katerega se je ceremonial pripravljala in izvajala, ampak je služil tudi izkazovanju prestiža in simbolne moči države same (Pergovnik 2006, 16). Čeprav sodobni ceremonial danes vse bolj izgublja svoj pretekli sijaj in blišč, še vedno velja za dobrega pokazatelja stopnje odnosa med državami. V vse bolj povezani in soodvisni mednarodni skupnosti so srečanja na najvišji ravni in med voditelji vse pogostejša, kar se posledično odraža tudi pri njihovi izvedbi; ceremonial takih srečanj v veliki meri kaže kvaliteto odnosa med državami – kolikšna je želja po nadaljnjem sodelovanju in razvijanju medsebojnih odnosov oz. ali naj se sodelovanje še pogloblja ali ne (Trajkovski 1990, 16).

Čeprav določila sodobnega diplomatskega protokola izhajajo predvsem iz dunajskih konvencij, se je zgodovinsko gledano v praksi razvijal že z običaji in navadami, ki so bili v uporabi med ljudstvi že tisočletja (Bohte in Sancin 2006, 172).⁸³ V antični Grčiji in Rimu je protokol s svojimi zapletenimi ceremonijami služil predvsem za zapisovanje političnih pogodb, napovedovanje vojn ter sklepanje miru (Potemkin 1947, 23–47). Poseben ceremonialni protokol je bil poznan tudi Bizantincem v 10. stoletju, ko so bili različni dvorni rituali, prednostni vrsti redi ter sprejemi poslanikov natančno določeni, v glavnem z namenom izkazovanja mogočnosti in superiornosti vladarja (Cameron 1987, 111–23). Podobnemu namenu je služil tudi srednjeveški ceremonial, katerega cilje je bil čim bolje predstaviti pomembnost države in monarha ter poudariti njegovo legitimnost, avtoriteto ter položaj v odnosu do drugih (Roosen 1980, 462–74).

⁸³ Protokol so poznali že v času prazgodovinskih plemenskih bojev, kjer so v primeru vojne odposlanca tujega plemena sprejemali po posebnem postopku in mu omogočili, da je predal novice; prinašalci dobrih novic so bili deležni več ugodja in pravic kot prinašalci slabih. Prve prave dokaze o zapisih strogih pravil o dvornih procesijah in pokopu preminulih pa lahko zasledimo že 500 let pred našim štetjem v času perzijskega kralja Kira II. (Zelmanović 1990, 252).

V obdobju med 16. in 18. stoletjem se je začel razvijati nov diplomatski ceremonial. Oblikovati so se začeli prvi zapisi diplomatskega protokola, v katerem so bila zapisana pravila glede ravnanja z diplomatskim zborom, prav tako pa so vsebovali točno določena pravila ravnanja in obnašanja ter natančne načrte poteka takratnih dvornih ceremonij (Anderson 1993, 58–59).⁸⁴ Nacionalni prestiž in čast, ki sta se kazala predvsem preko pravil prednostnega vrstnega reda, sta bila za države, predvsem pa za vladarje tistega časa, tako za osebni ugled kot njihov lastni obstoj zelo pomembna. Čeprav so z Dunajskim kongresom leta 1814 določili range diplomatskih predstavnikov in tako dokaj uspešno rešili probleme glede prednostnega vrstnega reda, so se med državami hitro pojavile nove težave, ki so nakazale simbolno spremembo evropskega ravnotežja moči predvsem z izrinjanjem latinskega jezika in uvedbo najprej francoščine⁸⁵, nato pa na začetku 20. stoletja tudi angleščine⁸⁶ kot univerzalnega jezika diplomacije (Potemkin 1947, 139; Bjola in Kornprobst 2013, 22–23).

Protokol je postal tekom zgodovine neločljiv del diplomacije in njenega izvajanja. Spoštovanje protokola in skladno ravnanje diplomatom in politikom omogočata mirno izvajanje zelenih politik, hkrati pa tudi olajšujeta zapleteno diplomatsko komuniciranje med državami (Holsti 1995, 135; Bohte in Sancin 2006, 172).⁸⁷ Mikolić (1995, 6) diplomatski protokol razume kot bonton diplomacije, zato ga tudi dojema kot najboljšo in najbolj prefinjeno obliko diplomatskega udejstvovanja. Protokol v svojem bistvu zajema splošno sprejeta in že dalj časa uveljavljena načela obnašanja držav v meddržavnih in mednarodnih odnosih, ki so se skozi večstoletno prakso izkazala kot koristna in potrebna, hkrati pa zajemajo tudi načela medsebojnega spoštovanja in kurtoazije, ki državam pomagajo tako pri večanju prestiža kot tudi pri zaščiti ugleda najvišjih državnih predstavnikov oz. držav samih (Wood in Serrer 1970, 13–14; Benedetti 2003).

⁸⁴ Različna protokolarna vprašanja so se pojavljala tudi ob pripravi različnih mednarodnih kongresov, kjer so še posebej izstopali problemi glede rabe jezika, oblike komuniciranja, postavitve ter oblike miz, sedežnih redov ter predvsem prednostnega vrstnega reda najvišjih udeležencev (Hamilton in Langhome 1996, 80–83; Simoniti 1995b, 17).

⁸⁵ Latinščina je za *linguo franco* veljala vse od začetka Rimskega cesarstva, vse dokler ni v 18. stoletju, francoščina zaživela kot uradni jezik diplomacije, kar je bogatemu francoskemu dvoru ob pomoči richelieujevskega ministrstva za zunanje zadeve omogočilo še boljše vodenje politike prestiža oz. večanje simbolne moči države (Udovič 2013, 149).

⁸⁶ Demokratizacija diplomacije je povzročila, da so se v drugi polovici 19. stoletja začele porajati ideje o rabi tudi drugih jezikov diplomacije, med katerimi sta izstopala predvsem nemščina in angleščina. Slednja je po koncu prve svetovne vojne, v veliki meri tudi zaradi diplomatskih pogajanj med zmagovalkami, med katerimi sta bili kar dve iz angleške jezikovne skupine, začela pridobivati na moči in postopno vstopati v vsakodnevno diplomatsko prakso. Svoj višek je doživela z nastankom Društva narodov, kjer je bila angleščina ustoličena kot enakovreden diplomatski jezik do tedaj edinemu prevladujočemu francoskemu jeziku (Udovič 2013, 224–25).

⁸⁷ Ustvarjanje takega okolja, ki omogoča urejanje miroljubnih odnosov med enakopravnimi in suverenimi državami (Trajkovski 1990, 16).

Diplomatski protokol in pripadajoči ceremoniali so se tekom zgodovine ves čas inovirali in prilagajali, zato jih lahko obravnavamo kot živ element diplomacije. Protokolarna pravila so že od nekdaj ne samo dopolnjevala diplomatsko prakso, ampak jo kot tako tudi definirala. Nesamo da je bilo vsako ravnanje in delovanje vnaprej predvideno, razumljena sta bila tudi kontekst in predvsem namen oz. cilj takega delovanja (Cannadine 1987). Pomen diplomatskega ceremoniala se je v zadnjih letih še dodatno zmanjšal, vseeno pa ostaja dejstvo, da iz sistema mednarodnih odnosov ne more kar izginiti, saj velja za pomemben simbol reda in discipline, za katerega protokolarne službe skrbijo in ga v čim večji meri dosledno implicirajo na vsakodnevno (diplomatsko) delovanje držav (Pergovnik 2006, 17). Ceremonialne geste in dejanja, ki jih države uporabljajo v medsebojnem delovanju in sodelovanju, tako vedno nosijo določeno sporočilno vrednost, ki, v kolikor so na eni strani dosledno izvedene oz. na drugi strani pravilno razumljene, določajo kvaliteto odnosov, hkrati pa na simbolni ravni veljajo za merilo moči, ki jo določena država poseduje v mednarodni skupnosti.

3.2 ČASTNE PROTOKOLARNE ENOTE

Vljudno vedenje je osnova za razvoj dobrih odnosov, tako na medosebni kot na meddržavni ravni. Vojaško vljudnost (*military courtesy*) oz. vojaški kodeks (*service etiquette*) lahko v splošnem poenotimo s pojmom vojaškega ceremoniala, ki v praksi pomeni predvsem lepo vedenje; vojaška vljudnost kot izdelan in vsestranski kodeks vedenja in kurtoazije, je razširitev in formalizacija civilne vljudnosti, ki jo ljudje vsakodnevno uporabljamo (Swartz 1988). Ker je bila razvita v vojaškem ozračju in kot taka postala sestavni del služenja (v) uniformi, je njen glavni namen okrepiti disciplino ter predvsem vzpostaviti občutek dolžnosti do sebe, nadrejenih in do celotne vojaške organizacije oz. države (Williams 2013, 392). Vojaške vljudnosti tako vključujejo posebne oblike naslavljanja, salutiranja, pravilno rabo vojaških pokrival in priznanj, posebno predpisano obnašanje, prav tako pa tudi ustrezne postopke izvedbe posebnih vojaških ceremonij in obredov (prav tam). Vsak vojaški običaj ima tako točno določen namen in pomen, katerega bistvo je potrebno iskati v njegovem zgodovinskem razvoju.

Za nepogrešljiv del sodobne vojaške vljudnosti oz. vojaškega ceremoniala v prvi vrsti veljajo častne protokolarne enote, ki poosebljajo vojaško vljudnost oz. kodeks vojaškega obnašanja

(Virag 2017).⁸⁸ Preko svojih brezhibno urejenih formacij, profesionalnega odnosa ter dodane simbolne vrednosti igrajo ključno vlogo pri doslednem izvajanju dogodkov na najvišji protokolarni ravni ter hkrati skrbijo za prestiž države, ki ji pripadajo in služijo (Kladnik 2007, 102).⁸⁹ Čeprav se sestava gardnih enot od države do države razlikuje po številu, oblekah in nošenem orožju, osnovna naloga častnega predstavljanja države gostiteljice ostaja enaka. Strogo poravnane vrste pripadnikov častnih protokolarnih enot so največkrat prva stvar, ki jo visoki gostje ob obisku države opazijo in občudujejo, bodisi na letališčih in častnih sprejemih ali pa zgolj v postroju pred pomembnimi državnimi objekti (Hlastec 2009, 15–16). Protokolarne enote tako danes po svetu predstavljajo izbrane, posebno opremljene ter usposobljene enote, ki so poleg osebne zaščite in varovanja vojaškega in državnega vrha zadolžene tudi za korektno izvajanje vojaške vljudnosti, kurtoazije in protokola.

3.2.1 Zgodovinski razvoj častnih enot

Čeprav danes med eno najstarejših še delujočih gardnih enot na svetu štejemo papeževo švicarsko gardo, so se zametki podobnih častnih enot pojavili že v času prvih civilizacij, ko so bile častne garde vladarjev najzvestejše, najelitnejše in v bojih skorajda nepremagljive skupine pripadnikov oboroženih sil, osebnih vojsk ali straž (Babič 2009, 36). Že v prazgodovinskih časih so bili to najboljši in najmočnejši pripadniki plemena, ki so po eni strani veljali za najboljše in najbolj neustrašne bojevnike, hkrati pa predstavljali stalno osebno telesno stražo poglavarjev, ki je bila v času plemenskih bojev najvidnejša in najpogostejša tarča sovražnikov (Estes 2006a, 561–62). Pripadniki častnih stražnih enot so bili po navadi posebej izbrani pripadniki višjih družbenih slojev z neomajnim pogumom in hrabrostjo, katerih visoki simbolni status so potrjevale najboljše in najlepše uniforme in bojne oprave, višje plače ter višji vojaški položaji znotraj normalnih vojaških sestavov (prav tam). Pripadniki častnih enot so velikokrat razvili tudi poseben odnos z vladarjem ki so mu služili, kar je v časih splošne simbolne nedotakljivosti vladarjev in monarhov le še utrdilo njihovo lojalnost, borbenost in predanost namenu služenja in osebne varovanja.

⁸⁸ Častno protokolarno enoto v Sloveniji sestavljata enota za protokol oz. Garda Slovenske vojske ter Policijski orkester (Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije 2012, 2).

⁸⁹ V Sloveniji člani častne enote za protokol poleg ceremonij polaganja vencev ter državnih pogrebni in žalnih slovesnosti sodelujejo tudi pri državnih in uradnih obiskih vodij držav, predaji poverljivih pisem predsedniku države, slovesnostih ob vročanju najvišjih državnih odlikovanj, državnih proslavah in drugih prireditvah državnega pomena, prav tako pa sodelujejo tudi pri drugih gardnih in vojaških slovesnostih in praznovanjih (Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije 2012, 3).

Častne enote so poznali tudi že v času starega Egipta, ko so za varnost faraonov skrbele t. i. telesne straže, ki so bile zaradi odsotnosti stalne vojske poleg osebne varnosti faraona, tako v bitki kot v mirnodobnih časih zadolžene tudi za splošen 'policijski' nadzor in izvajanje reda in miru v mestih in večjih svetiščih (Švajncer 1998, 58). Tudi prvo perzijsko Ahemenidsko cesarstvo, ki ga je leta 550 pr. n. št. ustanovil Kir Veliki, je poznalo elitno enoto Kserksovih nesmrtnikov (*Immortals of Xerxes*),⁹⁰ osebno vladarjevo vojsko, sestavljeno iz 10.000 najkvalitetnejših vojakov starega veka (Olmstead 1948, 238–39). Čeprav z izjemo Herodovih pričevanj ni veliko virov o njihovem delovanju, ostaja dejstvo, da prav vsak izmed 10.000 vojakov, ki so v času bojov in vojn predstavljali prvo bojno linijo⁹¹, v času miru pa služili kot osebna kraljeva garda, predstavlja enega največjih simbolov vojaške moči starega veka, hkrati pa tudi navdih za nadaljnji razvoj častnih protokolarnih enot.

Kljub temu da so tudi vojske starih Kitajcev, Grkov ter Makedoncev poznale elitne vojaške enote, ki jim po hrabrosti in pogumu v bojih ni bilo primerjave, se je njihova funkcija osebne varovanja vladarjev izgubila (Hlastec 2009, 20). Šele s profesionalizacijo⁹² stalne vojske se je postopno ponovno obudila ideja o osebnih stražah vladarjev.⁹³ V času Rimske republike, ko sicer ni bilo vladarjev in posledično tudi ne njihovih osebnih straž in gard v polnem pomenu besede, je imel Gaj Julij Cezar svojo osebno X. legijo, na katero se je najbolj zanesel, ji namenjal posebne ugodnosti in iz nje naredil najbolj elitno enoto takratne rimske vojske (Švajncer 1998, 99). Kasnejši rimski cesar in Cezarjev nečak Gaj Avgust Oktavijan je po zgledu X. legije ustanovil Pretorijansko gardo, enoto vojakov, brezpogojno vdano cesarju (Dupuy in Dupuy 1993, 111).⁹⁴ Čeprav so bili pretorijanci sprva ustanovljeni kot vojaška legija, ki je bila zaradi starega zakona, ki v Rimu razen v času triumfa ni dovoljeval nobene vojske, nastanjeni

⁹⁰ Ime Nesmrtniki izhaja iz predpostavke, da kadarkoli je bil eden izmed 10.000 vojakov ubit, ga je zamenjal novi, kar se je navzven kazalo kot neumrljiva vojska, ki ne more biti poražena (Olmstead 1948, 238–239).

⁹¹ Znamenita bitka pri Termopilah, kjer so Nesmrtniki leta 480 pr. n. št. po težki in krvavi bitki naposled le uspeli streti odpor 300 Špartancev s kraljem Leonidasom na čelu in nadaljevati svoj bojni pohod proti Atenam (Švajncer 1998, 76).

⁹² V 2. stoletju pr. n. št. so v Rimu začeli opuščati sužnjelastniške milice in počasi začeli prehajati na nov način popolnjevanja vojske. Tako so z uvedbo reforme rimske vojske, v kateri sicer niso popolnoma ukinili obveznega služenja vojaškega roka, začeli uvajati sistem prostovoljcev, ki so se vojskovali za plačilo, kar je privedlo do postopne uvedbe najemniške vojske (Gazević 1974, 172–73).

⁹³ Čeprav sta imela tako Marij kot njegov nasprotnik Lucij Kornelij Sula okoli sebe zbrane telesne stražarje, ki so po ulicah Rima širili strah in trepet, je bila njihova naloga omejena zgolj na pobijanje domnevnih nasprotnikov in kot taka daleč od častne predstavniške vloge (Švajncer 1998, 92–93).

⁹⁴ Izvor pretorijancev leži v osebnih stražah rimskih konzulov. Vsak konzul je imel namreč na voljo 12 liktorjev, ki so ga spremljali in izpolnjevali njegove ukaze. Liktorji, ki so bili na začetku pripadniki posebnih skupin rimskih državnih uslužbencev, kasneje pa so jih zamenjali posebej izbrani rimski legionarji, so imeli glavno nalogo varovati tiste rimske funkcionarje, ki so v svojih rokah imeli izvršilno oblast (*imperium*). Kot prve naj bi jih uvedel že prvi rimski kralj Romul z namenom lastnega varovanja. Liktorje je odlikovala svečana bojna oprava in posebno orožje, povezan sveženj šib, v katerega je bila zataknjena sekira (Dando-Collins 2012, 41).

izven rimskega obzidja, je njihova (politična) moč skozi leta tako naraščala, da so celo odstavljali in postavljali nove cesarje (Dupuy in Dupuy 1993, 137; Holmes 2003, 380).

Kasneje, ob porastu srednjeveškega plemiškega sloja, je bila oznaka gardne enote rezervira na za kraljeve in knežje oz. dvorne častne straže, ki so bile v osnovi sestavljene iz najemniške vojske in namenjene izključno zagotavljanju osebnega varstva kralja in ožje kraljeve družine (Hlastec 2014). Tako je imel vsak kralj, katerega ime je v takratni družbi nekaj veljajo, svoje telesno spremstvo ali stražo. Otomanski vladarji so si telesne straže tako oblikovali iz janičarjev ter osvobojenih vojnih sužnjev oz. Mamelukov (Estes 2006a, 562), skandinavski kralji in poglavarji so svojo varnost in čast zaupali posebnim hišnim stražam (*Housecarls*) (Holmes 2003, 380), medtem ko so Francozi v 15. stoletju kot prve gardne enote za zaščito vladarjev v sodobnem pomenu besede oblikovali svojo *Garde du Corps*, poseben aristokratski korpus vojakov, ki so ga odlikovale posebne modro-rdeče uniforme ter prefinjen dvorni bonton (Mansel 1984, 144).

Tudi Napoleona so v vseh njegovih bitkah ter vojnih pohodih po Evropi spremljali pripadniki posebne gardne enote (Hlastec 2014). Zgled za ustanovitev svoje *Garde Imperiale* je dobil pri rimskih pretorijancih, prav tako pa so mu bili v pomoč zapisi o odliki in hrabrosti pruskih grenadirjev⁹⁵ ter ruskih strelcev (*Streltsy*), ki jih je sredi 16. stoletja ustanovil ruski car Ivan Grozni (Keep 1985, 60). Čeprav je bila prvotna naloga slednjih vojaško posredovanje v bojih, so kasneje hitro postali osebna telesna straža ruskih carjev ter posebna moskovska policijska enota, med drugim namenjena varovanju tujih visokih gostov in diplomatov (Paul 2004, 21–22). Znani so bili po svojih vpadljivih rdečih, modrih ali zelenih plaščih ter oranžnih škornjih, še posebej strah vzbujajoče pa so bile dolge muškete, s katerimi so stražili obzidje moskovskega Kremlja. Podobno kot pretorijanci so tudi strelci Ivana Groznega tekom let pridobili dovolj politične moči, da so pomembno vplivali na moskovsko politiko takratnega časa (Hellie 1971, 162). To je kasnejšega ruskega carja Petra I. Velikega tako zmotilo, da jih je konec 17. stoletja zamenjal in oblikoval prve enote nove ruske imperialne garde, med katerimi sta izstopala predvsem Semjonovski in Preobraženski gardni pehotni polk, ki sta vse do razpustitve ob koncu prve svetovne vojne v bojih veljala za najboljša, hkrati pa ves čas skrbela tudi za osebno varnost

⁹⁵ Grenadirji so bili ustanovljeni v drugi polovici 17. stoletja, in bili v bojih pruskega kralja Friderika Velikega še posebej nevarni prav zaradi ročnih bomb oz. granat, po katerih so dobili ime. Ker so granate tehtale tudi do 3 kilograme, so morali biti močnejši, ki so jih metali, posebej izbrani, veliki in močni vojaki. Pruski grenadirji so imeli v svojih vrstah tudi nekakšen vojaški orkester oz. poseben odred glasbenikov, ki je v bitkah narekoval bojni tempo (Švajncar 1998, 205).

ruskih carjev in njihovih družin (Holmes 2003, 380; Estes 2006a, 562).⁹⁶

Na začetku 19. stoletja je Napoleon Bonaparte začel svoj bojni pohod po Evropi, pri uresničevanju katerega mu je vseskozi zvesto služila tudi že prej omenjena *Garde Imperiale* (Hlastec 2009, 22). Sprva je šlo za majhno skupino Napoleonu neposredno odgovornih visoko izurjenih vojakov, ki so mu služili kot telesni stražarji in ki jih je redko pošiljal v prve bojne vrste, saj je verjel, da so zaradi svoje kvalitete in prestiža nezamenljivi (Holmes 2003, 381).⁹⁷ Kot navaja Chandler (1966, 338–39), je število pripadnikov cesarske garde kasneje naraslo na skoraj 100.000 mož, med katerimi je Napoleon glede na leto ustanovitve, vloge v bojih ter predvsem kvalitete ločil med mlado, srednjo in staro gardo veteranov,⁹⁸ ki ji je najbolj zaupal in ki je uživala največ pravic in privilegijev.⁹⁹ Cesarska garda je svojo slavo in prestiž¹⁰⁰ uspešno ohranjala vse do odločilne bitke pri Waterlooju leta 1815, kjer se je po nepričakovnem umiku srednje garde, ki je bila v boj poslana kot zadnja, zlomila morala celotne vojske, kar je posledično vodilo v Napoleonov dokončni poraz (Holmes 2003, 381). Stara garda je sicer do smrti uspešno uspela ubraniti umik Napoleona in preostale vojske, vendar je bil ugled *Garde Imperiale* za vedno uničen (Dupuy in Dupuy 1993, 840; Chandler 1966, 191).¹⁰¹ Čeprav se je garda, sestavljena iz preživelih pokola pri Waterlooju, ceremonialno in v čast velikemu vodji postrojila še leta 1840, ko je v Pariz prispela krsta z Napoleonovimi posmrtnimi ostanki, je bila uradno razpuščena že nekaj mesecev po koncu bitke (Forrest 2017, 22).

Posebno mesto v zgodovini razvoja častnih protokolarnih enot zavzema tudi papeževa švicarska garda, ena najstarejših še delujočih gardnih enot na svetu,¹⁰² ki je že vse od 16. stoletja naprej

⁹⁶ Ruski predsednik Putin je leta 2013 oba polka obnovil kot del moderne ruske vojske, hkrati pa jima podelil naziv najstarejšega gardnega polka ruske imperialne vojske. Semjonovski polk je danes skupaj z elitnim Kremeljskim polkom zadolžen za varovanje predsednika ter Kremlja in njegove okolice (Malaj 2013).

⁹⁷ Napoleon je v svoje najelitnejše vrste (*Corps d'élite*), ki so veljale za zgled pripadnosti in poguma ostalim, sprejemal le najboljše in najpogumnejše vojake, ki so se tako ali drugače izkazali v bojih. Ker pa je elito svoje vojske v bojih kot glavno rezervo držal daleč od dejanskih spopadov, se je odsotnost kvalitetnih in sposobnih vojakov negativno odražala v prvih bojnih vrstah (Chandler 1966, 339).

⁹⁸ Zaradi visoke izurjenosti in poguma, predvsem pa zaradi spoštovanja, ki so ga bili deležni s strani Napoleona, ki naj bi vsakega izmed članov stare garde posebej izbral, se jih je prijel naziv 'Neumrljivi' (Blond 1997).

⁹⁹ Privilegij, rezerviran izključno za staro gardo, je vojakom omogočal, da so prosto izražali svoja mnenja in kritike, tudi ob Napoleonovi prisotnosti. Ker so bile kritike največkrat uperjene proti slabim življenjskim razmeram na bojnih pohodih po Evropi, se jih je prijel vzdevek 'Godrnjači' (*Les Groggnards*) (Hughes 2012, 163).

¹⁰⁰ Služiti starigardi je bila velika čast, sprejem vanjo pa je bil poleg nadpovprečne višine in fizične pripravljenosti vse prej kot lahek, saj so med drugim zahtevali tudi pismenost, ki je bila med francoskimi vojaki takrat še velika redkost (Chandler 1966, 338–39).

¹⁰¹ Besede "*La Garde meurt, elle ne se rend pas!*", kar v prevodu pomeni "Garda umre, a se ne preda!" so bile ene zadnjih besed poveljnika stare garde, preden so jih dokončno porazile združene sile Velike Britanije in Prusije (Hughes 2012).

¹⁰² Švicarsko gardo po letih delovanja prekašata le osebna garda oz. straža britanskih monarhov (*Yeomen of the Guard*) ter prvi regiment španske kraljeve vojske (*1st Kings Immemorial Infantry Regiment*) (Hlastec 2014).

zadolžena za varnost papeža, apostolske palače ter celotnega mesta Vatikan (Royal 2006; Hlastec 2009, 24). Prvi kontingent gardistov, sestavljen iz 150 dobro izurjenih švicarskih najemniških vojakov, je 22. januarja 1506¹⁰³ na osebno povabilo Papeža Julija II. po 700 kilometrov dolgem pohodu čez Alpe in Apenine, vkorakal v Vatikan in bil tudi uradno posvečen v osebno papeško častno gardo (McCormack 1993, 5–10; Alvarez 2011, 265).¹⁰⁴ Čeprav so se v svoji več kot 500-letni zgodovini služenja papežu v dejanskem boju znašli le enkrat, jih še danes odlikujeta dobra fizična in vojaška pripravljenost ter visoka stopnja zavezanosti morali in etiki.¹⁰⁵

Danes njihova vloga zajema predvsem ceremonialno in simbolno služenje papežu, varovanje Apostolske palače ter v času izvolitve novega papeža tudi varovanje kardinalskega zbora (Krkoč Lasič 2013). Garda je sestavljena iz 110 dobro telesno pripravljenih švicarskih državljanov, moških, starih med 19 in 30 let, visokih najmanj 174 centimetrov, z opravljeno maturitetno izobrazbo, ter pripadnikov katoliške vere (Alvarez 2011, 269; Squires 2011). Njihove modro-rdeče-rumene svečane renesančne uniforme,¹⁰⁶ ki predstavljajo barve hiše Medicejcev, helebarda, tradicionalen starinski oklep ter čelada s pernatim okrasjem in grbom hrasta, družinskim grbom papeža Julija II. (Clarke 2006; Alvarez 2011, 287–88), ne veljajo samo za turistično atrakcijo,¹⁰⁷ ampak tudi za simbol brezkompromisne predanosti, poguma ter pripravljenosti žrtvovanja lastnega življenja za varnost papeža. Dolga zgodovina švicarske garde tako na eni strani preko brezhibno urejenih vrst častne garde ter njihove opreme predstavlja živo pričo ohranjanja tradicije, po drugi pa zgled ohranjanja ugleda in prestiža države.

Trend oblikovanja posebnih elitnih osebnih gardnih enot je proti koncu 19. stoletja počasi

¹⁰³ Ob praznovanju petstote obletnice ustanovitve papeške garde leta 2006 je skupina stražarjev v spomin na prvi pohod švicarskih gardistov simbolno opravila isto pot (Krkoč Lasič 2013).

¹⁰⁴ Švicarski najemniški vojaki oz. plačanci so zasloveli predvsem zaradi svoje neustrašnosti, ki so izkazali v zmagovalnih bitkah proti številčno večjim vojskam, zato so jih v Vatikan novačili že pred uradnim stalnim služenjem papežu (McCormack 1993, 6).

¹⁰⁵ 6. maja 1527 je vojska nemškega cesarja Karla V. napadla Rim. V bitki za zaščito in umik takratnega papeža Klementa VII. so padli skoraj vsi gardisti, a vseeno opravili svojo nalogo, saj so papežu omogočili varen umik za zidove Angelskega gradu. V spomin na ta krvavi dogodek v zgodovini švicarske garde novinci za vstop v gardo, vsako leto opravijo svečano zaprisego papežu prav na ta dan (Alvarez 2011, 265; Krkoč Lasič 2013).

¹⁰⁶ Uniforme švicarskih gardistov, ki jih je v začetku 20. stoletja ustvaril nekdanji poveljnik švicarske garde Jules Repond, se med seboj razlikujejo glede na namen in čin znotraj postroja garde. Vsakodnevne uniforme so preproste modre barve, prav vse pa so ročno in po meni izdelane znotraj vatikanskih zidov. Po končanem služenju je vsaka od uniform, ki tehta skoraj 4 kg, uničena (Alvarez 2011, 368).

¹⁰⁷ Kadar gardist švicarske garde v tišini stoji v postroju z visoko dvignjeno helebardo, takrat opravlja častno stražo (*honor Duty*) in se ga ne sme motiti. Kadar pa stoji s sklenjenimi rokami obrnjen proti ljudem, pa opravlja varnostno stražo (*guard Duty*), pri kateri se ga lahko tudi ogovori (Hlastec 2014).

upadal, do konca druge svetovne vojne pa se skoraj popolnoma izgubil. Prav tako so bile naloge gardnih enot redkih vladarjev do sredine 20. stoletja v svojem bistvu podobne današnjim (Estes 2006a, 562). Zaradi pospešenega diplomatskega povezovanja in povečanega števila srečanj šefov držav na vrhu so se po letu 1945 ponovno začele oblikovati posebne protokolarne enote, ki bi bile poleg bojnih nalog znotraj ustaljenih sestavov nacionalnih vojsk, sposobne izvajati tudi častne in protokolarne naloge (Babič 2009, 36; Hlastec 2009, 23). Zaradi zmanjšanja števila vojaških spopadov so bile njihove naloge sprva zreducirane na ceremonialno predstavljanje in varovanje državnega vrha, ki so mu bile tudi neposredno odgovorne, po koncu hladne vojne pa so postale naloge častnih protokolarnih enot samo še ceremonialne in protokolarne narave, saj so varovanje najvišjih državnih predstavnikov in protokolarnih objektov prevzele vojaške in policijske enote (Hlastec 2009, 24).

Transformaciji iz varovalnih v častne enote za izvajanje protokola so botrovala tudi sodobna mednarodna protokolarna pravila, ki predvidevajo sodelovanje oboroženih sil pri izvedbi protokolarnih dogodkov (Hlastec 2009, 8). Države, ki so predhodno že poznale gardne enote, so na podlagi mednarodnih pravil njihove osnovne naloge zgolj dopolnile, medtem ko so novo nastale države, med drugim tudi Slovenija, oblikovale nove lastne namensko usposobljene in opremljene častne enote (prav tam).¹⁰⁸ Tako častne enote za protokol danes prvenstveno opravljajo naloge vojaškega protokola, kamor spadajo različni svečani postroji in straže pred pomembnimi objekti, državiški in drugi uradni obiski šefov držav s kordonskim sprejemom, pogrebne in žalne slovesnosti, sodelovanje na vojaških in državnih slovesnostih in paradah ter številne druge protokolarne naloge (Watson 1993, 467).

Čeprav služenje v protokolarni enoti ne spada med najvišje plačane službe v vojski, pripada pripadnost enoti veliko osebno čast in prestiž. Za člane gardnih enot po celem svetu namreč velja posebno (ne)pisano pravilo, ki v ospredje vedno in v vseh pogledih postavlja spoštovanje do države in njenih simbolov (Kladnik 2007, 102). Pripadniki so s tem namenom podvrženi najtežjim in najostrejšim oblikam urjenja, prav tako pa morajo biti dobro seznanjeni z ritualiziranimi pravili, ki veljajo v vojaški organizaciji. Ta namreč na podlagi ritualov in

¹⁰⁸ Pripadniki Slovenske vojske oz. Teritorialne obrambe so se prvič uradno postrojili 26. junija 1991 na Trgu republike v Ljubljani na slovesnosti ob razglasitvi samostojne in neodvisne Republike Slovenije. Uradni začetki častne enote pa segajo približno tri tedne pred razglasitev, ko se je ob pripravi na slovesnost prvič pokazala potreba po posebni vojaški enoti, ki bi tudi po svoji izjemni zunanji podobi in v skladu z mednarodnimi protokolarnimi merili častno predstavljala novo državo. Prvi poveljujoči častnik garde je bil podpolkovnik Anton Krkovič, ki je na dan razglasitve prvič v zgodovini samostojne države Slovenije s častno sabljo poročal kasnejšemu prvemu predsedniku samostojne države, Milanu Kučanu (Kladnik 2007, 102).

običajev, se prenašajo iz generacije v generacijo, določajo pravila izvajanja vojaških ceremonij in komuniciranja znotraj vojaške organizacije ter opredeljujejo odnos do vojaških in državnih simbolov (Gazević 1972, 161; Hlastec 2009, 10).

3.3 VOJAŠKE PARADE

Parada v najširšem smislu predstavlja procesijo ali javni shod, namenjen počastitvi posebne priložnosti, obeležitvi spomina na pretekle dogodke ali preprosto služi kot pomemben del praznične tradicije (Biggs 1997). Za potrebe magistrskega dela bomo posebno pozornost namenili vojaškim paradam, ki poleg sredstva utrjevanja morale in povezanosti vojske (*esprit de corps*) ter za večanje kolektivne nacionalne zavesti, predstavlja tudi pomemben vojaški ritual, ki s svojo močno sporočilno vrednostjo velja za pomemben vir prestiža države.

3.3.1 Vojaški dril

Disciplina, ki je v zgodovini predstavljala dobro pripravljenost in izurjenost za bojevanje, v sodobnem času pa velja za sredstvo upravljanja z entropičnimi čustvi, je posledica dolgotrajnega urjenja (Jelušič 2002, 113). Z njo se vojake, še posebej pa pripadnike častnih protokolarnih enot, po eni strani pripravlja na podzavestno reagiranje na negativna čustva, ki se v bojih lahko pojavijo ob soočenju z bližino smrti, po drugi pa spodbuja razvijanje smisla za kolektivno pripadnost, usklajeno delo, enoten videz ter natančnost in odgovornost (Mogolič 2004, 36).

Strogo postrojitevno urjenje oz. vojaški dril¹⁰⁹ danes predstavlja osnovo za sinhrono gibanje večjega števila pripadnikov oboroženih sil neke države (Mogolič 2004, 36). Postrojitevni postopki so včasih učinkovali kot priprava na boj, saj so zajemali identične taktične premike, kot so jih enote kasneje izvajale na bojnem polju, prav tako pa so poveljujočim omogočali hitro premikanje in preoblikovanje enot v formacije, ki so se najučinkoviteje skladale s hitro spreminjajočo situacijo na bojišču (Estes 2006b, 406). Dril kot posledica linijske taktike na bojiščih je hitro postal nepogrešljiv del vojaškega urjenja, s pomočjo katerega so vojake urili v mehaničnosti korakov, kretenj in nastopanja. Celotno obnašanje enot je bilo z namenom doseganja najvišje stopnje učinkovitosti tako celotne vojske kot tudi posameznega vojaka,

¹⁰⁹ Dril izhaja iz nemške besede *Drill* in pomeni značilno trdo urjenje, ki vojake ob trdi disciplini z namenom doseganja visoke stopnje delovanja, spreminja v dele mehanizma. Mehaničnost urjenja vojakov je v 18. stoletju do skrajnosti izpopolnil pruski kralj Friderik Veliki (Švajncer 1998, 195).

vneprej do potankosti predpisano in premišljeno (Švajncer 1998, 195). Bistvo drila z namenom izvrševanja ukazov brez obotavljanja, dvoma in čim bolj podzvestno je bilo v ponavljanju in izpopolnitvi gibanja posameznikov; vojakom je omogočal hitro odzivanje na ukaze nadrejenih, izvajanje hitrih bojnih taktičnih premikov, prav tako pa so se seznanili z uporabo najučinkovitejših metod polnjenja in streljanja orožja ter načini, kako obvladati svoje telo in čustva tudi v najtežjih vremenskih in življenjskih pogojih (Holmes 2003, 265).

Del vojaškega drila je bil tudi enoten videz vojakov. V posebnih elitnih gardnih enotah, kot so bili pretorijanci, grenadirji in člani Napoleonove cesarske garde, so bili višina, videz ter pričeska poleg visoke fizične in psihološke pripravljenosti pomemben element sprejetja v enoto (Švajncer 1998, 195). Pomembno vlogo pri uspešnem izvajanju vojaškega drila je igrala tudi glasbena spremljava, ki je s pomočjo bobnov, dud, trobent in rogov po eni strani narekovala korakanje enot ter jim vplivala pogum v bojih, po drugi strani pa služila tudi kot sredstvo za preplašitev nasprotnika (Kladnik 2007, 104).¹¹⁰ Dril pa je bil, kot že omenjeno, pomemben tudi zaradi svoje dodane psihološke vrednosti, saj je pri vojaki razvijal vrednote samozavesti, poguma, odgovornosti in lojalnosti, prav tako pa tudi kolektivne zavesti, (samo)discipline, natančnosti in skupinskega ponosa.

Čeprav se postrojitvena pravila drila danes prvenstveno ne uporabljajo več za bojne formacije, je njihova psihološka komponenta še vedno zelo pomembna. Večina svetovnih vojsk je vojaški dril vključila kot obvezni del sodobnega vojaškega urjenja, predvsem z namenom doseganja visoke stopnje discipline in dobre fizične pripravljenosti za boj, prav tako pa tudi kot sredstvo kaznovanja za vojaško neposlušnost (Švajncer 1998, 195). Še bolj kot bojna pripravljenost pa je enotno in usklajeno gibanje in korakanje, predvsem pa skupinski duh in zavezanost k vojaškim in državnim idealom in simbolom, pomembno za izvajanje protokolarnih in ceremonialnih dogodkov na najvišji ravni (Mogolič 2004, 36; Hlastec 2014).

Za zgleden primer uporabe oz. nadgradnje vojaškega drila v ceremonialne namene ter obenem neposredne komunikacije vojaške organizacije s civilnim prebivalstvom danes veljajo vojaške parade. Eden glavnih namenov je seznanitev notranje javnosti z izgledom in pripravljenostjo vojaških enot, hkrati pa služijo tudi kot prikaz fizične in simbolne moči države širši mednarodni javnosti (Jelušič 2002, 123–24). Parade, ki poleg uporabljenih vojaških in državnih simbolov

¹¹⁰ Čeprav so se vojaški orkestri v obliki, kot jo poznamo danes, pojavili šele v 16. stoletju, zametki glasbene spremljave bojev segajo že v čase prazgodovinske plemenske ureditve (Kladnik 2007, 104).

zajemajo tudi himne, koračnice ter pesmi, ki izhajajo iz vojaške zgodovine ter predstavljajo povezavo s preteklostjo, veljajo za prav poseben vojaški ritual spodbujanja kolektivne zavesti. Kolektivna čustva se preko parad tako prenašajo ne samo na civilno prebivalstvo, ampak tudi na širšo ideologijo celotne države (prav tam).

3.3.2 Simbolni razvoj pomena vojaških parad

Vojaške parade so v dolgi vojaški zgodovini prisotne že od nekdaj.¹¹¹ Veljajo za platformo, ki je preko prikaza surove vojaške sile vladarjem omogočala projektiranje dejanske fizične in simbolne moči države navzven (Kotnik 2006). Čeprav izvor parad ni znan, slike na stenah v Španiji kažejo, da so že v prazgodovini ljudje posebej slavili vračanje lovcev po uspešnem lovu (Davis 1988). Parade so bile pomembne v Mezopotamiji, kjer je ljudstvo le redko dobilo priložnost od blizu občudovati svoje idole, zato so bili mimohodi vladarjev, vojnih junakov in drugih visokih predstavnikov družbe prav posebno cenjeni in še posebej dobro obiskani (Tharoor 2009). Tudi stari Grki so prirejali ekstravagantne vojaške parade, kjer so v mimohodu najboljših vojščakov in njihovih poveljnikov sodelovali tudi pevci in plesalci, manjkale pa niso niti eksotične živali, kot so levi, tigri in sloni (Biggs 1997). Rimljani so v ta namen razvili triumf, posebno obliko javne počastitve zmag konzulov in najvišjih poveljnikov, ki je ob povratku iz oddaljenih dežel potekal kot mimohod zmagovalca in njegove vojske po ulicah Rima.¹¹² Poleg proslavljanja zmage so triumfi služili tudi kot diplomatski maneuver, s katerim so želeli prestrašiti nasprotnike in vse, ki bi se jim v prihodnosti želeli postaviti po robu (Gazević 1973, 531).

Tudi kasneje, v srednjem veku, ko je vojaška dovršenost in preciznost zamenjala mističnost in okičenost parad, so vojaške in druge parade ljudem služile kot pobeg od trdega vsakdana, obenem pa vladarjem omogočale uveljavljati svojo (pre)moč nad ljudstvom in tekmeci (Gazević 1973, 531). Velike vojaške parade je v 18. stoletju s svojimi elitnimi grenadirji na čelu, prirejal tudi pruski kralj Friderik Veliki, ki je svetu prvič predstavil t. i. paradno izpadno korakanje (*goose-stepping*) (Estes 2006b, 406). Posebno težko obliko vojaškega korakanja, z

¹¹¹ Poleg vsem poznanih kopenskih vojaških parad so bile v zgodovini pomembne tudi pomorske vojaške parade, kjer so v počasnem plutju na ogled postavili najboljše in najhitrejše ladje, ki so bile za take priložnosti še posebej svečano okrašene s cvetjem in vojaškimi ter državnimi zastavami (Gazević 1973, 532).

¹¹² Na čelu zmagovitega sprevoda je bil na ogled razstavljen vojni plen, med katerim ni manjkalo zlata, srebra in dragih kamnov. V okovih so sledili premagani kralji in vojskovodje, pred katerimi so nosili napise in slike, ki so simbolično predstavljali premagane pokrajine in države. Sledil je bogato okrašen bojni voz, na katerem se je v škrlatnem plašču in z lovorjevim vencem na glavi peljal zmagovalec. Na koncu so sledili vojaki, katerih orožje je bilo okrašeno s cvetjem in venci (Švajncer 1998, 92).

eno nogo trdo na tleh, z drugo pa v visoko iztegnjenem in neupognjenem koraku, so kot simbol vojaške discipline in učinkovitosti kasneje prevzele predvsem države s totalitarnimi režimi (Alleyne 2009). Čeprav so zahodne sile tako korakanje kot del protifašistične in protinacistične vojaške propagande zasmehovale in obravnavale kot simbol slepe in nesmiselne vojaške poslušnosti, se je v povojnih letih kot del ceremonialnega delovanja častnih enot, ponekod tudi v obliki lažjega visokega korakanja (*high-stepping*) ohranilo (prav tam). Tako je predvsem ob vojaških paradah, častnih stražah ter žalnih in pogrebnih slovesnostih ceremonialno korakanje danes prisotno v več kot 70 državah sveta, med drugim tudi v Rusiji, Severni Koreji ter na Kitajskem, kjer so velike vojaške parade z več tisoč vojaki, postrojenimi v izpadnem koraku, še vedno velik in pomemben del političnega in vojaškega življenja (Tharoor 2009).

Vojaške parade so bile posebej priljubljene v 20. stoletju, ko so naznanjale začetek oz. konec vojne. V 30. letih prejšnjega stoletja so bile med ljudmi še posebej popularne nemške nacistične parade, ki so ob uporabi manipulativnih tehnik in podžiganja nacionalističnih teženj Tretjemu rajhu zagotavljale visoko politično podporo, hkrati pa delale nemško ljudstvo ponosno in srečno (Kershaw 2012, 265–93). Med vojnama so se po navadi prirejale z namenom podeljevanja visokih vojaških in državnih odlikovanj poveljnikom oz. enotam za izredne zasluge in junaštvo (Davis 1988). Še posebej velike in pompozne parade pa so po koncu druge svetovne vojne prirejale zmagovalne sile. Po svoji veličini izstopa ruska *parada pabjede* iz leta 1945, ki so jo dober mesec po nemški predaji in koncu fašizma 24. junija priredili na moskovskem Rdečem trgu.¹¹³ Med najdaljšo in največjo vojaško parado v takratni Sovjetski zvezi naj bi sodelovalo več kot 40.000 vojakov Rdeče armade ter skoraj 2.000 vojaških vozil in oklepnikov (Sebag Montefiore 2013, 485).

Države, ki so do danes ohranile tradicijo mirnodobnih vojaških parad, jih največkrat prirejajo v namene ponašanja z najnovejšo vojaško strojno opremo oz. v znamenje obeležitve pomembnih zgodovinskih dogodkov in prelomnic. Za primer slednjega velja omeniti francosko vojaško parado ob nacionalnem prazniku dneva Bastilje, ki že vse od leta 1880 v spomin na napad na državno jetnišnico ob začetku francoske revolucije leta 1789 poteka na Elizejskih poljanah v središču Pariza (Virag 2017). Za zgleden primer prvega pa služijo vsakoletne severnokorejske vojaške parade na osrednjem trgu v Pjongjangu (McIntyre 2017). Ob praznovanju dneva sonca, rojstnega dne ustanovitelja države Kim Il Sunga, poleg nepregledne

¹¹³ Podobno parado so 7. septembra istega leta v Berlinu skupaj priredile tudi vse štiri zmagovalke druge svetovne vojne (Davis 1988).

množice sinhrono usklajenih čet vojakov v strogem vojaškem postroju na pregled v mimohod postavijo tudi najnovejšo vojaško strojno opremo kot so tanki, balistični raketni sistemi in drugo orožje, svoje vojaške sposobnosti pa Severnokorejci prikažejo tudi s pompoznimi formacijami vojaških letal (Fisher 2017). Čeprav poznavalci trdijo, da je večina težkega orožja na sodobnih vojaških paradah zaradi varnostnih razlogov danes brez strelskih zmožnosti, je sporočilnost, ki jo nosijo, vseeno precejšnja (Griffiths 2017). Ne glede na namen in priliko izvedbe dejstvo ostaja, da so vojaške parade v sodobnih mednarodnih odnosih poleg spodbujanja nacionalne pripadnosti v prvi vrsti skoraj vedno namenjene izkazovanju vojaške moči širši javnosti. Kot take služijo kot opozorilen prikaz zunanjepolitičnih ambicij in v splošnem predstavljajo simbolni kapital, kar posledično pomeni večjo simbolno moč in prestiž države.

3.4 SPOMINSKE, ŽALNE IN POGREBNE VOJAŠKE SLOVESNOSTI

Različna ljudstva in kulture na sebi lasten način obeležujejo življenjske prelomnice in dogodke, kot so rojstva, poroke in druge obletnice (Conetsco in Hart 2009, 88). Ker tudi smrt, antropološko gledano neizbežna sklenitev življenjskega cikla oz. začetek novega, velja za pomemben del našega življenja, jo želimo primerno zaznamovati in se je spominjati (Lewis 2003, 130–33). To najbolj ilustrativno prikazujejo prav spominske žalne in pogrebne ritualizirane slovesnosti, ki so poleg vsakdanjega življenja posameznika tudi del vojaške organizacije. Vojaške slovesnosti, kjer so v ospredju predvsem vojaški pogrebi oz. pogrebi z vojaškimi častni ter ceremonije polaganja vencev, po svetu veljajo za odraz najvišjega poklona vojske in države tistim, ki so svoje življenje tako ali drugače posvetili služenju državi (Virag 2017). Podobno kot večina vojaških ritualov nosijo tudi spominske, žalne in pogrebne vojaške slovesnosti poseben simbolni pomen, ki pa ga je za nadaljnje razumevanje magistrskega dela potrebno razlagati v širšem kontekstu obeleževanja spomina na pretekle dogodke.

3.4.1 Vojaški spomeniki in pokopališča

Spomeniki, ki živim ljudem služijo kot spomin na pomembne zgodovinske dogodke, so del človeške družbe že vse od prazgodovine (Nadali 2007, 336–37). Sprva so namenu večnega spominjanja v času prvih plemenskih skupnosti služile manjše spominske kamnite plošče, ki so jih v času starega Egipta z namenom počastitve življenja bogov in faraonov zamenjali večji monolitni kamniti bloki oz. obeliski (Hood 2006, 258).¹¹⁴ Kasneje se je praksa postavljanja

¹¹⁴ Egipčani so obeliske, ki naj bi predstavljali okamenele sončne žarke oz. svetlobo, ki prihaja od bogov, postavljali pred templje, grobnice in druge pomembne stavbe. Ob straneh so imeli s hieroglifi zapisane

spomenikov razširila po celem svetu. Danes jo lahko glede na namen nastanka, delimo na dve skupini: v prvo sodijo spomeniki spominjanja na zmago, ki so bili vse do leta 1918 najštevilčnejši ter še danes veljajo za najstarejša ohranjena zgodovinska vojna obeležja, medtem ko v drugo, mlajšo skupino sodijo spomeniki počastitve padlih junakov oz. vojakov, ki so se množično začeli pojavljati šele po koncu prve svetovne vojne (Van Creveld 2009, 239).

Vojaški spomeniki in obeležja danes ne nagovarjajo samo vojaške organizacije ampak tudi širšo (mednarodno) javnost (Virag 2017). Zaradi svoje močne simbolne sporočilnosti spomina na preteklost,¹¹⁵ simbolnega stika sedanjih vojaških generacij s preteklimi ter najvišjega spoštovanja in pietete do preminulih vojaških tovarišev po eni strani pomembno vplivajo na hrabrost, moralo ter visoko stopnjo vojaške discipline, hkrati pa služijo tudi kot vir navdiha za opravljanje vsakodnevnih nalog vojaške organizacije (Mayo 1988, 68–73). Po drugi strani pa lahko zaradi svoje veličine in velikega državnega ter nacionalnega pomena ob primerni počastitvi predstavljajo tudi sredstvo večanja kolektivne zavesti naroda oz. predstavljajo vir simbolnega kapitala države.

Simbolno še močnejši pomen za pripadnike vojaške organizacije danes predstavljajo vojaška pokopališča. Ta so se ob vedno večjem upoštevanju dejstva, da je smrt neizogiben del vojne, prvič formalno pojavila šele v 19. stoletju, čeprav so vojaki svoje padle z dostojanstvom pokopavali že prej, kar pa v času spopadov ni bilo vedno mogoče (Holmes 2003, 189). Pred pojavom vojaških pokopališč so bili ubiti nasprotniki po bitki sprva največkrat prepuščeni na nemilost divjim živalim in vremenu, kasneje pa so padle zaradi smrada in širjenja nalezljivih bolezni začeli zažigati oz. jih pokopavati v skupna, improvizirana ter pogosto neoznačena množična grobišča in kostnice (Holmes 2003, 189). Ker je vsako novo stoletje prineslo vedno dlje trajajoče vojne in posledično več smrtnih žrtev, hkrati pa je zažiganje in neoznačeno pokopavanje mrtvih postalo vse prej kot sprejemljivo in humano početje, se je ob pojavu obveznega služenja vojaškega roka ter naraščajoči percepciji postavljanja posameznika pred celoto začela oblikovati ideja o pokopavanju padlih vojakov v označene grobove (Hood 2006, 258). Uvajanje dostojnega in označenega pokopa v vojaško prakso 19. stoletja sovпада tudi s postopnim razvojem in kodifikacijo mednarodnega humanitarnega prava ter mednarodnega

pomembnejše misli in dejanja vladajočih faraonov, prav tako pa so bili vedno postavljeni v paru in simbolno predstavljali vlogo čuvajev (Marinko in Debevec 2008).

¹¹⁵ Cilj vojaških spomenikov in drugi obeležji ne glede na namen postavitve pri posamezniku ni vzbuditi zgolj enkratnega sočutnega spomina, ampak služiti generacijam kot dolgotrajen oz. večni opomin na tragično preteklo zgodovino naroda (Mayo 1988, 68).

prava oboroženih spopadov. Tako so prelomnice, kot je pojav Mednarodnega odbora Rdečega križa, ki ga je leta 1863 po videnih grozotah bitke pri Solferinu ustanovil Švicar Henry Dunant, sprejem Prve ženevske konvencije o izboljšanju položaja ranjencev v kopenski vojski leta 1864 ter začetek Haaških konferenc leta 1899, pomembno vplivale na razvoj vojaških pokopališč, kot jih poznamo danes (Beigbeder 1999, 6; Degan 2000, 826).

Tradicionalna civilna pokopališča, ki so bila vse do začetka 19. stoletja navkljub smradu in tveganju za zdravje postavljena ob cerkvah oz. v središčih mest, so bila izhodišče za oblikovanje vojaških pokopališč. Zaradi močne simbolike pokopavanja padlih v dejansko zemljo, ki so ji služili, ter želje po čim bolj mirnem prostoru, kjer bi mrtvi lahko uživali v zasluženi tišini, svojci pa žalovali v miru, so bila vojaška pokopališča iz mestnih središč premaknjena iz mest v bližnjo okolico (Mosse 1990, 80). Parkom podobna pokopališča (*rural garden cemeteries*) z veliko zelenja ter drevesi so zaradi svoje mirnosti in spokoja smrt ljudem naredila manj strašljivo in odbijajočo, hkrati pa so kasneje postala odlična kulisa ceremonialnemu izvajanju žalnih in pogrebnih slovesnosti (Yalom 2008, 47). Prva tovrstna vojaška pokopališča so se v ZDA pojavila po koncu krvave državljanske vojne leta 1865, ko so prvič v posameznih in poimensko označenih grobovih ter z istimi nagrobnimi ploščami ne glede na čin, družbeno ozadje ali veroizpoved družno pokopavali žrtve obeh vojskujočih strani (Cobb 1995). V Evropi se je individualno pokopavanje žrtev vojn pojavilo nekaj let kasneje, ko je ob koncu francosko-pruske vojne leta 1871 Francija svoje padle vojake prvič pokopala na posebnih pokopališčih (Hood 2006, 258). Številčnost žrtev prve svetovne vojne ter potreba po bolj sistematičnem načinu identifikacije posameznih grobov je to prakso pokopavanja padlih vojakov, neznanih junakov ter drugih vojnih veteranov, le še razširila.

Vojaška pokopališča danes sodijo med najbolj obiskane spomenike človeške zgodovine, hkrati pa veljajo za pomemben simbol enotnega odraza nacionalne kulture države (Holmes 2003, 189). Najvišja pieteta do padlih vojakov se na vojaških pokopališčih kaže s posebno urejenimi in ravnimi vrstami preprostih spomenikov in spominskih obeležij, ki tudi po smrti simbolizirajo vedno strogo urejene in poravnane vrste vojakov (Virag 2017). Čeprav se posamezni vojaški grobovi od države do države razlikujejo, Jelušič (2002, 123) ugotavlja, da je vsem skupna podobnost nagrobnih spomenikov, ki velja za prispodobo vojaške organizacije, v kateri so vsi vojaki pred in po smrti enaki oz. jim je v znak enakega žrtvovanja namenjeno enako spominsko

priznanje.¹¹⁶ Posebno vlogo v kolektivni zavesti držav danes predstavljajo tudi t. i. oltarji domovine oz. grobovi neznanim vojakom, kjer gre največkrat za večje kamnite spominske grobnice (*cenotaphs*), ki vsebujejo posmrtno ostanke neznanega padlega vojaka, kar simbolno predstavlja večni spomin na vse neidentificirane in nedostojno pokopane vojake, ki so padli med svetovnim vojnama (Mosse 1990, 93–96; Yalom 2008, 11). Grobovi neznanim vojakom zaradi svoje pietetne vloge predstavljanja najvišjega človeškega žrtvovanja za čast in preživetje naroda in domovine služijo tudi kot pomembni državni simboli, ob katerih v znak spoštovanja do brezčasnosti spominjanja vojaških žrtev ter predvsem želje po nadaljevanju dobrih diplomatskih odnosov ob posebnih državnih praznikih potekajo različne spominske slovesnosti, ob uradnih obiskih tujih visokih gostov pa še poseben ceremonial polaganja vencev (Wittman 2011, 34–35).¹¹⁷

Ritual polaganja vencev velja za pomemben simbolni dodatek pietetne počastitve padlih pripadnikov vojaške organizacije (Hlastec 2014). Pomembnost vencev se je pojavila že v času antične Grčije, ko je bil venec iz oljčnih vej kot simbol zmage, moči in slave slovesno predan zmagovalcu olimpijskih iger, medtem ko je bil v starem Rimu najbolj poznan lovorov venec, ki so ga ob triumfih in drugih pomembnih vojaških zmagah podeljevali zmagovalnim vojskovodjem (Hagerty 2008, 9). Kasneje, v 16. stoletju se je pojavil t. i. krščanski adventni venec, ki poleg modernega namena odštevanja do božiča zaradi zimzelenih rastlin nosi poseben simbolni pomen nesmrtnosti in večnega življenja (Saunders 2000). Tekom zgodovine, se je tudi zaradi vedno večjega pomena cvetja in simbolne vrednosti barv, uporabljenih pri izdelavi vencev, tako v vsakdanjem življenju, predvsem pa na najvišji državni in vojaški protokolarni ravni, praksa polaganja odlično prijela in danes velja za pomemben del vojaške simbolike in protokola (Poklukar 2011, 52). Čeprav se rituali polaganja vencev od države do države razlikujejo, se vence po večini polaga ob dnevih državnosti, dnevu spomina na mrtve ter večjih obletnicah zgodovinsko pomembnih dogodkov in prelomnic, katerim v spomin so postavljeni spomeniki oz. druga spominska obeležja.

¹¹⁶ V Veliki Britaniji so vsi spomeniki padlim vojakom iste oblike, medtem ko so v Franciji, Nemčiji in ZDA oblike nagrobnih spomenikov odvisne od verske pripadnosti padlih (Hlastec 2014).

¹¹⁷ Ideja o poklonu neznanemu vojaku se je po koncu prve svetovne vojne porodila v Evropi, kjer sta Francija in Velika Britanija prvi tovrsten spominski pokop opravili leta 1920 (Mossman in Stark 1971, 3).

3.4.2 Vojaški pogrebi

Pogrebne ceremonialne slovesnosti in časti izhajajo iz klasičnih simbolov smrti in življenja po smrti, ki jih lahko z manjšimi odstopanji in razlikami, zasledimo pri vseh večjih svetovnih religijah in kulturah (Gazević 1974, 22). Pokop človeka s pripadajočim slavljenjem naj bi tako v splošnem, poleg žalosti in žalovanja, simboliziral pomoč duši preminulega najti pot v večno življenje, hkrati pa tudi varoval žalujoče pred izgubljeno dušo umrlega oz. zlimi duhovi, krivimi za pokojnikovo smrt (Lewis 2003, 133). Več stoletij stari nagrobniki pričajo, da so že v starem veku vladarje, vojaške poveljnike ter najpogumnejše vojščake pokopavali z najvišjimi vojaškimi častmi. Trend se je nadaljeval tudi v srednjem veku, kjer so pogrebe z vojaškimi častmi poleg vladarjevega opravljali zgolj za najhrabrejše viteze iz najvišjih viteških redov (Hood 2006, 258). Temelječ na večstoletnih vojaških običajih in izkušnjah, so vojaški pogrebi danes splošno prepoznana forma žalovanja in počastitve smrti pripadnika vojaške organizacije (Homans 2000, 19–21), medtem ko so pogrebi z vojaškimi častmi namenjeni predvsem obeleževanju smrti najvišjih državnih predstavnikov, ki jim, četudi niso pripadniki vojaške organizacije, pripadajo najvišje vojaške pogrebne časti in ceremonije (Conetsco in Hart 2009, 88).

Pietetno spominjanje nedavno preminulih velja v vojaški organizaciji za najvišji simbolni standard. Pri vojaških pogrebih na kopnem se svečanost in čast padlemu vojaku izkazuje predvsem s postrojem enote soborcev oz. častne protokolarne enote, istočasnim streljanjem salv, posebnim skupinskim korakanjem, pozdravom z vojaško zastavo ter igranjem žalostink (Jelušič 2002, 123). Ceremonialna praksa vojaških pogrebov na morju je zaradi omejenega prostora nekoliko drugačna, a zato nič manj častna in slovesna. Čeprav morski pogrebi razen v času vojne danes več niso del standardne vojaške prakse, se na predhodno željo preminulega častno še vedno izvajajo. Vojaški pogrebi na morju tako zaradi svoje močne simbolne povezanosti s starimi običaji in vražami¹¹⁸ darovanja in odpuščanja (morskim) bogovom veljajo za enega simbolno najmočnejših ritualov na morju, pri katerih navadno sodeluje celotno vojaško osebje na krovu (Connell in Mack 2004, 68–72).

Pretirano izkazovanje čustev v vojaški organizaciji je, kot že omenjeno, nezaželeno in zatorej z rituali urejeno oz. omejeno. Ker velja slovo od mrtvega vojaškega tovariša za eno čustveno najtežjih nalog v vojski, je pomembnost ritualiziranega ceremonialnega delovanja ob pogrebnih

¹¹⁸ Vojaki na morju skladno s tradicijo ponekod še danes ne preganjajo morskih ptic, saj naj bi verjeli, da gre za duše preminulih vojakov na morju (Connell in Mack 2004, 73).

slovesnostih še toliko bolj pomembna (Mogolič 2004, 47). Pripadniki častne protokolarne enote, ki so po večini držav zadolženi za ceremonialne dele vojaških pogrebov, namenjajo veliko pozornosti brežhibno postrojenim vrstam, strogim ritualom zlaganja državne zastave ter predvsem simbolnemu streljanju častnih salv, v katerih so združene vse solze, kriki in bolečine ob tragični izgubi in ki predstavljajo zadnji poklon vojske in države za častno in vestno služenje domovini (Conetsco in Hart 2009, 88; Virag 2017). Največ, kar je tako še mogoče storiti v pokojnikov spomin, je simbolično združeno v popolno streljanje častnih salv; nobena idealno zlikana vojaška uniforma, častni postroj, žalni govor ali ceremonialno polaganje vencev na grob ne pove več kot poslednja, brežhibno izstreljena častna salva, s katero je pripadnikom vojaške organizacije še zadnjič omogočeno, da se z najvišjimi simbolnimi vojaškimi častmi poslovijo od preminulega vojaškega tovariša in prijatelja (Jelušič 2002, 123).

Vojaške pogrebe po navadi spremlja igranje državne himne, pomembno simbolno vlogo pa ima tudi v državno zastavo ogrnjena krsta preminulega. Običaj naj bi izhajal iz napoleonskih vojn iz začetka 19. stoletja, ko so zastave uporabljali za prekrivanje padlih vojakov ob umikanju z bojišč (Banusiewicz 2004). Čeprav pokrivanje krste z zastavo nima večje simbolne vrednosti, namenjajo posamezne države veliko pozornosti zlaganju (pogrebne) zastave, ki zaradi svoje simbolne vloge predstavljanja žive države nikoli ni pokopana skupaj s krsto (Conetsco in Hart 2009, 92). Zanimiva je tudi simbolna vloga konjev, ki so izjemoma uporabljeni pri državnih pogrebiših šefov držav z vojaškimi častmi, predvsem zaradi njihove edinstvene vloge predstavljanja vrhovnih poveljnikov oboroženih sil (Faulkner 2008, 5–6). Konj brez jezdeca oz. okrasni konj (*caparisoned horse*), ki spremlja pogrebni voz s krsto in poleg okrasnega pokrivala v stremenu nosi tudi obrnjene črne škornje preminulega,¹¹⁹ naj bi izhajal iz časov Džingiskana, ko so konje z namenom služenja tudi po smrti žrtvovali skupaj s pokopom padlega borca (Stimpson 1985, 76; French 2010, 264). Kasneje se je v praksi uveljavilo splošno simbolno pravilo, da konj brez jezdeca simbolno in častno predstavlja 'velikega bojevnika na poslednji ježi', kar je bilo med drugim vidno tudi na državnih pogrebiših jordanskega kralja Huseina ter ameriških predsednikov Abrahama Lincolna¹²⁰ ter Ronalda Reagana (Faulkner 2008, 7–12).

¹¹⁹ Preprosti črni škornji, obrnjeni narobe, danes simbolno predstavljajo zadnji pogled padlega vodje na svoje najbolj zveste vojake in državljane (Banusiewicz 2004).

¹²⁰ Abraham Lincoln, 16. predsednik ZDA, nad katerim je bil leta 1865 izveden atentat, je bil prvi ameriški predsednik, katerega pogrebu je sledil tudi konj brez jezdeca oz. okrasni konj (Faulkner 2008, 7).

Pogrebne časti, kot že omenjeno, zajemajo tudi simbolno streljanje častnih salv, kjer velja opozoriti na razliko med streljanjem pogrebnih salv (*three volleys salute*) in topovskimi salvami (*21 gun salute*), ki so največkrat uporabljene ob posebnih državnih praznikih (Virag 2017). Uporaba topovskih salv v nevojaške namene se je prvič pojavila v 14. stoletju, ko so s streljanjem iz sedmih topov britanske ladje in pomorske utrdbe pozdravljale druge bojne ladje oz. pomembne goste, ki so pripluli v mesto. Zaradi trajanja ponovnega polnjenja smodnika v topove in posledične popolne ranljivosti oz. odsotnosti grožnje so s tem simbolno izkazali prvi častni prijateljski pozdrav visokim gostom (Connell in Mack 2004, 41).¹²¹ Še bolj zanimiva pa je zgodovina razvoja trikratnega streljanja častnih pogrebnih salv, ki izhaja iz rimskih časov, v katerih so mrtve vojščake simbolno pokopavali s tremi pestmi zemlje in trikratnim klicanjem imena umrlega (French 2010, 267). Z razvojem strelnega orožja se je praksa prenesla na bojišča, kjer je streljanje salv pomenilo prekinitev ognja z namenom umika mrtvih in ranjenih. Ko je vojska očistila bojišče, je trikratno streljanje salv pomenilo, da je bilo poskrbljeno za mrtve in da se boji lahko nadaljujejo (Conetsco in Hart 2009, 91). Danes častni strelni vod sestavlja neparno število gardistov, ki na ukaz poveljujočega trikrat zapored streljajo iz pušk ali šibrovk in kjer število salv navadno ne presega 21 izstreljenih slepih nabojev (French 2010, 266). Gardist, ki je zadolžen za predajo zastave družini preminulega ob koncu ceremonialnega dela vojaškega pogreba, odvisno od prakse države v zloženo zastavo vstavi tri izstreljene tulce nabojev in s tem še zadnjič simbolično pokaže, da je bilo za padlega vojaka dobro poskrbljeno in da ne bo njegova žrtev nikoli pozabljena (Jelušič 2002, 123; Hlastec 2014).

¹²¹ Kot prvi so leta 1818 častno streljanje enaindvajsetih topovskih salv uvedli Američani z namenom počastitve takratnih 21 priključenih zveznih držav (Banusiewicz 2004).

4 SKLEP

V magistrskem delu smo na osnovi teoretskih predpostavk o moči ter analize izbranih vojaških ritualov in ceremonialov iskali odgovore na raziskovalno vprašanje, kako izbrani vidiki vojaške simbolike kot vir prestiža države, ki ga Bourdieu razume kot simbolni kapital držav, vplivajo na moč in pozicioniranje držav znotraj že ustaljenih struktur sodobne mednarodne skupnosti ter kakšen je splošni pomen in vpliv vojaške simbolike na sodobno diplomatsko prakso.

Ugotovili smo, da se realizacija normativne moči kot najbolj optimalne uporabe virov trde in mehke moči oz. nematerialnih virov pametne moči ob dosledni uporabi simbolov in simbolnih dejanj najbolje kaže v konceptu simbole moči, ki v mednarodnem okolju ne obstaja zgolj zaradi sebe, ampak je odvisna od interakcije med akterji. Raznovrstnost in kompleksnost državnih simbolov, kurtoazije, ritualov ter različnih pravil obnašanja in vedenja predstavljata utelešenje državne simbolike, med katerimi izbrani vidiki vojaške simbolike ne samo (so)upodabljajo bistvo držav, ampak ob premišljeni rabi diplomatskega protokola in ceremoniala večajo simbolno moč držav.

Analiza ključnih pojmov vojaške in obrambne diplomacije je pokazala, da je povezovanje držav (tudi) na vojaških in obrambnih področjih od nekdaj veljalo za pomembno področje sodelovanja med državami, obenem pa predstavljalo indikator visoke stopnje razvitosti in kvalitete meddržavnih odnosov. Ugotavljamo, da diplomacija, najprej kot način mirnega reševanja sporov, kasneje pa kot učinkovito sredstvo zagotavljanja ravnotežja moči, krepite skupnih politik ter večanja in zagotavljanja prestiža države, s svojo vojaško in obrambno premiso uvaja novo, zelo uporabno dimenzijo moderne diplomatske prakse, ki predstavlja temeljno izhodišče za iskanje odgovorov na zastavljeno raziskovalno vprašanje. Za učinkovito izvajanje vojaške in obrambne diplomacije so tako v prvi vrsti pomembna stroga pravila vojaškega protokola in ceremoniala, kjer dosledno izvajanje vojaških ritualov in ceremonialov ter strogo upoštevanje njihove simbolne sporočilnosti pomembno vpliva na simbolno moč – bolj so vojaški rituali dosledno izvedeni, večji je prestiž in posledično večja simbolna moč držav in obratno. Dodatno tudi ugotavljamo, da podobno kot stroga pravila vojaško-obrambnega protokola tudi vojaški atašeji in obrambni svetovalci s svojim delovanjem in ravnanjem, predvsem pa s prisotnostjo na vojaških paradah ter drugih spominskih slovesnostih, pomembno prispevajo k večanju simbolnega kapitala.

Tudi analiza zgodovinskega razvoja diplomatske prakse in protokola je dodatno pokazala, da je večstoletna raba ritualov in ceremonialov v diplomaciji vedno igrala pomembno vlogo pri zagotavljanju ravnotežja moči. Medtem ko so bila v času diplomacije starega veka ceremonialna pravila obnašanja prvenstveno namenjena dokazovanju in vsiljevanju fizične nadvlade, so bila v obdobju klasične oz. antične diplomacije poleg ritualov sprejemanja diplomatskih odposlancev pravila že namenjena tudi vzdrževanju simbolnega ravnotežja moči. V obdobju novoveške diplomacije, ki je v razvoj diplomatske prakse prinesla prve zametke diplomatskih rangov, se je pomen simbolike in ceremoniala umaknil gospodarskemu razvoju, glavnemu gonilu večanja moči in vpliva. Nove smernice diplomatskega razvoja po vestfalskem miru ter stalno spreminjajoče ravnotežje moči v Evropi od 17. stoletja dalje so v borbi za moč in prestiž držav in vladarjev predstavili nove protokolarne prakse in pravila, ki so navkljub zatonu spoštovanja simbolnega bistva ter ritualizacije diplomacije ostala v splošni uporabi do danes. Zaključimo lahko, da je bogat ceremonial, ki je vseskozi spremljal tok razvoja diplomacije, že v preteklosti predstavljal alternativen način pozicioniranja držav. V sodobni mednarodni skupnosti še danes velja za pomembno nematerialno sredstvo večanja moči, ki je v veliki meri odvisno od zavedanja o lastnem kulturnem in simbolnem kontekstu.

Moč, ključen koncept mednarodnih odnosov ter srž magistrskega dela, smo na eni strani proučevali kot statično analitično operacionalizacijo virov, ki jih država poseduje, oz. kot dinamičen relacijski analitični proces pretvorbe pridobljenih zmogljivosti v aktivno doseganje zastavljenih ciljev na drugi strani. Če lahko prvo enačimo s klasično realistično teorijo moči, ki večanje trde relacijske moči države vidi izključno v njenih oprijemljivih materialnih zmogljivostih, s katerimi velike sile utrjujejo svoj vpliv, je za drugo značilen bolj privlačen ton mehke moči, ki na podlagi strategij vplivanja in sodelovanja nematerialne vire manjših sil pretvarja v zmogljivost. Ker pa ugotavljamo, da izključno zmogljivosti na eni strani in privlačnost na drugi še niso dovolj za pretvarjanje moči v vplivanje, je moč v sodobnih mednarodnih odnosih nujno potrebno gledati in preučevati tudi skozi prizmo pametne in predvsem normativne moči, ki predstavljata učinkovito kombinacijo značilnosti trde in mehke moči. Normativna moč se pri svojem izvajanju ne ukvarja več zgolj z namenom večanja moči zaradi moči same, ampak išče alternativne kombinacije virov z namenom pretvarjanja v strategije, ki bodo državam omogočile uspešno vplivanje, delovanje in predvsem ustvarjanje novih (političnih) realnosti v sodobni mednarodni skupnosti.

Tekom preučevanja bistva mehke, pametne in normativne moči smo ugotovili, da slednja velja

za eno pomembnejših strategij večanja vpliva simbolne moči, ki jo države posredno ali neposredno izražajo skozi vsakodnevno delovanje in ki ob doslednem spoštovanju in izvajanju ritualov, simbolov in simbolnih dejanj predstavlja alternativo klasičnemu realističnemu razlaganju vplivanja v mednarodni skupnosti. Simbolizem, neločljiv del sodobnega diplomatskega udejstvovanja, ob pomoči simbolnega interakcionizma uspešno skrbi za izgradnjo in ohranjanje nacionalne identitete, hkrati pa aktivno pomaga pri objektivizaciji držav v mednarodni skupnosti. Dodatno smo ugotovili, da razvejan diplomatski aparat, ki se v sodobnih mednarodnih odnosih pojavlja v vlogi pomembnega nosilca simbolnega bistva držav, ob vsakodnevem, zlasti pa pravilnem in efektivnem operiranju z (državnimi in vojaškimi) simboli in rituali predstavlja utelešenje državne simbolike.

Izpostaviti velja tudi ugotovljeno dejstvo, da, čeprav simbolika krepi diplomacijo držav, kar se posledično odraža v večanju moči in vpliva, slednja sama po sebi še ni dovolj za njeno uspešno delovanje. Šele splošno sprejetje države kot enotne in posebljene entitete z lastnim bistvom znotraj točno določenega družbenega področja delovanja in sodelovanja diplomacije predstavlja osnovo za simbolno moč držav. Simboli in rituali, za pravilno izvedbo katerih skrbi diplomatski protokol, veljajo za pomemben instrument večanja simbolne moči držav, kjer je uspešnost slednje odvisna od njihove splošno priznane kredibilnosti. Simbolen boj, ki poteka znotraj *habitusa*, ki v bourdiejevski teoriji velja za posebej družbeno konstituiran sistem trajnih značajev in stališč, ki določajo delovanje akterjev, predstavlja osnovo za skupno oblikovanje trajnega bistva simbolov in ritualov. Zaključimo lahko, da skupno oblikovanje simbolov in njihovega bistva ni pomembno samo za dobre meddržavne odnose, ampak v prvi vrsti predvsem za večanje simbolnega kapitala, ki se ob doseganju zadostne stopnje prepoznavnosti odraža v prestižu, ki velja za glavni vir simbolne moči držav.

Pomen vojaštva je v luči vse bolj soodvisne mednarodne skupnosti zelo pomemben za razvoj sodobne diplomatske prakse ter protokola. Z vojaško organizacijo povezane tradicije, običaji, rituali in navade imajo že od nekdaj pomemben vpliv na človeško delovanje in ravnanje. Simbolen pomen ohranjanja častnih običajev dvigovanja državnih zastav, herojskih tradicij počastitve padlih vojakov ter dostojanstveni obredi menjave straž, sprejemanja visokih gostov ter druge spominske in žalne slovesnosti ne predstavljajo samo sredstev za odpravo negativnih entropičnih čustev, ampak kot del širše slike splošno sprejetih idealov, ki veljajo za pomemben vir simbolnega kapitala držav, države spreminjajo v moralno nesporne in normativno močne mednarodne akterje.

Na podlagi analize lahko sklenemo, da častne protokolarne enote, ki veljajo za posebjeno vojaško vpljdnost, zaradi svojih brezhibno urejenih formacij, profesionalnega odnosa do državnih in vojaških simbolov ter posebne protokolarne vloge pri častnem izvajanju različnih vojaških ritualov in ceremonij veliko doprinesejo k splošnemu prestižu države. Podobno tudi vojaške parade, ki po eni strani veljajo za pomemben vojaški ritual spodbujanja in ohranjanja nacionalne kolektivne zavesti, po drugi pa so namenjene širšemu izkazovanju vojaške (pre)moči, služijo večanju prestiža oz. skupnega simbolnega kapitala držav. K splošnemu prestižu držav pomembno prispevajo tudi druge spominske, žalne in pogrebne slovesnosti, ki v splošnem veljajo za rituale najvišjega poklona vojske in države tistim, ki so svoja življenja posvetili služenju in obrambi države.

Na podlagi napisanega lahko zaključimo, da veljajo izbrani vidiki vojaške simbolike za pomemben element večanja splošne moči države. Skozi dokazano povezavo med klasičnimi teorijami moči in sociološko družbeno teorijo simbolne moči lahko vidimo, da veljajo simboli, ki jim države v interakciji z drugimi podeljujejo bistvo in pomen, za enega pomembnejših nematerialnih virov družbenega kapitala, ki državam omogoča zadostno količino moči, s katero lahko vplivajo in delujejo v mednarodni skupnosti. Simbolen pomen vojaških ritualov in ceremonialov, razkrivanje ozadja njihovega nastanka, preučevanje doprinosa k razvoju sodobnih mednarodnih odnosov ter osmišljanje njihovega pomena za večanje normativne moči in prestiža države veljajo za dodano vrednost magistrskega dela, prav tako pa predstavljajo pomembno izhodišče za nadaljnje analiziranje koncepta pametne, normativne ter predvsem simbolne moči.

Vojaške rituale in ceremoniale je v luči dvonivojske analize družbene in simbolne moči, kar smo pokazali v drugem poglavju, potrebno nadalje preučevati v okvirih, ki ne bodo temeljili izključno na klasični realistični predpostavki o operacionalizaciji vojaških in gospodarskih virov moči, ampak bodo v obzir in analizo vzeli tudi druge, nematerialne vire, in jih kot take obravnavali kot pomembno komponento družbene moči države. Šele natančno določena protokolarna pravila ter dosledno izvajanje (vojaških) ritualov in ceremonialov omogoča državam pridobivanje zadostne količine družbene in simbolne moči za ustvarjanje novih norm in vrednot, večanje vpliva v mednarodni skupnosti ter izboljšanje meddržavnih in mednarodnih odnosov nasploh. Izpostaviti velja tudi dejstvo, da velika večina omenjenih pravil vojaškega diplomatskega protokola še vedno ni kodificiranih oz. primerno umeščenih v sodobno

diplomatsko prakso. Z izjemo vojaških atašeev ter delno tudi obrambnih svetovalcev, ki so pogodbeno urejeni z določili Dunajske konvencije o diplomatskih odnosih, ostajajo ostali vojaški rituali in ceremonije še vedno neinstitucionalizirani. Navkljub dejstvu, da šele ob natančnem in predvsem splošno sprejetem načinu izvajanja bogatijo prestiž in služijo kot vir simbolnega kapitala, slednji ostajajo v domeni izvajanja posameznih držav. To lahko vodi v nekonsistentno in nedosledno izvajanje, kar se lahko odraža v manjši normativni oz. simbolni moči, posledično pa tudi v manjšem vplivanju na mednarodno skupnost in druge akterje.

Vsaka država v sodobni mednarodni skupnosti velja za pomembnega akterja z določeno stopnjo normativne moči ter širokim naborom simbolov, ritualov in drugih, sporočilno zelo močnih praks. Ker pa samo posedovanje norm, simbolov in drugih ritualov, ki bogatijo prestiž države, *a priori* še ne predstavlja direktnega načina večanja moči, lahko države šele v kombinaciji s predhodno pridobljenimi vojaškimi in ekonomskimi zmožnostmi oz. materialnimi viri, interakcijo z drugimi akterji znotraj bourdieuevskega področja diplomacije ter splošnega priznanja drugih, da neka država velja za akterja z normativno močjo, aktivno vplivajo na sooblikovanje mednarodne resničnosti.

Navkljub dokazanemu dejstvu, da lahko države svojo maksimalno zmožnost vplivanja dosežejo izključno z dosledno in premeteno uporabo vseh razpoložljivih virov, tako materialnih kot nematerialnih, velja merjenje take moči oz. merjenje končnega učinka vplivanja za zelo težko nalogo, ki potrebuje nadaljnje poglobljeno analiziranje. Če lahko operacionalizacijo statične premise moči, torej uporabe materialnih virov, merimo v dejanskih količinah, je potrebno dinamično premiso izkazovanja moči, torej spremembo zmogljivosti v aktivno obliko doseganja ciljev v odnosih z drugimi akterji, preučevati precej bolj relativno. Moč kot eden najtežje določljivih in merljivih konceptov mednarodnih odnosov deluje v toliko različnih oblikah, da jih ni mogoče zajeti v enotno formulacijo in zato potrebuje nadaljnjo poglobljeno in večnivojsko analizo preučevanja, ki bo prestopila okove realističnega 'industrijskega' pristopa in v obzir vzela tudi druge, alternativne konceptualizacije oblikovanja in merjenja moči.

5 LITERATURA

Adler-Nissen, Rebecca. 2014. Symbolic power in European diplomacy: The struggle between national foreign services and the EU's External Action Service. *Review of International Studies* 40 (2014): 657–681.

Alleyne, Richard. 2009. Goose stepping may have encouraged people to follow Nazis. *The Telegraph*, 4. februar. Dostopno prek: <http://bit.ly/2uMYN6h> (23. julij 2017).

Alvarez, David. 2011. *The Pope's Soldiers: A Military History of the Modern Vatican*. Lawrence: University Press of Kansas.

Anderson, Matthew S. 1993. *The Rise of Modern Diplomacy 1450–1919*. London: Longman.

Arbeiter, Jana. 2016. *Simbolika in značilnosti diplomatskega protokola Evropske unije kot sredstva pozicioniranja Evropske unije v mednarodnih odnosih*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Armitage, Richard L. in Joseph S. Jr. Nye. 2007. *A smarter, more secure America*, CSIS Commission on Smart Power. Washington DC: Centre for Strategic and International Studies. Dostopno prek: <https://www.csis.org/analysis/smarter-more-secure-america> (29. april 2017).

Arrighi, Giovanni. 2009. *Dolgo dvajseto stoletje: Kapitalizem, denar in moč*. Ljubljana: Založba Sophia.

Babič, Branko. 2009. *Vodenje v vojski: Analiza delovanja gardne enote*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Banusiewicz, D. John. 2008. *Customs of Military Funerals Reflect History, Tradition*. Washington, DoD: American Forces Press Service. Dostopno prek: <http://bit.ly/2w7FMbY> (28. julij 2017).

Barnett, Michael in Raymond Duvall. 2005. *Power in Global Governance*. Cambridge:

University Press.

Barston, Ronald P. 2006. *Modern Diplomacy*. Harlow: Pearson.

Bebler, Anton, ur. 2005. *Sodobno vojaštvo in družba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Beigbeder, Yves. 1999. *Judging war criminals, The Politics of International Justice*. London: Macmillan press LTD.

Benedetti, Ksenija. 2003. Izboljšanje kakovosti na področju državnega protokola. *Ministrstvo za javno upravo Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://bit.ly/2r9AjQU> (28. maj 2017).

--- 2008. *Protokol, simfonija forme*. Ljubljana: Planet GV.

Benko, Vlado. 1997a. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1997b. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 1998. Mesto in funkcije diplomacije v razvoju mednarodne skupnosti. V *Diplomacija in Slovenci: zbornik tekstov o diplomaciji in o prispevku Slovencev v diplomatsko teorijo in prakso*, ur. Milan Jazbec, 39–58. Celovec: Založba Drava

--- 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Berković, Svetlan. 1997. *Diplomatsko i konzularno pravo*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

Berridge, Geoff R. 2001. Richelieu. V *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*, ur. Geoff R. Berridge, Maurice Keens-Soper in Thomas G. Otte, 71–87. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave.

Biggs, C. Celeste. 1997. Celebrations: Parades. *A Social Studies Resource Guide for Elementary Teachers*. Logan: Utah State University. Dostopno prek: <http://bit.ly/2vNjgoG> (23. julij 2017).

Bilgin, Pinar in Berivan, Elif. 2008. Hard Power, Soft Power: Toward a More Realistic Power Analysis. V *Insight Turkey* 10 (2): 5–20.

Bjola, Corneliu in Markus Kornprobst. 2013. *Understanding International Diplomacy – Theory, practice and ethics*. London in New York: Routledge.

Björkdahl, Annika. 2007. Swedish Norm Entrepreneurship in the UN. *International Peacekeeping* 14 (4): 538–552.

Black, Jeremy. 2010. *A History of Diplomacy*. London: Reaktion Books Ltd.

Blond, Georges. 1997. *La Grande Armee*. New York: Arms and Armor.

Bohte, Borut in Vasilka Sancin. 2006. *Diplomatsko in konzularno pravo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Bojinović Fenko, Ana, ur. 2014. *Mehka moč v zunanji politiki in mednarodnih odnosih: Študije aktualnih primerov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Bourdieu, Pierre. 1981. La représentation politique: Éléments pour une théorie du champ politique. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* 36 (1): 3–24.

--- 1989. Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory* 7 (1): 14–25

--- 1990. *The Logic of Practice*. Stanford, CA: Stanford University Press.

--- 1992. *Language and Symbolic Power*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Bratož, Rajko. 1997. *Grška zgodovina*. Ljubljana: Študentska založba ŠOU Ljubljana.

Brglez, Milan. 1996. *Kodifikacija sodobnega diplomatskega prava*. Magistrsko delo. Ljubljana: Pravna fakulteta.

--- 2014. Predgovor. V *Diplomatsko pravo – izbrane konvencije*, ur. Iztok Simoniti, XI–XIII. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Bull, Hedley. 1999. The Functions of of Diplomacy. V *Classic Readings of International Relations*, ur. Phil Williams, Donald Goldstein in Jay Shafritz. Orlando: Hardcourt Brace College Publishers.

Calvert, Peter. 1968 *The Foreign policy of New States*. New York: Wheatsheaf Books.

Cameron, Averil. 1987. The Byzantine Book of Ceremonies. V *Rituals of Royalty: Power and Ceremonial in Traditional Societies*, ur. David Cannadine in Simon Price, 106–136. Cambridge: University Press.

Cameron, Rondo. 1993. *Storia economica del mondo*. Milano: Il Mulino.

Cannadine, David in Simon Price, ur. 1987. *Rituals of Royalty: Power and Ceremonial in Traditional Societies*. Cambridge: University Press.

Carlsnaes, Walter. 2003. Foreign Policy. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 331–49. New York, Delhi: Sage Publications.

Carter, Charles H. 2004. The Ambassadors of early modern Europe: Patterns of diplomatic representation in the early seventeenth century. V *Diplomacy II, History of Diplomacy*, ur. Christer Jönsson in Richard Langhorne, 232–250. London: Sage Publications.

Chandler, G. David. 1966. *The Campaigns of Napoleon: The Mind and Method of History's Greatest Soldier, Volume 1*. New York: Scribner.

Clarke, Hilary. 2006. Swiss Guards celebrate 500 years of protecting popes. *The Telegraph*, 23. januar. Dostopno prek: <http://bit.ly/2ttVg8C> (16. julij 2017).

Clausewitz, Carl von. 1985. *O vojni*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Cobb, H. Hubbard. 1995. *American Battlefields: A Complete Guide to the Historic Conflicts in Words, Maps, and Photos*. New York: Macmillan General Reference.

Cohen, Raymond. 1999. Reflections on the New Global Diplomacy: Statecraft 2500 BC to 2000 AD. V *Innovation in Diplomatic Practice*, ur. Jan Melissen, 1–21. Houndmills, Basingstoke: Palgrave.

Conetsco, Cherylann in Anna Hart. 2009. *Service Etiquette*. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press.

Connell W. Royal in William P. Mack. 2004. *Naval Ceremonies. Customs and Traditions*. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press.

Cooley, Charles Horton. 1902. *Human nature and the social order*. New York: Scribner's. Dostopno prek: <https://archive.org/details/humannaturesocia00cooluoft> (2. maj 2017).

Cooper, Robert. 2004. Hard Power, Soft Power and the Goals of Diplomacy. V *American Power in the 21st Century*, ur. David Held in Mathias Koenig-Archibugi, 167–180. Dostopno prek: <http://bit.ly/2jSI1xX> (28. april 2017).

Cottey, Andrew in Anthony Forster. 2004. *Reshaping defence diplomacy: New roles for military cooperation and assistance*. Oxford, New York: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies.

Crabb, Cecil V. 1972. *American Foreign Policy in the Nuclear Age*. New York: Harper & Row.

Craig, Gordon A. in Alexander L. George. 1990. *Force and statecraft: Diplomatic problems of our time*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Daddow, Oliver. 2013. *International Relations Theory*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.

D'Angelo, George Anthony. 1972. *The Contemporary Role of the Military Attache and Problems Relating to the Attainment of a Quality Corps*. Magistrsko delo. Graduate Faculty:

Texas Tech University.

Dando-Collins, Stephen. 2012. *Legions of Rome: The Definitive History of every Imperial Roman Legion*. New York: St Martin's Press.

Davis, G. Susan. 1988. *Parades and Power: Street Theatre in Nineteenth-Century Philadelphia*. New York: University of California Press.

Debrix, François. 2002. Language and Criticism: Assessing the Merits of Speech Acts and Discursive Formation in International Relations. *New Political Science* 24: 201–219.

Degan, Vladimir Đuro. 2000. *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet.

Diez, Thomas in Ian Manners. 2007. Reflecting on Normative Power Europe. V *Power in World Politics*, ur. Felix Berenskoetter in Michael J. Williams, 173–188. New York: Routledge.

Du Plessis, Anton. 2008. Defence Diplomacy: Conceptual and Practical Dimensions with Specific Reference to South Africa. *Strategic Review for Southern Africa* 30 (2): 87–119.

Dupuy, R. Ernest in Trevor N. Dupuy. 1993. *The Harper Encyclopedia of Military History: From 3500 B.C. to the Present, Fourth edition*. New York: HarperCollins.

Dussel, Enrique. 2008. *Twenty Theses on Politics*. Durham: Duke University Press. Dostopno prek: http://enriquedussel.com/txt/Textos_Libros/56.Twenty_theses_on_politics.pdf (29. april 2017).

Estes, W. Kenneth. 2006a. Guards. V *International Encyclopedia of Military History*, ur. James C. Bradford, 561–563. New York, Oxford: Routledge.

--- 2006b. Drill. V *International Encyclopedia of Military History*, ur. James C. Bradford, 406–407. New York, Oxford: Routledge

Fabiani, Anja. 2015. *Mehka moč in vodenjstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Faizullaev, Alisher. 2013. Diplomacy and Symbolism. *The Hague Journal of Diplomacy* 8 (2013): 91–114.

Faulkner, A. Claire. 2008. Arlington's Ceremonial Horses and Funerals at the White House. V *White House History* 19: 3–19. Dostopno prek: <http://bit.ly/2w7SEPu> (28. julij 2017).

Fisher, Max. 2017. The Hidden Messages in North Korea's Military Parade. *The New York Times*, 18. april. Dostopno prek: <https://www.nytimes.com/2017/04/18/world/asia/north-korea-parade-missiles.html> (23. julij 2017).

Forrest, Alan. 2017. *Napoleon*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Frankel, Joseph. 1963. *The Making of Foreign Policy: An Analysis of Decision Making*. London: Oxford University Press.

French, Mel Mary. 2010. *United States Protocol: The Guide to Official Diplomatic Etiquette*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Gazević, Nikola. 1972. *Vojna enciklopedija, drugo izdanje (3 zvezek)*. Beograd.

--- 1974. *Vojna enciklopedija, drugo izdanje (7 zvezek)*. Beograd.

Goffman, Erving. 1967. *Interaction Ritual: Essays on face-to-face Behavior*. Chicago: Aldine,

Gordon, Joye C. 1997. Interpreting Definitions of Public Relations: Self Assessment and a Symbolic Interactionism-based alternative. *Public Relations Review* 23 (1): 57–66. Dostopno prek: <http://bit.ly/2qBNGaK> (2. maj 2017).

Griffiths, James. 2017. What we can learn from North Korean Military Parades. *CNN*, 14. april. Dostopno prek: <http://bit.ly/2xymjme> (23. julij 2017).

Grizold, Anton. 1996. Varnost malih držav v okviru novega evropskega varnostnega okolja. V Slovenska država, družba in javnost, ur. Anton Kramberger, 65–75. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2005. Mednarodni varnostni sistem. V *Sodobno vojaštvo in družba*, ur. Anton Bebler, 167–180. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Guzzini, Stefano. 2000. A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International relations* 6 (2): 124–182. Dostopno prek: <http://bit.ly/2pCp56r> (2. maj 2017).

--- The Concept of Power: A Constructivist Analysis. *Millenium – Journal of International Studies* 33 (3): 495–521.

Hagerty, Taylor. 2008. *Wreaths*. New York, London: Lark Books.

Hall, Edward T. 1976. *Beyond Culture*. New York: Anchor Books.

Hamilton, Daniel S. 2007. The United States: A Normative Power?. V *Who is a Normative Foreign Policy Actor? The European Union and its Global Partners*, ur. Nathalie Tocci, 76–155. Brussels: Centre for European Policy Studies.

Hamilton, Keith in Richard Langhorne. 1996. *The practice of Diplomacy: Its evolution, theory and administration*. New York: Routledge.

Hayward, Clarissa in Steven Lukes. 2008. Nobody to shoot? Power, structure, and agency: A dialogue. *Journal of Power* 1 (1): 5–20.

Hellie, Richard. 1971. *Enserfment and Military Change in Muscovy*. Chicago: University of Chicago Press.

Hill, Christopher. 2003. *The Changing Politics of Foreign Policy*. Houndmills, Basingstoke and Hampshire: Palgrave Macmillan.

Hlastec, Marko. 2009. *Primerjalna analiza gardnih enot oboroženih sil Slovenije, Hrvaške, Srbije, BIH, Kosova, Črne Gore in Makedonije*. Specialistično delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2014. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 13. oktober.

Hobbes, Thomas. 1651. *Leviathan or the matter, forme and power of a commonwealth ecclesiasticall and civil*. Oxford: B. Blackwell.

Hočevar, Nejc. 2015. The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. V *Foreign Policy and Diplomacy of Selected (EU) Countries*, ur. Boštjan Udovič in Nejc Hočevar, 165–182). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Holmes, Richard, ur. 2003. *The Oxford Companion to Military History*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Holsti, Kalevi Jacques. 1995. *International Politics, A Framework for Analysis*. 7. izdaja. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Homans, Peter. 2000. *Symbolic Loss: The Ambiguity of Mourning and Memory at Century's End*. Charlottesville in London: University of Virginia Press.

Hood, C. Ronald. 2006. Cemeteries, Military, and War Graves. V *International Encyclopedia of Military History*, ur. James C. Bradford, 258–260. New York, Oxford: Routledge.

Hughes, J. Michael. 2012. *Forging Napoleon's Grande Armée: Motivation, Military Culture, and Masculinity in the French Army, 1800–1808*. New York, London: New York University Press.

Jazbec, Milan. 1998. Vojaška diplomacija. V *Diplomacija in Slovenci: zbornik tekstov o diplomaciji in o prispevku Slovencev v diplomatsko teorijo in prakso*, ur. Milan Jazbec, 89–103. Celovec: Založba Drava.

--- 2002. *Diplomacija in varnost*. Ljubljana: Vitrum.

--- 2007. *Vojaška in obrambna diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2009. *Osnove diplomacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Jelić, Aleksandar. 1978. *Savremeno diplomatsko pravo*. Beograd: Institut za međunarodno politiku i privredu.

Jelušič, Ljubica. 2002. Ritualizacija čustev v vojaški organizaciji. *Teorija in praksa* (39) 1: 112–132.

Jönsson, Christer. 2000. Diplomatic signaling in the Amarna Letters. V *Amarna Diplomacy: The Beginning of International Relations*, ur. Raymond Westbrook in Raymond Cohen, 191 – 205. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

Jönsson, Christer in Richard Langhorne. 2004. Introduction. V *Diplomacy II, History of Diplomacy*, ur. Christer Jönsson in Richard Langhorne. London: Sage Publications.

Jönsson, Christer in Martin Hall. 2005. *The Essence of Diplomacy*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave.

Kavalski, Emilian. 2013. The struggle for recognition of normative powers: Normative power Europe and normative power China in context. *Cooperation and Conflict* 48 (2): 247–267.

Keep, L. H. John. 1985. *Soldiers of the Tsar: Army and Society in Russia 1462-1874*. Oxford: Clarendon Press.

Keohane, Robert O. in Joseph S. Jr. Nye. 1989. *Power and Interdependence*. New York: Harper Collins.

Kershaw, Ian. 2012. *Hitler*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Kertzer, David I. 1988. *Ritual, Politics and Power*. New Haven in London: Yale University Press.

Kissinger, Henry A. 1994. *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster.

Kladnik, Tomaž. 2007. *Slovenska vojska v službi domovine, 2. - dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Defensor d.o.o.

Kocbek, Andrej. 2007. Preoblikovanje obrambne diplomacije. *Bilten slovenske vojske* 9 (1): 73–91. Ljubljana: Generalštab Slovenske vojske. Dostopno prek: <http://bit.ly/2ivoWhV> (2. januar 2017).

Koch, A. Scott. 1993. Military Attache. V *International Military and Defense Encyclopedia*, ur. Trevor N. Dupuy, Franklin D. Margiotta, Curt Johnson, James B. Motley in David L. Bongard, 306–312. Washington, New York: Brassey's.

Kotnik, Igor. 2006. Parada – razkazovanje moči ali razkazovanje sodelovanja? *Delo*, 28. februar.

Krasner, Stephen D. 1982. Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables. *International Organization* 36 (2): 185–205.

Krkoč Lasič, Sandra. 2013. Papeška švicarska garda: Čez Alpe do papeške palače. *Dnevnik*, 8. marec. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042579992> (16. julij 2017).

Langer, Robert, Thomas Quartier, Udo Simon, Jan Snoek in Gerard Wiegers. 2011. Ritual as a Source of Conflict. V *Ritual, Media and Conflict*, ur. Ronald L. Grimes, Ute Husken, Udo Simon in Eric Venbrux, 93–132. Oxford, New York: Oxford University Press.

LaRossa, Ralph in Donald C. Reitzes. 1994. Symbolic interactionism and family studies. V *Sourcebook of Family Theories and Methods: A contextual approach*, ur. Pauline G. Boss, William J. Doherty, Ralph LaRossa, Walter R. Schumm in Suzanne K. Steinmetz, 135–163. New York: Plenum Press.

Leahy, Peter. 2014. Military Diplomacy. V *The Centre of Gravity series; Defence Diplomacy: Is the game worth the candle?* ur. Brendan Taylor, John Blaxland, Hugh White, Nick Bisley, Peter Leahy in See Seng Tan, 15–18. Australian National University: Strategic & Defence Studies Centre. Dostopno prek: <http://bit.ly/2iA8z25> (27. december 2016).

Leguey-Feilleux, Jean R. 2009. *The dynamics of diplomacy*. Boulder: Rienner.

Leiss, William, Stephen Kline, Sut Jhally in Jackie Botterill. 1997. *Social Communication in Advertising, 2nd ed.* New York: Routledge.

Lewis, M. Ioan. 2003. *Social and Cultural Anthropology in Perspective: Their Relevance in the Modern World*. New York: Routledge.

Luard, Evan, Iztok Simoniti in Anton Grizold. 2001. *Človek, država in vojna*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lundestad, Geir. 2010. *East, West, North, South: Major developments in International Politics since 1945, 6th edition*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications.

Mach, Zdzislaw. 1993. *Symbols, Conflict, and Identity: Essays in Political Anthropology*. Albany, NY: State University of New York Press.

Malaj, Elena. 2013. Преображенский и Семеновский полки восстановят ко Дню Победы. *Известия*, 26. marec. Dostopno prek: <http://iz.ru/news/547328> (17. julij 2017).

Manners, Ian. 2002. Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *JCMS: Journal of Common Market Studies* 40 (2): 235–258.

Mangold, Peter. 1990. *National Security and International Relations*. London, New York: Routledge.

Mansel, Philip. 1984. *Pillars of Monarchy: An Outline of the Political and Social History of Royal Guards 1400-1984*. London, Quartet Books.

Marinko, Jože in Leon Debevec. 2008. *Vpliv antike v arhitekturi: Apologia pro architectura*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Mattingly, Garrett. 1937. *The First Resident Embassies: Mediaeval Italian Origins of Modern*

Diplomacy. *Speculum* 12 (4). 423–39.

--- 1954/2010. *Renaissance Diplomacy*. New York: Cosimo Classics.

Mayo, M. James. 1988. War Memorials as Political Memory. *Geographical Review* 78 (1): 62–75.

McCaffree, Mary Jane in Pauline Innis. 1997. *Protocol: The Complete Handbook of Diplomatic, Official and Social Usage*. Washington: Devon.

McCormack, John. 1993. *One Million Mercenaries: Swiss Soldiers in the Armies of the World*. London: Leo Cooper.

McIntyre, Niamh. 2017. North Korea uses fake weapons in military parades. *The Independent*. 28. april. Dostopno prek: <http://ind.pn/2uoLGFW> (23. julij 2017).

Mearsheimer, John J. 1990. Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security* 15 (1): 5–56.

Meline, Katie in Oksana Myshlovska. 2007. Defence Attachés. V *DCAF Backgrounder*, ur. David M. Law. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. Dostopno prek: <http://bit.ly/2jSI1xX> (15. januar 2017).

Mikolić, Mario. 1995. *Diplomatski protokol*. Zagreb: MATE.

--- 2002. *Diplomatski i poslovni protokol*. Zagreb: Barbat.

Ministrstvo za obrambo. 2012. *Direktiva o izvajanju gardnih in vojaških protokolarnih nalog Slovenske vojske*.

Mitić, Miodrag. 1978. *Diplomatske i konzularne funkcije*. Beograd: Savremena administracija.

Mogolič, Franci. 2004. Rituali v vojaški organizaciji. Diplomsko delo. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.

Morgenthau, Hans Joachim. 1995. *Politika med narodi: Borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.

Moskos, C. Charles, John Allen Williams in David R. Segal, ur. 2000. *The Postmodern Military*. New York: Oxford University Press.

Mosse, L. George. 1990. *Fallen Soldier: Reshaping the Memory of the World Wars*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Mossman, C. Billy in Warner M. Stark. 1971. *Last Salute: Civil and Military Funerals, 1921-1969*. Washington DC: Department of the Army.

Nadali, Davide. 2007. Monuments of war, war of monuments: Some considerations on commemorating war in the Third Millennium BC. *Orientali Nova Series* 76 (4): 336–367.

Neack, Laura. 2003. *The New Foreign Policy. U.S. and Comparative Foreign Policy in the 21st Century*. Lanham, Boulder, New York in Oxford: Rowman and Littlefield Publishers.

Nick, Stanko. 1997. *Diplomacija: metode i tehnike*. Zagreb: Barbat.

Nicolson, Harold. 1954/1977. *The Evolution of Diplomatic Method*. Westport: Greenwood Press.

--- 1988. *Diplomacy*. Washington DC: Georgetown University.

Nye, Joseph S. Jr. 1991. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.

--- 2002. *The Paradox of American Power: Why the World's only superpower can't go it alone*. Oxford: Oxford University Press.

--- 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

--- 2009. Get smart. *Foreign Affairs* 84 (4): 160–163.

--- 2011a. *The Future of Power*. New York: Public Affairs.

--- 2011b. Power and Foreign Policy. *Journal of Political Power* 4 (1): 9–24.

Obolensky, Dimitri. 1963/2004. The Principles and Methods of Byzantine Diplomacy. V *Diplomacy II, History of Diplomacy*. ur. Christer Jönsson in Richard Langhorne, 112–130. London: Sage Publications.

Olmstead, T. Albert. 1948. *History of the Persian Empire*. Chicago, London: The University of Chicago Press. Dostopno prek: <http://bit.ly/2xymjme> (30. avgust 2017).

Pallaver, Matteo. 2011. *Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart*. Magistrsko delo. Department of International Relations, London School of Economics and Political Science. Dostopno prek: http://etheses.lse.ac.uk/220/1/Pallaver_Power_and_Its_Forms.pdf (29. april 2017).

Pašić, Mirza. 2008. *Diplomatija*. Sarajevo: Šahinpašić.

Paul, C. Michael. 2004. The Military Revolution in Russia, 1550–1682. *The Journal of Military History* 68 (1): 9–45. Dostopno prek: <http://cnn.it/2wQaHg9> (17. julij 2017).

Pergovnik, Maja. 2006. *Organiziranost protokolarne službe v Republiki Sloveniji: Priprava in izvedba protokolarnega dogodka*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Perinbanayagam, S. Robert. 1989. Signifying Emotions. V *The Sociology of Emotions: Original Essays and Research Papers*, ur. David D. Franks in Doyle E. McCarthy, 73–92. Greenwich, London: JAI Press.

Petrič, Ernest. 2010. *Zunanja politika. Osnove teorije in prakse*. Mengeš, Ljubljana: Center za evropsko prihodnost, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Plummer, Ken. 1991. *Symbolic Interactionism (Vols. 1 and 2)*. Edward Elgar Publishing, Incorporated, ix.

Poklukar, Boštjan. 2011. *Delam protokol*. Ljubljana: Šola Retorike.

Potemkin, Vladimir P. 1947. *Zgodovina diplomacije* (1. in 2. zvezek). Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Queller, Donald E. 2004. Medieval diplomacy. V *Diplomacy II, History of Diplomacy*. ur. Christer Jönsson in Richard Langhorne, 193–214. London: Sage Publications.

Reynolds, Christian John. 2012. Diplomatic Gastronomy: The Convivial Nature of the Power of Prestige, Cultural Diplomacy and Soft Power. Prispevek predstavljen na The International Conference on Cultural Diplomacy & the UN "Cultural Diplomacy & Soft Power in an Interdependent World: The Opportunities for Global Governance", 21.–24. februarja v New Yorku in Washingtonu, Združene države Amerike.

Roosen, William. 1980. Early Modern Diplomatic Ceremonial: A Systems Approach. *Journal of Modern History* 52 (3): 452–476. Dostopno prek: <http://bit.ly/2ru4XYh> (28. maj 20147).

Rosenau, James N., ur. 1968. *Political Science and Public Policy*. Chicago.

Rothman, Steven. B. 2011. Revising the Soft Power Concept: What are the Means and Mechanisms of Soft Power. *Journal of Political Power* 4 (1): 49–64.

Royal, Robert. 2006. *The Pope's Army: 500 Years of the Papal Swiss Guard*. New York: The Crossroad Publishing Company.

Russet, Bruce in Harvey Starr. 1992. *Svetovna politika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Saunders, Rev. William. 2000. *The History of the Advent Wreath*. Arlington, Virginia: Arlington Catholic Herald. Dostopno prek: <http://bit.ly/1tCkjPg> (31. julij 2017).

Saxer, Ulrich. 1993. Public relations and symbolic politics. *Journal of Public Relations Research*, 5(2): 127–151.

- Schirch, Lisa. 2005. *Ritual and Symbol in Peacebuilding*. Bloomfield, CT: Kumarian Press.
- Schmidt, Brian C. 2007. Realist Conceptions of Power. V *Power in World Politics*, ur. Felix Berenskoetter in M. J. Williams, 43–63. Oxon in New York: Routledge.
- Sebag Montefiore, Simon. 2013. *Stalin – na dvoru rdečega carja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Shea, Timothy C. 2005. Transforming Military Diplomacy. *Joint Force Quarterly* 38: 49–52. Dostopno prek: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/jfq/1138.pdf> (14. januar 2017).
- Simoniti, Iztok. 1995a. *Specialne misije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 1995b. *Multilateralna diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1999. Ljubljana: DZS.
- Smith, Whitney. 1982. *Zastave in grbi sveta*. Zagreb: Globus.
- Sofer, Sasson. 1988/2004. Old and New Diplomacy: A Debate Revisited. V *Diplomacy II, History of Diplomacy*, ur. Christer Jönsson in Richard Langhorne, 395–414. London: Sage Publications.
- Squires, Nick. 2011. A History of the Vatican's Swiss Guard. *The Telegraph*, 7. november. Dostopno prek: <http://bit.ly/2tXzf1X> (16. julij 2017).
- Stimpson, George. 1985. *Book About a Thousand Things*. New York: Harper & Brothers.
- Straka, Jaroslav. 1998. *Dejiny diplomacie*. 1. Del. Banská Bystrica: Katedra medzinarodni politiky.
- Swartz, Oretta D. 1988. *Service Etiquette*. Annapolis, MD: Naval Institute Press.
- Šadl, Zdenka. 1997. Čustva kot predmet sociološke analize. Doktorska disertacija. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.

Štrajn, Darko. 2012. Bourdieu in njegovi koncepti. *Šolsko polje* 23 (5/6): 65–138.

Švajncer, Janez J. 1998. *Vojna zgodovina*. Ljubljana: DZS.

Tharoor, Ishaan. 2009. A Brief History of Military Parades. *Time*, 1. oktober. Dostopno prek: <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1927129,00.html> (23. julij 2017).

Trajkovski, Georgi. 1990. *Diplomatski protokol*. Beograd: NOVA.

Udovič, Boštjan. 2013. *Zgodovina (gospodarske) diplomacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vagts, Alfred. 1967. *The Military Attaché*. New Jersey: Princeton University Press.

Van Creveld, Martin. 2009. *The Culture of War*. New York, London: The History Press Ltd.

van Ham, Peter. 2010. *Social Power in International Politics*. Abingdon: Routledge.

Veljić, Zoran. 2005. *Diplomatski protokol*. Beograd: Službeni list SCG.

Virag, Viktorija. 2017. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 24. julij.

Vlada Republike Slovenije. 2009. *Pravila službe v Slovenski vojski*. Dostopno prek: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=DRUG2422> (23. julij 2017).

Vukadinović, Radovan. 1981. *Osnove teorije vanjske politike*. Zagreb: CKD.

--- 1995. *Diplomacija. Strategija političnih pogajanj*. Ljubljana: Arah Consulting.

Vuving, Alexander L. 2009. How Soft Power Works. Prispevek predstavljen na Soft Power and Smart Power Panel, American Political Science Association annual meeting, 3. septembra, v Torontu, Kanada.

Walzer, Michael. 1967. On the Role of Symbolism in Political Thought. *Political Science Quarterly* 82 (2): 191–204.

Watson, Adam. 1982. *Dipomacy: The Dialogue Between States*. London: Eyre Methuen.

Watson, M. Susan. 1993. Ceremonies and Displays. V *International Military and Defense Encyclopedia*, ur. Trevor N. Dupuy, Franklin D. Margiotta, Curt Johnson, James B. Motley in David L. Bongard, 467–468. Washington, New York: Brassey's.

Weininger, Elliot B. 2005. Bourdieu's Class Analysis. V *Approaches to Class Analysis*, ur. Erik Olin Wright, 82–118. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press.

Wendt, Alexander. 1992. Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization* 46 (2): 391–425.

--- 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: University Press.

Williams, David. 2013. Military Courtesy. V *Encyclopedia of Military Science*, ur. G. Kurt Piehler in M. Houston Johnson V, 392. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications Inc.

Wilson, Ernest J. III. 2008. Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 3 (616), 110–124.

Winger, Gregory. 2014. The Velvet Gauntlet: A Theory of Defense Diplomacy. Prispevek predstavljen na Junior Visiting Fellows' Conference na Dunaju. Dostopno prek: <http://bit.ly/2i7ySwP> (3. januar 2017).

Wittman, Laura. 2011. *The Tomb of the Unknown Soldier, Modern Mourning and the Reinvention of the Mystical Body*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.

Wood, John R, in Jean Serres. 1970. *Diplomatski ceremonijal i protokol*. Zagreb: Mate d.o.o.

Yalom, Marilyn. 2008. *The American Resting Place: Four Hundred Years of History through Our Cemeteries and Burial Grounds*. Boston, New York: Houghton Mifflin Company.

Zelmanović, Đorđe. 1990. *Ilustrirani bonton & protokol*. Maribor: Založba Obzorja.

Zhang, Juyan. 2006. Public diplomacy as symbolic interactions: A case study of Asian tsunami relief campaigns. *Public Relations Review* 32 (2006): 26–32. Dostopno prek: <http://bit.ly/2pzKTC2> (1. maj 2017).

Zupančič, Rok in Miha Hribernik. 2013. Normative power Japan: The European union's ideational successor or another "contradiction in terms"? *Romanian Journal of Political Science* 13 (2): 106–136.

--- 2014. "Discovering" normative power as a state strategy in the framework of security, foreign, and defense policy: the case of Japan. *Philippine Political Science Journal* 35 (1): 78–97.

Žabkar, Anton. 2005. Vojaška znanost, obramboslovje in varnostne študije. V *Sodobno vojaštvo in družba*, ur. Anton Bebler, 11–44. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.